

ΑΚΤΙΝΕΣ

Έτος 34ον ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1971 Άρθ. 322

Η ΑΝΤΙΦΑΤΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

«Γνώριζε, υπερήφανε άνθρωπε,
πόσο παράδοξος είναι ό έαυτός σου».

ΠΑΣΚΑΛ

Τά έργα του Ντοστογιέφσκυ έπρεπε να διαβάζονται και να μελετώνται σοβαρά από τους ψυχολόγους και ιδιαίτερα από τους κληρικούς ψυχολόγους. Δέν πρέπει να παραμερίζονται ως παθολογικά. Οί χαρακτήρες του Ντοστογιέφσκυ ήχουν άληθινοί, διότι κτυπούν μίαν παγκόσμιον νόταν. Περιγράφουν με δραματικότητα την αντιφατικήν φύσιν, την όποιαν κάθε άνθρωπος αναγνωρίζει ως ιδικήν του. Όποιαδήποτε άλλη έξήγησις διά τό μεγαλείον των και την παγκόσμιον άπήχησίν των είναι επιπολαία.

Ή μαρτυρία της ψυχανάλυσεως και ή άμεσότης με την όποιαν φανταστικοί χαρακτήρες, όπως του Ντοστογιέφσκυ, μάς έγγίζουσι ως άληθείς, κάνουν κάθε περιγραφήν της ανθρώπινης φύσεως, ή όποία άρνεΐται την τάσιν της αυτοκαταστροφής εις τόν άνθρωπον, φανερά άπλοϊκήν. Ή ανθρώπινη φύσις είναι αντιφατική. Έμφανίζεται ως διαλεκτική λειτουργία άναβολικών και καταβολικών δυνάμεων.

Ή χριστιανική θεολογία επίσης παρατηρεί την αντιφατικότητα της ανθρώπινης φύσεως. Ό άπόστολος Παύλος τό εκφράζει με τά λόγια με τά όποια ήρξισεν αυτό τό άρθρον. Έκφράζει καθα-

ρά την πείραν του με λόγους όμως: «Ό γάρ κατεργάζομαι ου γινώσκω' ου γάρ ό θέλω τούτο πράσσω, άλλ' ό μισώ τούτο ποιώ» (Ρωμ. ζ' 15). «Όυ γάρ ό θέλω ποιώ άγαθόν, άλλ' ό ου θέλω κακόν τούτο πράσσω» (Ρωμ. ζ' 19).

Ό Paul Tillich, εις ένα κήρυγμα επί της τελευταίας περικοπής, λέγει:

«Εΐναι ή ανθρώπινη μας κατάσταση ότι μία δύναμις κυριαρχεί επάνω μας, ή όποία δέν είναι από ήμάς, αλλά εις ήμάς, μισητή από ήμάς, αλλά συγχρόνως κάτι τό όποιον δεχόμεθα ευχαρίστως. Μάς ένθουσιάζει, παίζομε μαζί της, υπακούομε εις αυτήν. Γνωρίζομε όμως ότι θά μάς καταστρέψη, εάν δέν κυριαρχήσις μία άλλη δύναμις, ή όποία της αντίσταται και είναι ίκανή να την κατανικήση. Μαγευόμεθα από αυτό πού είναι δυνατόν να μάς καταστρέψη και κάποτε ένδομύχως έπιθυμούμε να καταστραφούμε από αυτό».

«Αντιλαμβανόμεθα, λέγει, μίαν δύναμιν, ή όποία κατοικεί μέσα μας και οδηγεί την θέλησίν μας έναντίον του έαυτού της. Τό όνομα αυτής της δυνάμεως είναι άμαρτία». Ή χριστιανική αντίληψις της πλήρους αντιφατικότητος της φύσεως του ανθρώπου εκφράζεται με τόν Ισχυρισμόν διά «την παρουσίαν πλήρους άμαρτωλότητος και πλήρους άγιότητος εις τόν ίδιον άνθρωπον κατά την ίδίαν στιγμήν». Αυτό σημαίνει ότι ό Χριστιανισμός δέν θεωρεί, όπως ή έλληνιστική σκέψις, ότι μέρος της άνθρω-

πίνης υπάρξεως — π.χ. ἡ ψυχὴ — εἶναι καλό, καὶ μέρος — π.χ. τὸ σῶμα — εἶναι κακό. Προσπαθεῖ μᾶλλον νὰ τονίσῃ τὴν ἀντίφασιν ἢ ν' ἀποκαλύψῃ ὀλόκληρον τὴν δύναμιν τῆς ἀντιφάσεως, ὅπως ἐκδηλώνεται μὲ τὸ νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι τὸ ἴδιο πρόσωπον εἶναι καὶ ἅγιον καὶ ἁμαρτωλὸν συγχρόνως.

Ὁ Reinhold Niebuhr λέγει τὸ ἴδιο πράγμα μὲ ὀλίγον διαφορετικὰ λόγια. Ἡ χριστιανικὴ ἄποψις διὰ τὴν ἀντιφατικότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἶναι τόσον βαθεῖα, διότι τοποθετεῖ τὴν σύγχυσιν εἰς τὸ κέντρον τῆς προσωπικότητος — εἰς τὴν βούλησιν. Ὁ ἄνθρωπος ἀποκτᾷ τὴν ἐμπειρίαν τῆς ἀντιφάσεως εἰς τὴν πηγὴν τῆς δράσεως. Εἶναι σύγκρουσις βασικῶν κινήτρων, κινήτρων τὰ ὁποῖα ἐμπλέκουν ὀλόκληρον τὴν προσωπικότητα. Ὅπως λέγει ὁ Bultmann, ἐρμηνεύων αὐτοὺς τοὺς ἰδίους στίχους τοῦ Παύλου: «Ἐγὼ καὶ ἐγώ, ὁ ἑαυτός μου καὶ ὁ ἑαυτός μου, εὐρίσκονται εἰς πόλεμον μεταξύ των». Ἡ κατάστασις εἶναι σαφῶς ἀντιφατικὴ, διότι ὀλόκληρος ἢ προσωπικότης εὐρίσκεται εἰς ἀντίθεσιν μὲ ὀλόκληρον τὴν προσωπικότητα.

* * *

Παρά τὰς ἐξωτερικὰς ὁμοιότητας μεταξύ τῆς ψυχαναλυτικῆς καὶ τῆς χριστιανικῆς ἀπόψεως διὰ τὴν ἀντιφατικότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὑπάρχει βασικὴ διαφορὰ. Ἡ μία εἶναι δυαλιστικὴ καὶ ἡ ἄλλη μονιστικὴ. Ὁ Φρόντ κατάρθωσε νὰ περιορίσῃ τὴν ἀνθρωπίνην ἐμπειρίαν τῆς ἐσωτερικῆς συγκρούσεως εἰς δύο κύρια αἷτια, καὶ τὰ δύο ἐξ ἴσου βασικὰ συστατικὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἡ χριστιανικὴ θεολογία ἤμπορεῖ νὰ περιορίσῃ τὴν ἀνθρωπίνην ἐμπειρίαν τῆς ἐσωτερικῆς συγκρούσεως εἰς ἓνα βασικὸν αἷτιον. Ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν, ἀντὶ νὰ προσπαθῇ ἐκουσίως ν' αὐτοκαταστρέφεται, προσπαθεῖ μᾶλλον συνεχῶς νὰ θεβαιώσῃ τὸν ἑαυτόν του ἔναντι τοῦ Θεοῦ. Ἄλλ' εὐρίσκεται εἰς τὴν φύσιν τῆς υπάρξεως αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς αὐτο-ἐπιβεβαιώσεως νὰ ὀδηγῇ

ἀναποφεύκτως εἰς τὴν αὐτοκαταστροφὴν.

Συμφώνως πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, ὁ ἄνθρωπος προσπαθεῖ ἀναποφεύκτως νὰ γίνῃ αὐτάρκης καὶ κύριος τῆς μοίρας του. Προσπαθεῖ νὰ γίνῃ τὸ δημιουργικὸν κέντρον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ζῆ. Ἀγωνίζεται νὰ γίνῃ τὸ ἀνώτερον κριτήριον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον κρίνονται τὰ πάντα. Ἄλλ' αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ὑπερηφανείας, τὸ ὁποῖον ὁ Χριστιανισμὸς θεωρεῖ ὡς τὴν οὐσίαν τῆς ἁμαρτίας, ἂν καὶ ἔχει σκοπὸν τὴν αὐτο-αὔξησιν, εἰς τὴν πραγματικότητα ὀδηγεῖ εἰς τὴν αὐτοκαταστροφὴν. Αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς ὑπερηφανείας ὀδηγεῖ εἰς τὴν αὐτοκαταστροφὴν, διότι ἐκφράζει μίαν ἄποψιν τῆς πραγματικότητος ποῦ εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὰ γεγονότα — ἢ αὐτὸ τοῦλάχιστον ἰσχυρίζεται ὁ Χριστιανισμὸς.

Διότι ἡ χριστιανικὴ ἀντίληψις θεβαιοῖ ἐπίσης, ὅτι ὁ ἄνθρωπος φέρει τὴν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Μὲ αὐτὸ ὑπονοεῖται ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐλεύθερος καὶ ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ ὑπερβάλλῃ τὸν ἑαυτόν του. Δὲν περιορίζεται εἰς τὸ συγκεκριμένον ἐδῶ καὶ τώρα, ὅπως τὰ ἄλλα ζῶα. Μὲ τὴν βοήθειαν τῆς γλώσσης ἤμπορεῖ νὰ ἀφαιρῇ ἀπὸ τοὺς συγκεκριμένους ἐρεθισμοὺς καὶ νὰ φέρῃ τὸ παρελθόν καὶ τὸ μέλλον εἰς τὸ παρόν. Ἦμπορεῖ νὰ συλλαμβάνῃ ἀπεράντους δυνατότητας. Ἦμπορεῖ νὰ κατανοῇ, καὶ ἀσφαλῶς κατανοεῖ, ἀγάπην, ἢ ὅποια ὑπερβάλλει τὴν ἀνθρωπίνην ἀγάπην, δικαιοσύνην, ἢ ὅποια εἶναι μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην δικαιοσύνην, δύναμιν ἢ ὅποια εἶναι μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην δύναμιν. Καὶ ἤμπορεῖ νὰ φαντάζεται ἓνα ἐγὼ ποῦ πλησιάζει πολὺ περισσότερο τὴν τελειότητα ἀπὸ τὸ ἐγὼ ποῦ εἶναι αὐτὸς τώρα. Ἀφοῦ ἤμπορεῖ νὰ συλλαμβάνῃ, καὶ συλλαμβάνει, τοιαύτας δυνατότητας ποῦ ξεπερνοῦν τὴν παρούσαν κατάστασίν του, καθένας γνωρίζει ὅτι ἡ ὑπερήφανος ἀξίωσις του νὰ εἶναι εἰς τὸ τέλος ὁ πραγματικὸς ἑαυτός του, εἶναι καθ' ὀλοκληρίαν κούφια.

Ἡ πραγματικὴ ἀντίφασις εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀπὸ χριστιανικῆς ἀπό-

ψεως, περιέχεται εις αὐτὸ πού ὁ Tillich ἀποκαλεῖ «περιωρισμένην ἐλευθερίαν» τοῦ ἀνθρώπου. «Ἡ θεασικὴ ἀντίφασις τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως εἶναι, ὅπως λέγει ὁ Niebuhr, ἡ ἔνταξις τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ πεπερασμένον καὶ τὸ ξεπέρασμά του. Ἡ συνειδητοποίησις τοῦ πεπερασμένου προκαλεῖ ἄγχος. Ἡ ἐλευθερία, θεβαίως, καθιστᾷ δυνατὴν τὴν συνειδητοποίησιν τοῦ πεπερασμένου. Δὲν θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ ὑπάρξη συνειδητοποίησις τοῦ πεπερασμένου χωρὶς τὴν συνειδητοποίησιν ἀπεράντων δυνατοτήτων. Διὰ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸ ἄγχος τοῦ ἀνθρώπου, στρέφεται πρὸς τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὡς πρὸς τὸ κέντρον τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ καὶ τοῦ κόσμου τοῦ καὶ προσπαθεῖ νὰ φέρῃ ἐκεῖ ὀλόκληρον τὴν πραγματικότητα. Ἐν τούτοις συγχρόνως γνωρίζει ὅτι δὲν εἶναι τὸ κέντρον τοῦ κόσμου ἢ τῆς πραγματικότητος ἢ ἴσως ἀκόμη καὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Συνεπῶς, ἡ προσπάθειά του νὰ νικήσῃ τὸ ἄγχος τοῦ μετὰ τὴν ἐπιθεβαίωσιν τοῦ ἑαυτοῦ του συντελεῖ μόνον εἰς τὸ νὰ τὸ αὐξάνῃ. Ἀλλὰ, μεγαλύτερον ἄγχος ὀδηγεῖ εἰς μεγαλύτεραν αὐτο-ἐπιθεβαίωσιν καὶ τέλος εἰς τὴν ἀπελπίσιαν. Ἔτσι, συμφῶνως πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἀντίληψιν, ὁ ἀνθρώπος καταστρέφει τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν του.

Ἡ χριστιανικὴ ἐπομένως ἀποφίσις εἶναι ὅτι ὁ ἀνθρώπος φέρει μαζί του κάτι κακὸ — τὴν αὐτοκαταστροφὴν του — θέλοντας κάτι καλὸ — τὴν αὐτάρκειάν του καὶ τὴν διαφυγὴν ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν. Ἡ φρουδικὴ ἀποφίσις, ἐξ ἄλλου, εἶναι τὸ ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἔχει ἐντὸς του κάτι κακὸ — τὴν αὐτοκαταστροφὴν του — θέλοντας κάτι κακὸ — τὴν αὐτοκαταστροφὴν του. Αὐτὴ ἡ διαφορὰ ἐξετέθη εἰς ἓνα ἄρθρον εἰς τὸ ὅποιον ὁ Carl Rogers σχολιάζει τὸ βιβλίον τοῦ Niebuhr: «Ἡ φύσις καὶ ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου». Ὁ Rogers θλέπει ὡς θεασικὴν ἀσθένειαν τοῦ ἀνθρώπου τὴν πολὺ μικρὰν ἀγάπην πού ἔχει ὁ ἴδιος διὰ τὸν ἑαυτὸν του· ὁ Niebuhr τὴν θλέπει πολὺ μεγάλην - ὑπερηφάνειαν.

Ἡ χριστιανικὴ ἀποφίσις θλέπει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀντιφατικὴν διότι, συμφῶνως πρὸς τὴν ἀνάλυσίν της, ἡ προ-

σπάθεια τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὴν μεγαλοποίησιν του φέρει — ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον ἀπὸ αὐτὸ πού περιμένει καὶ ἀπὸ τὴν πρόθεσίν του — τὴν αὐτοκαταστροφὴν του. Ἡ ψυχαναλυτικὴ ἀποφίσις δὲν τὴν θλέπει ἀντιφατικὴν ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ἐκτὸς ἐφ' ὅσον τὸ ἔνστικτον τοῦ θανάτου εἶναι ἀσυνειδητὸν. Ἡ χριστιανικὴ ἀποφίσις τὴν θλέπει ἐπίσης ἀντιφατικὴν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι ὀλόκληρον τὸ πρόσωπον εὐρίσκειται εἰς ἀντίφασιν μετὰ τὸν ἑαυτὸν του. Ἡ φρουδικὴ ἀποφίσις, ἐξ ἄλλου, τείνει πρὸς τὴν διαίρεσιν τοῦ προσώπου, ὥστε τὸ ἓνα ἡμισυ νὰ τοποθετῆται ἐναντίον τοῦ ἄλλου ἡμίσεος.

Σκοπὸς αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου εἶναι νὰ καταδείξῃ ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἶναι ἀντιφατικὴ. Προφανῶς, δὲν ὑπάρχει σαφὴς τρόπος νὰ ἀποδειχθῇ αὐτὴ ἡ διάστασις κατὰ τρόπον ἐπιστημονικόν. Οὐτε εἶναι δυνατὸν νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι θὰ εὐρωμεν ἐπιχειρήματα ἐξ ὀλοκλήρου πειστικά. Ἐν τούτοις, ὁ ἰσχυρισμὸς μας ὅτι ἡ φύσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι θεασικῶς ἀντιφατικὴ δὲν εἶναι χωρὶς θεμέλια.

Θὰ ἠμπορούσαμε, θεβαίως, νὰ ἐπινοήσωμε ἓνα ἐρωτηματολόγιον, μετὰ τὸ ὅποιον νὰ ἐρωτᾶμε τοὺς ἀνθρώπους πῶς φαντάζονται ὅτι εἶναι ἡ φύσις των. Αὐτὸς θὰ ἦταν ἓνας δυνατὸς τρόπος ἐπιστημονικῆς ἀντιμετωπίσεως τοῦ προβλήματος. Ἐν τούτοις, ὅπως παρετήρησεν ὁ Kierkegaard, πολὺ πρὶν ὁ Φρόυντ ἀνακαλύψῃ τὴν ἀπώθησιν, οἱ περισσότεροι ἀνθρώποι δὲν ἔχουν κἂν συνειδησιν τῆς καταστάσεώς των, ὅταν εἶναι ἀπελπισμένοι — ὅταν δηλαδὴ ἔχουν ἀφεθῇ εἰς τὴν αὐτοκαταστροφὴν. Ἔτσι, κάθε μέσον πού καταγράφει μόνον τὴν συνειδητὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἑαυτοῦ μας θὰ πρέπει νὰ καταγγέλλεται ὅτι δίδει παραμορφωμένην εἰκόνα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἐνα τέστ προβολῆς θὰ ἐξυπηρετεῖ καλύτερον τὸν σκοπὸν μας. Ἀλλὰ τὰ τέστ προβολῆς πρέπει νὰ ἐρμηνευθοῦν καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ὀλιγώτερον ἀντικειμενικά.

Τό γεγονός ὅτι ἡ ψυχανάλυσις θλέπει τήν ἀνθρωπίνην φύσιν ὡς δυαλιστικὴν ἢ ἀντιφατικὴν λαμβάνεται ὡς στήριγμα τῆς θεωρίας μας. Οἱ ψυχαναλυταὶ παρατηροῦν τοὺς ἀσθενεῖς των εἰς μίαν κατάστασιν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ἀσυνεῖδητον ὕλικόν φέρεται εἰς τὸ φῶς καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν αἶρεται ἢ ἀπώθησις. Εἶναι τελείως πιθανόν αἱ παρατηρήσεις των νὰ ἐπηρεάζωνται ἀπὸ θεωρητικὰς προκαταλήψεις. Εὐσταθεῖ ἐπίσης ἡ κριτικὴ ὅτι ἡ θεωρία των βασίζεται ἐπὶ παρατηρήσεων ἀνωμάτων ἀτόμων. Ἀλλά, ἀξίζει νὰ προσέχωμε τὰς παρατηρήσεις των καὶ δὲν ἤμποροῦμε εὐκολὰ νὰ τὰς παραθλέπωμεν.

Ἡ καλὴ λογοτεχνία ἀσχολεῖται μὲ τὸ πανανθρώπινον πρόβλημα τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον θεωρεῖται μεγάλη. Ἡ ἀντίφασις τῶν καλῶν καὶ τῶν κακῶν προθέσεων εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὸ θέμα ἐνὸς μεγάλου μέρους τῆς καλῆς λογοτεχνίας μας. Ὁ Ντοστογιέφσκυ ἀποτελεῖ ἕνα μόνον παράδειγμα. Φαίνεται ἐπομένως λογικὸν νὰ συμπεράνωμε ὅτι αὐτὴ ἡ ἀντίφασις ἀποτελεῖ ἕνα δίλημμα, τὸ ὁποῖον ἀντιμετωπίζουν πολλοί, ἂν ὄχι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι.

Ὁ Χριστιανισμὸς δέχεται μίαν ἀποψιν τῆς ὑπαρξιακῆς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου (αὐτὸ πού ἡμεῖς οἱ ψυχολόγοι ὀνομάζομε «ἀνθρωπίνην φύσιν») ὡς βασικῶς ἀντιφατικῆς. Ἐπὶ πλέον, καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ σημαντικώτερον, ἡ ὑπόσχεσις τῆς σωτηρίας εἶναι ὑπόσχεσις σωτηρίας ἀπὸ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ δίλημμα — τὸ νὰ εἶναι κανεὶς ἀντιφατικὸς πρὸς τὸν ἑαυτὸν του. Τώρα, ἐάν, μὲ αὐτὰ κατὰ νοῦν, παρατηρήσωμεν, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἀριθμεῖ περισσότερούς ὁπαδοὺς ἀπὸ κάθε ἄλλην θρησκείαν εἰς τὸν κόσμον — τουλάχιστον τὸ ἕνα τέταρτον καὶ ἴσως τὸ τρίτον τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γῆς — γίνεται φανερόν ὅτι ἕνα μεγάλο μέρος τῆς ἀνθρωπότητος παραδέχεται τὴν ἀντιφατικότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Βεβαίως, ὑπάρχουν κοινωνικοὶ λόγοι διὰ τὴν εὐρείαν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς θρησκείας. Βεβαίως, κάθε

μέλος τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας δὲν ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀντιφατικότητα τῆς φύσεώς του μὲ τὸ ἴδιο πάθος μὲ τὸ ὁποῖον τὴν ἀντελαμβάνετο ὁ Ἅγιος Ἀγουστίνος. Ἐξ ἄλλου, εἶναι ἐντελῶς παιδαριῶδες νὰ ἀρνηθῶμεν, ὅτι ὑπάρχει μία σχέσις μεταξύ τῆς ἰδεολογίας τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς διαδόσεώς του ὡς παγκοσμίου θρησκείας. Ὁ Χριστιανισμὸς ἔγινε παραδεκτὸς εἰς εὐρείαν κλίμακα, διότι παρουσιάζει ἀνάλυσιν τῆς ἀνθρωπίνης καταστάσεως, τὴν ὁποίαν μεγάλο μέρος τῆς ἀνθρωπότητος αἰσθάνεται κατ' εὐθειαν καὶ ἀμέσως ὅτι εἶναι ἀληθὴς καὶ διότι ὑπόσχεται σωτηρίαν ἀπὸ αὐτὴν τὴν κατάστασιν.

Ὁ φροῦδικὸς δυαλισμὸς τοῦ ἐνστίκτου τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἐνστίκτου τοῦ θανάτου εἶναι μία προσπάθεια ἐπιστημονικῆς ἐξηγήσεως τῆς ἰδίας ἀνθρωπίνης ἐμπειρίας, ἡ ὁποία ἐκφράζεται εἰς τὴν δυαδικὴν μυθολογίαν. Ἡ θεωρία περὶ ἀγγέλων καὶ δαιμόνων εἶναι πολὺ περισσότερον διαδεδομένη ἀπὸ τὸν Χριστιανισμὸν. Ἀλλ' ὁ μῦθος τῆς κοσμικῆς συγκρούσεως μεταξύ ἀγγέλων καὶ δαιμόνων εὐρίσκει στήριγμα, διότι ἀντικειμενοποιεῖ ἢ προβάλλει πρὸς τὰ ἔξω τὴν ἀντίφασιν, τὴν ὁποίαν οἱ ἄνθρωποι εὐρίσκουν μέσα των μεταξύ τῶν δημιουργικῶν καὶ τῶν αὐτοκαταλυτικῶν των τάσεων.

Ἐνας πλήρης δυαλισμὸς εἶναι ἀσφαλῶς ἀσυμβίβαστος μὲ τὸν μονοθεϊσμόν. Ἀλλ' αὐτὸ χρησιμεύει μόνον διὰ νὰ τονισθῇ ὁ βαθμὸς κατὰ τὸν ὁποῖον ὁ δυαδισμὸς ἔχει εἰσδύσει ὄχι μόνον εἰς τὸν Χριστιανισμὸν, ἀλλ' ἐπίσης καὶ εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν καὶ τὸν Ἰσλαμισμόν.

Ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκει τὸν ἑαυτὸν του ἀντιφατικόν. Εὐρίσκει μέσα του δύο ἀντιφατικὰς θελήσεις. Ἡ ἴσως εἶναι περισσότερον ἀκριβὲς ἐὰν εἴπωμεν ὅτι εὐρίσκει τὴν θέλησίν του νὰ στρέφεται κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του. Καὶ εὐρίσκει τὸν ἑαυτὸν του νὰ θέλῃ αὐτὸ πού εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὸ συμφέρον του καὶ ἀντίθετον πρὸς τὴν κοινὴν λογικὴν. Μέσα εἰς αὐτὴν τὴν ἀντιφατικότητα δὲν κατανοεῖ τὸν ἑαυτὸν του. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι δὲν κατανοεῖ τὸν ἑαυτὸν του κατὰ

τρόπον λογικόν. Ἐν τούτοις, ἀσφαλῶς ἀντιλαμβάνεται αὐτὸ τὸ βασικώτερον καὶ ἀμεσώτερον δεδομένον τῆς φύσεώς του, διότι εἶναι στενά συνδεδεμένος μαζί του. Ἦμπορεῖ νὰ μὴν εἶναι ἰκανὸς νὰ τὸ κατανοήσῃ μὲ τὴν λογικὴν, ἀλλ' εἶναι αὐτὴ ἡ κατάστασις κἀνω ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἢ μέσα εἰς τὴν ὁποῖαν εὐρίσκεται. Ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει καὶ

ἀντιλαμβάνεται τὴν ἀντιφατικότητά, διότι τὴν συναντᾷ κάθε στιγμὴν τῆς ζωῆς του. Αὐτὴ ἡ γνώσις εἶναι ἐκείνο ποῦ τὸν διακρίνει ἀπὸ τὰ ἄλλα ζῶα. Εἶναι τὸ μεγαλύτερον προσόν του καὶ ἡ σοβαρωτέρα εὐθύνη του.

JAMES R. SCROGGS

Ἐπίδοσις: Κ. Δ. ΣΠΗΛΙΩΤΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

ΝΟΜΠΕΛ ΘΑΝΑΤΟΥ

«Τί ὄμορφα ποῦ νοιώθω στὰ σκηνώματά Σου, Κύριε,
ὅταν οἱ ἐξυπνότεροι ἄνθρωποι δὲ βλέπουν πέρ' ἀπὸ τὸ τέλος
τῆς ἡμέρας...»⁽¹⁾.

Μὰ πρὶν τὴν προσευχὴν τοῦ νὰ τελειώσῃ ὁ Σολζενίτσιν,
ἰδοὺ ὁ Πάστερνακ ἀπ' τὸν ὀρίζοντα
νὰ στέλνῃ ἀπὸ τὸ πρόσωπό του ὅσο φῶς μπορούσε
πάνω στὶς στέπες ὀλόκληρου τοῦ κόσμου:

Ἄδερφέ Σολζενίτσιν

«ὅτε ἦμεν νήπιοι
ὕπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου
ἦμεν δεδουλωμένοι»⁽²⁾.

Μὰ τώρα ἡ προσευχὴ σου πρέπει νὰ τελειώσῃ ἔτσι
ποῦ νὰ μὴν κρύβῃς τίποτα
ἀπὸ τὴν τραγωδίαν ποῦ παίζεται ἀπάνω στὴ σκηνὴ τοῦ κόσμου.

«Ἡ νύχτα μὲ χιλιάδες κιάλια ἀπάνω σου
ἐπίμονα τὸ ζόφο τῆς σοῦ ρίχνει
κι οἱ φαρισαῖοι σὲ κυκλώνουν γύρω»⁽³⁾.

Ὡστόσο ἐσὺ μὴν κρύβῃς τίποτα,
τοῦ πνεύματος τὸ χρέος μὴν ξεχάσῃς!
Τότε θὰ εἶσαι ἄξιος γιὰ τὸ Νόμπελ
κι ἐλεύθερος ἀπ' «τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου»
γιὰ ν' ἀπογειωθῇς ἀπ' τὴν ἐξέδρα τοῦ θανάτου
γιὰ Γαλαξίες μὲ συμπυκνωμένο φῶς
ποῦ τὰ φασματοσκόπια τοῦ κόσμου τούτου δὲν τὸ πιάνουν.
Σὲ περιμένω...

Π. Α. ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

(1) Στίχοι ἀπὸ μιὰ «Προσευχὴ» τοῦ Σολζενίτσιν.

(2) Πρὸς Γαλάτας δ' 3.

(3) Στίχοι ἀπὸ τὸ ποίημα «Ἄμλετ» τοῦ Πάστερνακ.

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΜΩΣ ΚΟΜΕΝΙΟΣ

(*Johann Amos Comensky*) 1592-1670

Συνεπληρώθησαν 300 έτη από του θανάτου της μεγάλης παιδαγωγικής προσωπικότητας του Κομενίου. Ο εκπαιδευτικός και ο θεολογικός κόσμος έχει μεγίστην υποχρέωσιν να ένθυμηται και να εφαρμόζη τα όσα έδίδαξεν ούτος.

Είχε γεννηθή την 28ην Μαρτίου 1592 εις τὸ Brod τῆς Μοραβίας ἢ τὸ Nivnitz εις Mahren. Δέν εἶναι ἀκόμη ἐξηκριωμένον εις ποίαν ἐκ τῶν ἀνωτέρω πόλεων ἐγεννήθη. Τὸ πραγματικόν αὐτοῦ ὄνομα ἦτο Κομενσκυ. Τὸ λατινικόν «Comenius» σημαίνει ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ Komma, ἓνα τόπον πλησίον τοῦ Mahren.

Ἡ οἰκογένειά του ἦτο μᾶλλον πτωχή. Εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν 12 ἐτῶν ἔμεινεν ὀρφανός ἐξ ἀμφοτέρων τῶν γονέων, τὴν δὲ ἀνατροφήν του ἀνέλαβον συγγενεῖς του. Οἱ γονεῖς του καὶ οἱ συγγενεῖς του ἀνῆκον εἰς τὴν θρησκευτικὴν κοινότητα τῶν Μοραβῶν ἀδελφῶν. Κατ' ἀρχάς ἐφοίτησεν εἰς ἓνα δημοτικὸν σχολεῖον τῆς θρησκευτικῆς κοινότητος. Εἰς τοῦτο δὲν παρείχετο ἱκανοποιητικὴ μόρφωσις.

Ὁ βιογράφος του Κουασκάλας ἀναφέρει, ὅτι κατὰ τὴν μικρὰν ἡλικίαν του ἠσχολεῖτο, ἐκ λόγων ἀνάγκης, καὶ μὲ μίαν σκληρὰν χειρωνακτικὴν ἐργασίαν.

Κατὰ τὸ 16ον ἔτος τῆς ἡλικίας του ὠδηγήθη εἰς φοίτησιν εἰς τὸ Λατινικὸν σχολεῖον εἰς Πρεράου. Καὶ τὸ σχολεῖον τοῦτο ἀνῆκεν εἰς τοὺς Μοραβῶν ἀδελφούς. Ἐδιδάσκετο βασικῶς ἡ Λατινικὴ γλῶσσα καὶ κύριον σκοπὸν εἶχε νὰ ὠθηθῆ εὐφυεῖς νέους εἰς τὴν ἱερατικὴν κλήσιν. Ἦτο λίαν ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὴν φοίτησίν του εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο, ἐνεθυμείτο δὲ τὸν ἀπολεσθέντα χρό-

νον, λόγω μὴ ἐγκαίρου ἐγγραφῆς καὶ φοιτήσεως εἰς τὸ σχολεῖον. Μετὰ τριετῆ φοίτησιν εἰς Πρεράου, τὸ 1612 ἐνεγράφη καὶ παρηκολούθησε μαθήματα εἰς τὸ Προτεσταντικὸν Πανεπιστήμιον τοῦ Herborn. Ἐνταῦθα ἠσχολήθη μὲ ἐπιστημονικὰς καὶ θεολογικὰς σπουδὰς. Ἐπέδρασαν ἐπ' αὐτοῦ οἱ καθηγηταὶ Ἰωάννης Ἑρρίκος Alstedt (1588-1638), ὁ ὁποῖος ἦτο καθηγητὴς τῆς θεολογίας καὶ ὁπαδὸς τῆς αἰρέσεως τῶν καλουμένων ἀναμορφωτῶν καὶ ὁ Ratieh (1571-1635), ὁ ὁποῖος διεκρίνετο διὰ τὰς Παιδαγωγικὰς καὶ Διδακτικὰς του ἀρχάς. Ἀκολούθως ἐταξίδευσεν εἰς Ἀμστερνταμ καὶ Χάϊδελβέργην. Μετὰ διετίαν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του ὅπου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τοῦ σχολείου τοῦ Πρεράου. Εἶχεν ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τὰς παιδαγωγικὰς ἀρχάς τοῦ Ρατιχίου. Ὁσαύτως εἶχε μελετήσει καὶ τὰς ἰδέας τοῦ Ἰωάννου Βαλεντίνου Ἀντρέ καὶ τῶν νεοπλατωνικῶν μυστικιστῶν.

Ἐπειδὴ εἶχε διαπιστώσει τὰ πολλὰ μειονεκτήματα τῶν διδακτικῶν μεθόδων τῆς ἐποχῆς του, εἰργάσθη ἐντόνως καὶ ἐξέδωκε τὸ πρῶτον του σύγγραμμα «Κανόνες εὐκολωτέρας Γραμματικῆς». Ἐπεδίωκε νὰ ἐξασφαλίσῃ ἀνωτέρους καὶ εὐλήπτους τρόπους διδασκαλίας.

Κατὰ τὸ 1616 εἰς ἡλικίαν 24 ἐτῶν ἐκλήθη εἰς τὸ ἱερατικὸν ἀξίωμα. Ἦσυχολήθη τότε κυρίως μὲ τὴν συγγραφὴν θεολογικῶν μελετῶν.

Μετὰ δύο ἔτη ἀνέλαβεν εἰς Φοῦλνεκ τῆς Μοραβίας τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἐκεῖ Σχολείου. Μεγάλας προσπάθειας κατέβαλε διὰ τὴν σχολικὴν ἐργασίαν. Μετὰ τριετίαν ἐξεργά-

γη ὁ τριακονταετής πόλεμος, ὁ ὁποῖος ἐπληξε καὶ τὸ Φοϋλνεκ καὶ διέκοψε τὴν ἀποδοτικὴν καὶ εἰρηνικὴν ἐργασίαν του. Ἡ πόλις κατελήφθη καὶ ἐπυρολήθη ὑπὸ τῶν Ἰσπανῶν. Ὑπέστη μεγάλας ζημίας καὶ ὁ Κομένιος. Κατεστράφη ἡ περιουσία του καὶ ἰδίως τὰ βιβλία του καὶ τὰ χειρόγραφα του. Εἰς τὴν μεγάλην ταύτην δοκιμασίαν ἐπέδειξε θάρρος καὶ ἀπέδειξεν, ὅτι ἦτο ἠσκημένος εἰς τὴν ἀρετὴν τῆς ὑπομονῆς. Οἱ κατακτηταὶ ἠμποδίζον τὴν ἀσκήσιν τῶν λειτουργημάτων του καὶ διὰ τοῦτο κατέφυγε πλησίον ἑνὸς Βοημοῦ εὐγενοῦς.

Κατὰ τὸ ἔτος 1622 ἀποθνήσκουν ἡ σύζυγός του καὶ ὁ μονογενὴς υἱός του ἐκ τῆς ἐπιδημίας τῆς πανώλους. Καὶ πάλιν ἀγωνίζεται ἐσωτερικῶς διὰ τὴν μὴ ἀπολέσῃ τὸ θάρρος του. Καταφεύγει εἰς τὴν μ ο ν α δ ι κ ῆ ν Π η γ ῆ ν τῆς Δυναμείας, τὸν Κύριον, καὶ εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἐπιχειρεῖ δὲ τὴν μεταφράσῃ τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαυὶδ εἰς τὴν Βοημικὴν γλῶσσαν. Συγγράφει ἐπίσης καὶ μίαν πραγματείαν περὶ τῆς χριστιανικῆς τελεσιότητος. Εἰς ταύτην τονίζει, ὅτι αὕτη ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἐλευθερίαν ὑποταγῆν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἄλλας μελέτας γράφει μὲ θέμα τὸν ἀνθρώπινον πόνον καὶ τὴν ἀντλησιν θάρρους καὶ δυνάμεως ὑπὸ τοῦ Παντοκράτορος Θεοῦ κατὰ τὰς θλίψεις καὶ δοκιμασίας. Μεγάλην ἐνίσχυσιν ἐλάμβανεν ἐκ τῆς προσευχῆς. Εἰς μίαν πραγματείαν του περὶ ὀρφανείας γράφει, ὅτι «ὅταν τὸ σκότος τῆς δυστυχίας ἠῤῥεξε καὶ οὐδεμία πλὴρον ἐλπίς ἀνθρωπίνης βοηθείας ὑπῆρχε... ἐπεκαλέσθη τὸν Θεὸν μετὰ ἀσυνήθους θερμῆς καὶ σφοδρότητος. Ἔλαβον τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ προσηυχόμην εἰς τὸν Θεὸν νὰ μὴ μᾶς στερήσῃ τῆς ἰδικῆς του ἀποκαλύψεως, ἐφ' ὅσον οὐδεμία ἀνθρωπίνῃ παρηγορίᾳ ἦτο ἐπαρκής. Ἐμελέτησα τὸν Ἥσαϊον καὶ παρετήρησα, ὅτι βαθυμῶδον κατεπραῦντο ἡ θλίψεις... Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν συνεζέυχθη διὰ δευτέραν φοράν. Δὲν εἶχε παρέλθει ἔτος καὶ νέοι κίνδυνοι ἠπειλήσαν καὶ τοῦ-

τον καὶ τοὺς Μοραβούς ἀδελφοὺς. Οἱ Καθολικοὶ εἶχον κηρύξει ἀπηνῆ διωγμὸν ἐναντίον των. Ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ τοῦ πύργου καὶ περιεπλανᾶτο μετ' ἄλλων εἰς τὰ ὄρη τῆς Βοημίας, πλησίον τῶν πηγῶν τοῦ ποταμοῦ Ἄλθεως. Τὸν ἐφιλοξένησεν ὁ διαμῆνων εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην κόμης Σαδόβσκι, ὁ ὁποῖος τὸν παρεκάλεσε νὰ συντάξῃ χάριν τῶν τέκνων του κανόνας καλλιτέρων μεθόδων διδασκαλίας τῶν μαθημάτων. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἀφορμὴ νὰ ἀσχοληθῇ πάλιν μὲ τὰς παιδαγωγικὰς μελέτας.

Κατὰ τὸ 1628 λόγῳ τῶν συνεχιζομένων ἀπειλῶν καὶ διωγμῶν ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν Λίσσαν τῆς Πολωνίας. Ἐδῶ παρέμεινεν ἀρκετὰ ἔτη καὶ κυρίως εἰργάσθη ἀποδοτικῶς διὰ τὰ διδασκτικὰ θέματα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν συνέγραψε τὸ καλλίτερον του σύγγραμμα «Μεγάλη Διδακτικὴ ἢ Τέχνη τοῦ Πάντα πᾶντας διδάσκειν». Τοῦτο κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν θεωρεῖται τὸ σπουδαιότερον ἔργον του.

Τῷ 1632 ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος τῶν ἐξορίστων Μοραβῶν εἰς Πολωνίαν, ἀνέλαβε δὲ συγχρόνως καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ εἰς Λίσσαν Μοραβικοῦ Κολλεγίου. Ἡ ἐδῶ παραμονὴ του ὑπῆρξε λίαν γόνιμος καὶ ἀποδοτικὴ. Ἐδημοσίευσεν τότε καὶ ἄλλα συγγράμματα. Ἰδιαιτέρως ἡ ἐργασία του περὶ Πανσοφίας προσεῖλκυσε τὸ ἐνδιαφέρον ὄλων τῶν μορφωμένων τῆς Εὐρώπης. Ἀπέκτησε μεγάλην καὶ καλὴν φήμην καὶ πολλὰ μορφωτικὰ ἰδρύματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης προσεκάλουν τοῦτον εἰς τὰς χώρας των. Ἡ φήμη του ἐξετάθη μέχρι Σουηδίας καὶ Ἀγγλίας.

Κατόπιν προσκλήσεως τοῦ Ἄγγλου Hartlid ἦλθεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τῷ 1641. Τοῦ ἐγένετο ἐνθουσιώδης ὑποδοχὴ. Ἐκλήθη καὶ ἀπὸ τὸ Ἀγγλικὸν Κοινοβούλιον νὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς Ἀγγλικῆς ἐκπαίδευσως. Πρὸς τοῦτο οἱ Ἄγγλοι ἔθεσαν εἰς τὴν διάθεσίν του τὸ Κολλέγιον τοῦ Winchester καὶ τὸ Chelsea, ἐσκέφθη δὲ νὰ ἰδρύσῃ, μὲ θάσιν τὰς ιδέας τοῦ Βά-

κωνος ένα παγκόσμιον πανεπιστήμιον αφιερωμένον εις την καλλιέργειαν της επιστημονικής ερεύνης. Τὰ ἐπακολούθησαντα ὅμως πολιτικά καὶ πολεμικά γεγονότα μὲ τὰς τρομερὰς σφαγὰς τῆς Ἰρλανδίας τὸν ἐξηνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἀγγλίαν.

Ἀφίχθη εἰς τὴν Σουηδίαν, κατόπιν προσκλήσεως τοῦ φίλου του Λουδοβίκου de Geer καὶ ἀνέλαθε νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν ἀρξαμένην ἐκπαιδευτικὴν μεταρρύθμισιν. Καὶ εἰς τὴν Σουηδίαν διεκρίθη διὰ τὴν ὄλην ἐργασίαν του. Ἰδιαιτέρως ἐξετιμήθη ἀπὸ τὸν Καγκελάριον Ὁξεστέρνα καὶ ἀπὸ τὸν Πρύτανιν τοῦ περιφήμου Πανεπιστημίου τῆς Οὐψάλης Ἰωάννην Skytte κ. ἄ. Καὶ ἐνταῦθα συνέγραψε διδακτικὰ βιβλία κατάλληλα διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Σουηδίας. Μετὰ τινὰς μῆνας μετέβη εἰς τὴν μικρὰν Πολωνικὴν πόλιν Elbling καὶ ἡσχολήθη μὲ τὴν ἔκδοσιν καὶ ἄλλων διδακτικῶν βιβλίων. Κατὰ τὸ 1648 ἐπανέρχεται εἰς τὴν Λίσσαν καὶ παραμένει ἐπὶ 2 ἔτη πλησίον τοῦ ποιμνίου του. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀπουσίας του ἐκ Λίσσης δὲν εἶχε παύσει νὰ φροντίζῃ διὰ τοὺς πιστοὺς του ὡς Ἐπίσκοπος. Ἡ σύζυγός του, ὅτε διέμενον εἰς τὸ Elbling εἶχεν ἀσθενήσει καὶ κατὰ τὸ 1648 ἀπεβίωσεν εἰς Λίσσαν. Οὐκ ὀλίγον ἐστενοχώρησε τοῦτον καὶ ἡ ἀπαγορευτικὴ διάταξις τῶν ὄρων τῆς εἰρήνης τῆς Βεσφαλίας ὅπως μὴ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν πατρίδα των οἱ ἐξόριστοι «Βοημοὶ ἀδελφοί». Ἐν ἔτει 1650 μετέβη εἰς τὴν πόλιν Saros-Patak τῆς Οὐγγαρίας κατόπιν ἐπιμόνου προσκλήσεως. Ἰδρυσεν ἐκεῖ ἕνα «Π ρ ὁ τ υ π ο ν Π α ν σ ο φ ι κ ὸ ν Σ χ ο λ ε ῖ ο ν». Ἐπεθύμει τοῦτο νὰ λειτουργῇ σύμφωνα μὲ τοὺς χριστιανικοὺς νόμους. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν ὁ προστάτης καὶ πνευματικὸς του σύμβουλος Λουδοβίκος de Geer. Ἐπανήλθεν εἰς Λίσσαν καὶ συνέχισε τὰ ἱερατικά του καθήκοντα. Δυστυχῶς νέα τρομερὰ πολεμικὰ γεγονότα συνέβησαν. Οἱ Σουηδοὶ κατὰ τὸ 1656 ἐπετέθησαν καὶ κατέστρεψαν τὴν Λίσσαν. Εὐτυχῶς, ὅτι διεσώθη ὁ Κομένιος. Ὁ ἴδιος περιγράφει λεπτομερῶς τὴν καταστρο-

φὴν τῆς πόλεως «Ἄνεμοστρόβιλος περιέπλεξεν ὄλην τὴν Πολωνίαν... Πλὴν τῆς ζωῆς οὐδὲν ἄλλο ἠδυνήθημεν νὰ σώσωμεν... Ἐκεῖ ἐχάθη ὀλόκληρος ἡ περιουσία μου, ἡ βιβλιοθήκη μου καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτῇ θησαυροί, ἐργασίαι καὶ συγγράμματα διὰ τὰ ὁποῖα ἀπητήθη πλέον τῶν 40 ἐτῶν κοπιαστικὴ ἐργασία... Ἀπώλεσα λοιπὸν τὰ πάντα ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Ἐνα, ὁ Ὅποιος εἶναι τὰ πάντα καὶ μένει πιστὸς εἰς τοὺς ἰδικούς Του μετατρέπων καὶ τὴν σκληρὰν τιμωρίαν του εἰς ἀγαθὸν ἀποτέλεσμα. Ὁμολογῶ, ὅτι αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς ἐμὲ καὶ αἰνῶ δι' αὐτὸ τὸ ὄνομά Του». Τὰ ἀνωτέρω λόγια ἀποδεικνύουν τὸν Κομένιον ὑπόδειγμα χριστιανικῆς ἀντοχῆς, ἡ ὁποία εἶχεν ἐξασφαλισθῆ κατόπιν θαθείας πίστεως.

Μετὰ τὴν ὥς ἄνω συμφορὰν εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν 65 ἐτῶν φεύγει ἀπὸ τὴν Λίσσαν μὲ πολλὴν πικρίαν, διότι ἐθεώρει ταύτην δευτέραν πατρίδα του. Ὁ υἱὸς τοῦ προστάτου του Λουδοβίκου de Geer, Λαυρέντιος τὸν προσκαλεῖ καὶ τοῦ προσφέρει φιλοξενίαν εἰς τὸ Ἄμστερνταμ. Ἐνταῦθα παρέμεινε μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του. Δὲν ἐσταμάτησε νὰ ἐργάζεται. Ἐγράφε νεωτέρας μελέτας. Ἐστειροῖτο ὅμως χρημάτων διὰ τὴν ἔκδοσιν των. Ὁ Λαυρέντιος τὸν ἐνίσχυσεν οικονομικῶς καὶ οὕτως ἐπραγματοποιήθη κατὰ τὸ 1657 ἡ ἔκδοσις ὑπὸ τὸν τίτλον «S. A. Comenii Opera didaetica omnia». Ἀκολούθως ἐξέδωκε καὶ τὸ ἔργον «Lux in tenebris», τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει καὶ ἐσφαλμένας θεολογικὰς ἀπόψεις.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ἡσχολήθη περισσότερο μὲ τὰ ἔργα θρησκευτικοῦ περιεχομένου. Ἐξέδωκε κατὰ τὸ 1668 τὸ περίφημον θεολογικὸν ἔργον «Unum necessarium», τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὡς τὸ «Κύκνειον ἄσμα» του. Εἰς τοῦτο διαπιστοῦται «ἡ εὐσέβεια τῆς καρδίας του καὶ ἡ ἀπλότης τῆς πίστεώς του». Εὐχαριστεῖ τὸν Θεόν, διότι τὸν κατέταξε μεταξὺ τῶν ἐμπνευσμένων ὑπ' Αὐτοῦ ἀνθρώπων, διότι ἡ σφοδρὰ ἐπιθυμία ν' ἀκολουθῆ κανεὶς τὸν Θεὸν εἶναι ἕνα ἰσχυρὸν ρεῦμα, τὸ ὁποῖον πη-

γάξει από την πηγήν του καλού, από τὸν ἴδιον τὸν Θεόν».

Ἀπέθανεν αἰφνιδίως τὴν 15ην Νοεμβρίου 1670 ἐνῶ εἰργάζετο ἐντατικῶς διὰ τὴν ἀποπερατώσῃ καὶ ἐκδῶσῃ τὴν «Πανσοφίαν». Μὲ τὸν θάνατόν του ἐξέλιπε καὶ ὁ τελευταῖος ἐπίσκοπος τῶν «Μοραβῶν ἀδελφῶν» εἰς τὸ Ἄμστερνταμ. Ἐτάφη εἰς τὸ Νεκροταφεῖον τοῦ Naarden, πλησίον τοῦ Ἄμστερνταμ. Ἡ Γερουσία τῆς ἰδίας πόλεως κατόπιν ἀποφάσεώς της ἀνέλαβε τὴν ἔκδοσιν τῶν ἔργων του.

ΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ ἜΡΓΟΝ ΤΟΥ ΚΟΜΕΝΙΟΥ

Τὸ ὅλον ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ Κομενίου εἶναι μέγα. Τοὺς ἐκπαιδευτικούς ἐνδιαφέρει ἰδιαιτέρως τὸ παιδαγωγικὸν ἔργον του. Ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Michelet εἶναι λίαν σημαντικὸν τοῦτο. «Ἐδίδαξεν εἰς περισσοτέρας τῶν 20 πόλεων καὶ ἔγραψεν ἄνω τῶν 100 συγγραμμάτων». Εἶναι ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος κατέστησε τὴν παιδαγωγικὴν αὐτόνομον ἐπιστήμην. Παρ' ὅλας τὰς θλίψεις, δοκιμασίας καὶ διωγμοὺς εἰργάζετο συνεχῶς καὶ προθύμως. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο. Συμπαρίστατο καὶ εἰς τὸ ποίμνιόν του. Καὶ ὁ θάνατος, ὡς προελέχθη, εὔρεν αὐτὸν ἐργαζόμενον ἐντατικῶς εἰς μεγάλην ἡλικίαν. —Τὸ ὅλον ἔργον του καὶ κυρίως οἱ ἀγῶνες του διὰ τὴν Διδακτικὴν εἶχον λησμονηθῆ. Εὐτυχῶς ἀπὸ τοῦ 1841 ἤρχισε νὰ γίνεταί λόγος περὶ τούτου καὶ λίαν συντόμως ἀνεγνωρίσθη παγκοσμίως ἡ μεγάλη ἀξία του.

Ἐν συνεχείᾳ παραθέτομεν σύντομον ἔκθεσιν τῶν κυριωτέρων παιδαγωγικῶν ἀρχῶν καὶ προσπαθειῶν του.

Α'. Ὁ Σκοπὸς τῆς Ἀγωγῆς.

Κατὰ τὸν Κομενίου βασικὸς σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς εἶναι ἡ ἐξομώσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν. Ἐπειδὴ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸν Θεὸν ἐξέπεσεν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ἐπιγείου κό-

σμου καὶ λόγῳ τῆς ἀπομακρύνσεώς της ἀπώλεσε τὴν ἀρχικὴν της καθαρότητα, διαύγειαν καὶ ἀγνότητα. Διὰ τὴν ἐπιτευχθῆ ἡ ἐπάνοδος τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸν Θεὸν πρέπει οὗτος νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν ἀρχικὴν του κατάστασιν. Ὅφειλε νὰ προσπαθῆ συνεχῶς νὰ ἐξομώσῃ πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ ἐξομώσις θὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον σοφίαν, ἠθικότητα καὶ δύναμιν. Ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἐκπαιδεύεται κατὰ τὸν κατάλληλον τρόπον, ὥστε ν' ἀποκτᾷ καθαρότητα πνεύματος καὶ σοφίαν ἀνάλογον πρὸς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν κατέχει ὁ Θεός, ὡς θεῖος καὶ ὑπερέτελιος νοῦς καὶ λόγος. Ἡ ἐξομώσις ἀκόμη τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεὸν δέον, ὅπως συντελεῖται καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς Παντοδυναμίας. Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μόνον Πάνσοφος καὶ Πανάγαθος ἀλλὰ καὶ Παντοδύναμος. Εἰς πολλὰ σημεῖα τῶν ἔργων του τονίζει, ὅτι ἡ ἀγωγή ὀφείλε νὰ ἔχῃ χαρακτῆρα θρησκευτικῆς λειτουργίας καὶ ὁ παιδαγωγὸς νὰ προσπαθῆ μὲ κάθε τρόπον νὰ βοηθῆ τὸν νέον ἄνθρωπον ὅπως ἐκπληρῶσῃ τὸν θεῖον προορισμόν του. Ὡσαύτως ὑπεστήριζε συχνά, ὅτι ἡ ὅλη ἀγωγή ὀφείλε νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν. Ἐπειδὴ δὲ παρετήρει, ὅτι αἱ σχολικαὶ σπουδαὶ δὲν ὀδηγοῦν πολλάκις τὸν μαθητὴν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ ἐξέφραζε διὰ τοῦτο μεγάλην θλίψιν καὶ τοῦτο τὸν ὑπεχρέωνε νὰ ἐπαναλαμβάνῃ ὅτι ἡ ἀγωγή ὀφείλε νὰ καταστήσῃ τὸν ἄνθρωπον ἐνάρετον καὶ εὐσεβῆ, οὕτως ὥστε νὰ ἀνασυνδεθῆ μὲ τὸν Θεόν.

Β'. Καθολικὴ καὶ Συστηματικὴ Ἐκπαίδευσις.

Ὅπως οἱ πλείστοι παιδαγωγοί, διακηρύσσει καὶ οὗτος, ὅτι διὰ τῆς ἀγωγῆς κυρίως εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῆ μία θετικὴ καὶ ὑγιᾶς κοινωνικὴ ἀναγέννησις. Διὰ τὴν ἐξασφαλισθῆ τοῦτο ἀπαιτεῖται καθολικὴ καὶ συστηματικὴ ἐκπαίδευσις. ὁλοκλήρου τῆς Νεολαίας μὲ συνεργασίαν τῶν ἐπιστημόνων καὶ σοφῶν ὄλου τοῦ

κόσμου. Ταύτην τὴν ἐκπαίδευσιν ἀποκαλεῖ Πανσοφίαν ἢ Ἐγκυκλοπαιδείαν, ἔνεκα δὲ τούτου οἱ εἰδικοί λέγουσιν, ὅτι ἢ παιδαγωγική τοῦ Κομενίου διέπεται ὑπὸ πνεύματος ἐγκυκλοπαιδισμοῦ. Ἰδιαιτέρως συνιστοῦσε μεγάλην ἀγάπην διὰ τὸν μαθητὴν. Ἐθεώρει τὸ παιδί ὡς πρὸς ὠπικότητα. Διεκήρυσσε: «Τὸ παιδί εἶναι κειμήλιον πολυτιμότερον τοῦ χρυσοῦ ἀλλ' εὐθραστότερον τῆς ὑάλου». Ὁ ἴδιος «ἐλάτρευε» τὰ παιδιά. Ἰδιαιτέρως εἶχεν ἐπηρεασθῆ καὶ συγκινήθῃ ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ: «Ἐάν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδιά, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. 14, 3) καὶ «ἄφετε τὰ παιδιά ἔρχεσθαι πρὸς με καὶ μὴ κωλύετε αὐτά· τῶν γὰρ τοιούτων ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (Μάρκ. ι' 14).

Γ'. Διδακτικὴ καὶ μέθοδοι διδασκαλίας.

Διὰ τὰ θέματα ταῦτα ἀναφέρει ἐν ἐκτάσει εἰς τὸ σημαντικότερον ἔργον του (Didactica magna) (μὲ 33 κεφάλαια), τὸ ὁποῖον ἔχει μεταφρασθῆ καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ τοῦ Δ. Ἰωαννίδου-Ὀλυμπίου. Τὸ ἔργον τοῦτο συνέγραψεν, ὅτε ἦτο ἐξόριστος εἰς τὴν Λίσσαν. Μᾶς παρέχει ἐν ἀρχῇ πληροφορίας πῶς ἔλαθε τὴν ἀφορμὴν νὰ γράψῃ: «Ὅπως δυνηθῶ νὰ ὑποφέρω τὴν ἐξορίαν ἡναγκάσθην νὰ ἀφιερῶ εἰς τὸ σχολεῖον καὶ νὰ ἐξακολουθῶ σοβαρῶς τὴν σπουδὴν τῆς διδακτικῆς... Ἀπεπειράθην νὰ ἀνοικοδομήσω ἐκ θεμελίων τὰς περὶ διδασκαλίας γνώμας μου καὶ νὰ προσδιορίσω εὐρύτερον καὶ ἀσφαλέστερον πάντα τὰ ὑπ' ἐμοῦ καὶ ἄλλων ἐκτεθέντα... Ζῆλος νεανικός καὶ πρόωροι ἐλπίδες μὲ ἔπεισαν νὰ τὴν ὀνομάσω «Μεγάλην Διδακτικὴν...».

Γενικῶς ὑπεστήριζεν, ὅτι ἡ διδακτικὴ εἶναι μεγάλῃ τέχνη καὶ ὁ διδάσκων ὀφείλει ἰδιαιτέρως νὰ ἐπιδοθῆ, ἔάν ἐπιθυμῇ νὰ ἐπιτυγχάνῃ τὸ ἔργον του. Ὁ Κομένιος εἶχε μελετήσῃ πολὺ τὸν Βάκωνα καὶ εἶχε προσέξει ἰδιαιτέρως τοὺς κανόνας καὶ τὰς μεθόδους

ἐνεργείας, τὰς ὁποίας συνίστα οὐτος εἰς τοὺς ἐπιστήμονας δι' ἔρευναν πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς ἀληθείας. Τοὺς ἰδίους κανόνας καὶ μεθόδους συνιστᾷ καὶ ὁ Κομένιος πρὸς τοὺς παιδαγωγούς. Εἶχε παρατηρήσει καὶ διαπιστώσει ἀπὸ τὴν μαθητικὴν του ἀκόμη ζωὴν τὰ μεγάλα μειονεκτήματα τῆς σχολικῆς πράξεως τῆς ἐποχῆς του. Αἱ διαπιστώσεις του συνοψίζονται εἰς τὰ ἑξῆς: 1) Ὁ δουλικὸς τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον εἰργάζοντο οἱ παιδαγωγοί. 2) Ἡ ἐπιπολαία ἐξήγησις τῶν πραγμάτων. 3) Ἡ μὴ διάκρισις εἰς τὴν διδασκομένην ὕλην μεταξὺ τῶν οὐσιωδῶν καὶ τῶν ἀνωφελῶν γνώσεων. (Οἱ μαθηταὶ ἠσχολοῦντο μὲ μηδαιμιάς καὶ μικρὰς ἀξίας γνώσεις καὶ ἠγνόουν τὰς βασικάς). 4) Ἡ ἀτέλεια καὶ αἱ ἐλλείψεις τῆς διδακτικῆς μεθόδου.

Μετὰ ἀπὸ προσεκτικὰς καὶ ἐπιμόνους μελέτας κατέληξεν εἰς τ' ἀκόλουθα: 1) Ἐξασφάλισιν ἐπιτυχοῦς διδακτικῆς μεθόδου, ἀληθοῦς τέχνης τοῦ δεσμεύειν, δελεάζειν καὶ καταπραΰνειν τὸ πνεῦμα τῶν μαθητῶν καὶ 2) προσφορὰν ὄλων τῶν γνώσεων διὰ τῆς αὐτοψίας καὶ τῆς αἰσθητικῆς ἀντιλήψεως. Εἰδικῶς διὰ τὴν ἀξίαν τῆς αὐτοψίας (αὐτοψία) ἔλεγεν, ὅτι εἶναι λίαν ἀναγκαία διὰ νὰ ἀποφεύγῃται οἱ πολλοὶ καὶ ἀκατανόητοι λόγοι, νὰ ἐξασφαλίζεταί δὲ ἡ ἀπαραίτητος γλωσσικὴ σύνδεσις μετὰ τῶν πραγμάτων. Τοῦτο θεωρεῖ ὡς ὀρθὴν μέθόδον. Νὰ μὴ διδάσκηται, ἔλεγε, μία λέξις, ἔάν προηγουμένως δὲν ἔχη ἐννοηθῆ τὸ πρᾶγμα εἰς τὸ ὁποῖον ἀντιστοιχεῖ. Ἐγραφε σχετικῶς: «Μὴ διδάσκησι τίποτε, ἔάν δὲν ἔχῃς ἐγείρει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ μαθητοῦ πρὸς τοῦτο».

Διὰ τῆς αὐτοψίας ἐπιτυγχάνεται καὶ ἡ (αὐτοπραξία), ἡ ὁποία ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς αὐτενεργείας, ἥτις τόσον ἐκτιμᾶται ὑπὸ τῆς συγχρόνου Παιδαγωγικῆς.

Τὸ διδακτικὸν ἔργον, ἐτόνιζε, θὰ ἀκολουθῆ φυσικὴν πορείαν, ὅπως ἀκριβῶς ἐργάζεται ἡ φύσις. Ἐπανελάμβανε τὰ ὅσα εἶχε διδάξει ὁ Κικέρων περὶ τῆς φύσεως, ὡς ὀδηγοῦ τοῦ ἀνθρώπου

εις τὸ νὰ τὰ μανθάνῃ ὅλα. Ὁ διδάσκων εἰς ἕκαστον μάθημα ὀφείλει ν' ἀσχολῆται μὲ ἓν μόνον ἀντικείμενον.

Ἡ διδακτικὴ ὕλη τῶν μαθημάτων πρέπει νὰ κατατάσσεται κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε οἱ πάντες νὰ διδάσκωνται αὐτά. Ἡ πορεία τῆς διδασκαλίας πρέπει ν' ἀκολουθῆ τοὺς ἐξῆς κανόνες. Νὰ προχωρῆ: 1) Ἀπὸ τὰ εὐκόλα εἰς τὰ δύσκολα. 2) Ἀπὸ τὰ πλησίον εἰς τὰ μακρὰν. 3) Ἀπὸ τὰ μερικὰ εἰς τὰ γενικά. 4) Ἀπὸ τὰ γνωστὰ εἰς τὰ ἄγνωστα.

Ἡ ὅλη ἐπιμονὴ τοῦ δι' ἐπιτυχεῖς καὶ ὀρθὰς μεθόδους διδασκαλίας συνεχίζεται, διότι ὡς ἔλεγε δι' αὐτῶν εξασφαλίζεται **θ ε τ ι κ ῆ μ ά θ η σ ι ς** καὶ ἀποτελεῖ συμφέρον τῶν ἰδίων τῶν μαθητῶν, τῶν σχολείων, τῶν διδασκάλων, τῶν γονέων, τῆς πολιτείας κλπ.

Συμπερασματικῶς δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν, ὅτι ὁ Κομένιος μὲ τὰς μελέτας τοῦ καὶ τὰς πράξεις τοῦ εἰσήγαγε τὰς δύο μεγάλας Διδακτικὰς Ἀρχάς: α) Τὴν Ἀρχὴν τῆς Ἐποπτείας καὶ β) Τὴν Ἀρχὴν τῆς Συγκεντρώσεως τῆς διδασκομένης ὕλης εἰς ἐνιαίαν ἁρμονικὴν ἐνότητα.

Δ'. Ὁργάνωσις τῶν Σχολείων.

Ὁ Κομένιος εἰς τὴν «Μεγάλην Διδακτικὴν» τοῦ παρέχει καὶ σχέδια ὀργανώσεως καὶ λειτουργίας τῶν σχολείων. Ὡς θάσιν τῆς ὀργανώσεως λαμβάνει τέσσαρας περιόδους ἡλικίας, διαρκείας 6 (ἕξ) ἐτῶν ἑκάστην.

1) Ἡ πρώτη περίοδος (Infantia) καλεῖται **μητρικὸν σχολεῖον** (schola Materni gremii) καὶ περιλαμβάνει τὰ ἕξ πρῶτα ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ παιδιοῦ. Διδάσκαλός τοῦ εἶναι ἡ μήτηρ τοῦ. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ὁ παῖς πρέπει νὰ μανθάνῃ μερικὰς ἀπαραιτήτους στοιχειώδεις γνώσεις.

2) Ἡ δευτέρα περίοδος (Puetilia) εἶναι τὸ σχολεῖον τῆς μητρικῆς γλώσσης δηλ. τὸ δημοτικὸν σχολεῖον (schola vernacula publica). Τοῦ-

το κυρίως ὀφείλει νὰ καταρτίζη τοὺς τροφίμους τοῦ εἰς τὴν καλὴν ἐκμάθησιν τῆς μητρικῆς γλώσσης καὶ οὐχὶ τῆς Λατινικῆς. Ὁ παῖς δέον νὰ διδάσκεται ἐπιμελῶς ἀνάγνωσιν, γραφὴν, στοιχειώδη ἀριθμητικὴν καὶ ὅλας τὰς ἄλλας ἀπαραιτήτους γνώσεις. Εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο πρέπει νὰ φοιτοῦν μαθηταὶ καὶ τῶν δύο φύλων ἀπὸ 6 ἕως 12 ἐτῶν.

3) Ἡ τρίτη περίοδος (Adolescentia) εἶναι τὸ Λατινικὸν σχολεῖον, δηλ. τὸ σημερινὸν Γυμνάσιον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ λειτουργῆ εἰς τὰς πόλεις. Εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο φοιτοῦν οἱ μαθηταὶ 12-18 ἐτῶν καὶ διδάσκονται ἐκτὸς τῆς μητρικῆς γλώσσης, τὴν Λατινικὴν, τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Ἑβραϊκὴν καὶ τὰ μαθήματα γραμματικῆν, διαλεκτικῆν, ρητορικῆν, ἀριθμητικῆν, γεωμετρίας, μουσικῆν καὶ ἀστρονομίαν. Ἐκτὸς αὐτῶν ἐπιβάλλεται νὰ διδάσκωνται καὶ ἡ φυσικὴ, ἡ γεωγραφία, ἡ ἱστορία, ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ θεολογία. Εἰς τὸ σχολεῖον τοῦτο ὀφείλουν νὰ φοιτοῦν οἱ διακρινόμενοι δι' ἐπίδοσιν μαθηταὶ καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι θὰ παρακολουθήσουν σπουδὰς εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν.

4) Ἡ τετάρτη περίοδος (juventus) περιλαμβάνει τὰς Ἀκαδημίας (Πανεπιστήμια). Εἰς ταύτας φοιτοῦν νέοι 18-24 ἐτῶν. Ἰδιαιτέρας ὀδηγίας παρέχει διὰ τὰ ἰδρύματα ταῦτα καὶ κυρίως τονίζει, ὅτι ὀφείλουν νὰ μορφώσωνται ἄρτιως, νὰ ἐφαρμόζουν καλὰς καὶ ἐπιτυχεῖς μεθόδους καὶ νὰ ἀναδεικνύουν τοὺς ἀξιόους νέους, οἱ ὁποῖοι θὰ παίξουν σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν ζωὴν τῆς πολιτείας.

Ἐκτὸς τῶν Ἀκαδημιῶν προτείνει, ὅπως ἰδρυθῆ καὶ ἓνα «Σχολεῖον τῶν Σχολείων» (Διδακτικὸν Κολλέγιον-Collegium Didacticum) μὲ παγκόσμιον ἀκτινοβολίαν. Τοῦτο θὰ παρέχῃ στάδιον περαιτέρω μορφώσεως τῶν ἐπιστημόνων καὶ κατ' ἐξοχὴν καλλιέργειας τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης. Τὸ ἴδρυμα τοῦτο προσέθεσεν, ὅτι εἶναι λίαν δυσχερὲς νὰ ἰδρυθῆ καὶ νὰ λειτουργήσῃ. Διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ἐπιτυχοῦς λειτουργίας τῶν ὡς ἄνω τύπων σχολεί-

ων, ἔλεγεν, ὅτι εἶναι ἀπαραίτητοι τρεῖς παράγοντες.

α) Ἐπιτυχῆ διδακτικὰ βιβλία.

β) Ἀφωσιωμένοι καὶ συνεπεῖς διδάσκαλοι καὶ

γ) Ὅρθαὶ μέθοδοι διδασκαλίας.

Συχνὰ διεκήρυσσεν, ὅτι ὅλα τὰ σχολεῖα ὀφείλουν νὰ καταστοῦν «ἐργαστήρια μορφώσεως ἀνθρώπων», οἱ δὲ μαθηταὶ νὰ ἐργάζωνται εἰς ταῦτα δραστηρίως. Ἐπίσης ὑπεδείκνυεν, ὅπως ἡ διδασκαλία εἰς τὰ σχολεῖα εἶναι ὁμαδική καὶ νὰ ἐπιδιώκῃ τὴν μόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν 1) τῆς διανοίας 2) τῆς μνήμης καὶ 3) τῆς δεξιότητος τῆς γλώσσης καὶ τῶν χειρῶν.

Εἰδικῶς διὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὥρων τῆς διδασκαλίας συνίστα τέσσαρας ὥρας διδακτικὰς καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ τοῦτο, διότι ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν τὸν παρὰ γονατῆς κόπον ὡς τῶν μαθητῶν.

Ὁ Κομένιος εἶναι ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος καθιέρωσε τὸν θεσμὸν τοῦ συστήματος τῶν ἐτησίων τάξεων καθὼς καὶ τὴν προτροπήν, ὅπως αἱ σχολικαὶ αἰθουσαι διακοσμοῦνται μὲ εἰκόνας κλπ. ὡς καὶ μὲ ἔργα τῶν χειρῶν τῶν μαθητῶν.

***Ε'*. Ἡ Πειθαρχία εἰς τὸ Σχολεῖον.**

Ὁ Κομένιος θεωρεῖ ἀπαραίτητον τὴν ὑπαρξιν τῆς πειθαρχίας. Ἡ ἔλλειψις ταύτης ἐμφανίζει τὸ σχολεῖον ὡς «υδροῦλον ἄνευ ὕδατος». Ὁ διδάσκων ὀφείλει νὰ συγκρατῇ τὴν πειθαρχίαν διὰ τοῦ παραδείγματός του καὶ διὰ τῆς καλωσύνης του. Καταπολέμησεν ὁ Κομένιος τὴν βάρβαρον συνήθειαν τῶν σωματικῶν ποινῶν, τὰς ὁποίας ἐχρησιμοποιοῦν τὰ Σχολεῖα τοῦ Μεσαίωτος. Ἄγει, ὅτι εἰς σπανιωτάτας περιπτώσεις ὁ διδάσκαλος δύναται νὰ χρησιμοποίησιν ἐλαφρὰς σωματικὰς ποινὰς καὶ προσθέτει, ὅτι ἡ πειθαρχία συμβάλλει εἰς τὴν ἠθικὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν νέων, οἱ ὁποῖοι ὀφείλουν νὰ ἐπιδιώκουν τὴν κατάκτησιν τῶν τεσσάρων μεγάλων ἀρετῶν τῆς σοφίας, τῆς ἐγκρατείας, τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς δικαιοσύνης».

***ΣΤ'*. Περὶ τῶν Διδασκόντων καὶ Γονέων.**

Δὲν παρέλειπε νὰ τονίξῃ συχνὰ τὴν μεγάλην εὐθύνην τῶν ἐκπαιδευτικῶν. Ὅσοι πρέπει νὰ εἶναι ὡλοκληρωμένοι προσωπικότητες χριστιανῶν παιδαγωγῶν. Ἔλεγε σχετικῶς: «Ὁ διδάσκων ὀφείλει νὰ σπεῖρῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν παιδιῶν τὰ σπέρματα τῆς διδασκαλίας καὶ νὰ ποτίζῃ μὲ προσοχὴν τὰ τρυφερά φυτὰ τοῦ Θεοῦ...». Ἰδιαιτέρως συνίστα τὰ ἀποκτοῦν οἱ διδάσκοντες ἠθικὴν κρίσιν, νὰ ἔχουν ἀληθῆ κρίσιν περὶ τῶν πραγμάτων. Τοῦτο ἀποτελεῖ ἀρετὴν. Ἡ ἀληθὴς σοφία ἐγκεῖται εἰς τὴν ἀδιάφθορον περὶ τῶν πραγμάτων κρίσιν. Προέτρεπε σχετικῶς: «Μὴ θηρεύωμεν τὸ χυδαῖον ὡς πολῦτιμον καὶ ἀπορρίπτωμεν τὸ πολῦτιμον ὡς χυδαῖον. Μηδὲν ἐπαινετὸν νὰ ψέγωμεν μηδὲ φηκτὸν νὰ ἐπαινώμεν». Ἐπιμένει εἰς τοῦτο, διότι τὴν ὀρθὴν κρίσιν οἱ διδάσκοντες θὰ δυνηθοῦν, ἐφ' ὅσον τὴν κατέχουν, νὰ τὴν ἐμπνεύσουν καὶ εἰς τοὺς μαθητάς των. Ἀλλαχοῦ γράφει, ὅτι ὁ διδάσκαλος ὁμοιάζει μὲ τὸν ἥλιον, ὁ ὁποῖος φωτίζει καὶ θερμαίνει συγχρόνως πολλοὺς μαθητάς. Καὶ διὰ τοὺς γονεῖς παρόμοια ὑποστηρίζει, ὅτι ὀφείλουν ὡς καὶ οἱ διδάσκαλοι νὰ ἐμπνέουν εἰς τὰ παιδιά των ἐὺσέβειαν. Θεωροῦνται ἀμφότεροι συνεργάται τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ νὰ φυτεύουν καὶ νὰ ποτίζουν τὰ τρυφερά φυτὰ τοῦ Παραδείσου εἰς τὰς ψυχὰς τῶν παιδιῶν.

Πολλάκις ἀνέφερε περὶ τῆς μεγάλης εὐθύνης τὴν ὁποίαν ἔχουν διὰ τὴν ὀρθὴν ἀνατροφὴν καὶ διαπαιδαγώγησιν τῶν παιδιῶν οἱ παῖδα γω γοί, οἱ γονεῖς καὶ οἱ ἡγέται.

***Ζ'*. Αἱ Ἀνθρωπιστικαὶ Σπουδαί.**

Ἄν καὶ ἦτο οὐμανιστὴς καὶ ἔπρατε πολλὰ διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἐν τούτοις κατηγορεῖ πολλάκις τὰς ἀνθρωπιστικὰς σπουδὰς καὶ ἐπιδιώξεις, διότι εἰ-

χε διαπιστώσει, ότι δὲν ἐμόρφωνον ἐπαρκῶς. Τοῦτο ἀπέδιδεν εἰς τὸ ὅτι ἀρκετοὶ τότε ἐχρησιμοποιοῦν τὴν ἐπικρατοῦσαν σχολαστικὴν μέθοδον, ἢ ὅποια κατεπόνει τὸ πνεῦμα τῶν νέων διὰ τῆς ἐπιμόνου ἐκμαθήσεως γραμματικῶν κανόνων, μικρολεπτομερειῶν καθὼς καὶ διὰ τῆς ἐπιδιώξεως μαθήσεως ρητορικῶν καὶ λογικῶν μεγαλοστομιῶν.

Η'. Ἡ διδασκαλία τῶν ξένων γλωσσῶν.

Ἰδιαίτερως ὁ Κομένιος ἠσχολήθη μετὰ τὸ θέμα τῆς ἐκμαθήσεως καὶ διδασκαλίας τῶν ξένων γλωσσῶν. Εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐτόνιζεν, ὅτι ἡ θάσις καὶ ἡ ἀφετηρία πάσης γλωσσικῆς διδασκαλίας πρέπει νὰ εἶναι ἡ μ η τ ρ ι κ ῆ γλώσσα τοῦ παιδιοῦ.

Ἦσάυτως ἐδίδασκεν, ὅτι ἡ διδασκαλία τῆς Λατινικῆς ὀφείλει νὰ στηρίζεται εἰς τὴν μητρικὴν γλώσσαν καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐποπτείας τοῦ συνδυασμοῦ τῶν λέξεων πρὸς τὰ πράγματα.

Δὲν παρέλειπεν ἐπίσης νὰ ὑποδεικνύη, ὅτι ἐκάστη γλώσσα πρέπει νὰ ἐκμανθάνεται κυρίως διὰ τῆς ἀσκήσεως καὶ χρήσεως καὶ οὐχὶ διὰ τῆς γραμματικῆς μόνον.

Θ'. Ἡ Ἐκπαίδευσις τῶν Γυναικῶν.

Περὶ ταύτης ὁ Κομένιος ἔγραφε: «Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξη ἀποχρῶν λόγος διὰ νὰ ἀποκλείεται τὸ γυναικεῖον φύλον ἐκ τῶν σπουδῶν τῆς σοφίας. Καὶ αἱ γυναῖκες εἶναι «εἰ κ ῶ ν τ ο ὐ θ ε ο ὐ» ἐξ Ἰσοῦ μέτοχοι τῆς χάριτος καὶ τῆς μελλούσης βασιλείας.

—Ἐξ Ἰσοῦ προικισμέναι διὰ πνεύματος εὐκινήτου καὶ ἐπιδεκτικοῦ τῆς σοφίας. —Ἐξ Ἰσοῦ εἶναι καὶ πρὸς αὐτὰς ἀνοικτὴ ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν δόξαν, διότι αὐτὸς ὁ Θεὸς πολλάκις τὰς μεταχειρίζεται διὰ τὴν κυβέρνησιν τῶν λαῶν... καὶ πρὸς ἄλλους εὐεργετικούς διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος σκοποὺς καὶ πρὸς τὸ προφητικὸν ἀξίωμα».

Ι'. Περὶ τῶν διδασκτικῶν βιβλίων.

Ὁ Κομένιος ἀναφέρει, ὅτι τὸ διδασκτι-

κὸν βιβλίον εἶναι τὸ κυριώτατον ὄργανον διδασκτικῆς μεθόδου. Ἀποκαλεῖ τοῦτο «φορέα τῆς διδασκαλίας, στρόφιγγα περὶ τὸν ὅποιον πρέπει νὰ περιστρέφονται πάντα, ὅσα ἀνήκουσιν εἰς τελείαν πνευματικὴν μόρφωσιν. Τὰ διδασκτικὰ βιβλία δέον νὰ περιέχουν πάντα. Πρέπει προσέτι νὰ εἶναι ἡ διδασκτικὴ ὕλη κατανεμημένη ἐν αὐτοῖς ὅσον τὸ δυνατὸν ἀκριθέστατα εἰς τὰ ἔτησια, μηνιαῖα ἢ ἐβδομαδιαῖα, ἡμερήσια καὶ ὡριαῖα θέματα(*)».

Ἐπέμενε πολὺ ἐπὶ τοῦ θέματος τῶν κ α λ ῶ ν κ α ἰ κ α τ α λ ῆ λ ω ν δι δ α κ τ ι κ ῶ ν β ι β λ ί ω ν. Μερικὰ κείμενα ἀρχαίων συγγραφέων τὰ ἀπέκλειε: «τὸν βωμολόχον Πλοῦτον, τὸν αἰσχρολόγον Κάτουλλον, τὸν ρυπαρὸν Ὀβίδιον, τὸν ἀνόσιον τοῦ Θεοῦ χλευαστὴν Λουκιανὸν καὶ ἄλλους τινάς».

Συνίστα θερμότατα τὰ κείμενα τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Ἐπικτήτου καὶ τοῦ Σενέκα κ. ἄ.

Ἐξ ὅλων τῶν βιβλίων ἐτόνιζεν ὅτι ὑπερέχει ἡ Ἄ γ ί α Γ ρ α φ ῆ. Ὁ ὕ δ ε ἰ ς παιδαγωγὸς ἔ ω ς τ ὅ τ ε εἶχε προσέξει τὴν παιδαγωγικὴν ἀξίαν τῆς Ἄγίας Γραφῆς. Τὴν ἐθεώρει, ὅτι ἀποτελεῖ τὸ Α καὶ Ω ὅλων τῶν πραγμάτων. Ὁ ἴδιος ἐμελέτα τὴν Βίβλον καὶ ἦντλει μεγάλας δυνάμεις καὶ ἐμπνεύσεις ἐξ αὐτῆς διὰ τὸ μέγα καὶ ὑπεύθυνον ἔργον του.

ΙΑ'. Περὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τὰ συγγράμματά του ἀναφέρει, ὅτι τὰ ἱερά ἑλληνικὰ κείμενα ὠφέλησαν τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος καὶ ὅτι χάρις εἰς αὐτὰ κατάρθωσε νὰ διασωθῆ ἀπὸ τὸν ἀφανισμόν. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία συσπειρωθεῖσα, ἔλεγε, πέρις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας κατάρθωσε νὰ σώσῃ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ἐκ τῆς ἐκβαρβα-

(*) Βλ. Ν. Ἐξαρχοπούλου: Γενικὴ Διδακτικὴ, τ. Β', σελ. 273.

ρώσεως. Εἰς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν ἀναγνωρίζει ἡγετικὴν θέσιν καὶ τὸν προβάλλει ὡς παράδειγμα πρὸς μίμησιν.

Θεωροῦμεν σκόπιμον ἀκολούθως νὰ γνωστοποιήσωμεν κρίσεις τὰς ὁποίας ἐξέφερον εἰδικοί ἐπιστήμονες περὶ τοῦ ὄλου ἔργου καὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ Κομενίου.

Ὁ *Cabriel Compaugé* ἔγραψεν: «Ἀξίζει νὰ τοῦ ἀποδοθῆ μιά ἀπὸ τὰς πρῶτας θέσεις μεταξύ τῶν νεωτέρων Παιδαγωγικῶν. Ἡ ἀργοπορημένη προσοχή, τὴν ὁποίαν τοῦ ἀποδίδουν ἐπὶ τέλους οἱ σύγχρονοί μας, ἔπειτα ἀπὸ παραγνώρισιν δύο αἰῶνων δικαιολογεῖται ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν θεωρητικῶν συγγραμμάτων του, ἀπὸ τὴν πρωτοτυπίαν τῶν μεθόδων του, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν φλογερὰν δημιουργικότητα τῆς ζωῆς του, ἡ ὁποία ἦτο ζωὴ ἐνὸς ἀποστόλου τῆς ἀγωγῆς».

Ὁ *Von Raumer* λέγει: «Ὁ Κομένιος εἶναι μιά μεγάλη καὶ σεβασμία πάσχουσα μορφή. Καταδικώμενος, πλανώμενος, ἀπατρις κατὰ τὸν τρομερὸν καὶ καταστρεπτικὸν 30)ετῆ πόλεμον, ἀλλὰ μετὰ θαυμαστῆς καρτερίας καὶ ἰσχυρᾶς πίστεως εἰργάζετο ἀκαταπαύστως διὰ νὰ ἐκπαιδεύσῃ καλλίτερον τὴν νεότητα δι' ἓνα καλλίτερον μέλλον. Ὅντως εἰργάσθη διὰ τοὺς νέους μὲ ζῆλον καὶ ἀγάπην ἀξίαν τοῦ Ἀρχηγοῦ τῶν Ἀποστόλων».

Ὁ *Eugen Pappenheim* ἔγραψεν: «Ἦτο καρδιά καθαρὰ, θαθέως συναισθανομένη, πλήρης ἀγάπης. Θέλεις δι' ἀκαταπύνητος, φιλοπονία ἀκάματος... πνεῦμα μεγαλοφυές... Ἐπίστευσεν εἰς τὸ δυνατόν τῆς ἐξημερώσεως τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τῆς δυνάμεως τῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς».

Ὁ *Laurie* τονίζει, ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς ὀφείλει πολλὰς χάριτας καὶ εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν Κομένιον.

Ὁ *Linder* εἰς τὴν «Παιδαγωγικὴν του ἐγκυκλοπαιδείαν» γράφει: «Ὁλαί αἱ διδακτικαὶ ἀρχαὶ καὶ τὰ διδακτικὰ παραγγέλματα ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ἡ σημερινὴ διδακτικὴ καὶ κυ-

ρίως ἡ ἀρχὴ τῆς ἐποπτείας καὶ τῆς συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας κλπ. ἀντιπροσωπεύονται εἰς τὸ ἔργον τοῦ Κομενίου».

Ὁ *Leibnitz* ἀναγνωρίζει τὴν ἀξίαν του καὶ τὸν ἐπαινεῖ ὡς μέγαν μετάρρυθμιστὴν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ Ἀμερικανὸς παιδαγωγός: *F. r. Eby* ἀναφέρει: «Κανένας ἄλλος ἐκ τῶν μεγάλων παιδαγωγῶν δὲν ἔχει τόσον ἀξίως θαυμασθῆ καὶ τόσον ὀλίγον ἀναγνωρισθῆ ἕως σήμερον, ὅσον ὁ Κομένιος, ὁ πεπαιδευμένος, ὁ σοφὸς καὶ πλήρης ἀγαθότητος αὐτὸς Ἐπίσκοπος μιᾶς ἐξαφανισθείσης φυλῆς».

Ὁ *Kousskálac* γράφει: «Κύριον χαρακτηριστικὸν γνώρισμά του εἶναι ἡ ἐλευθέρα ὑποταγὴ εἰς τὸ θελημα τοῦ Θεοῦ. «Ὀλόκληρος ἡ ζωὴ του εἶναι μία δρᾶσις ἀκαταπαύστως ὑπερβαίνουσα σχεδὸν τὰς ἀνθρωπίνους δυνάμεις· ἓνας διαρκὴς ἄγων πρὸς τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς εἰρήνης διεξαγόμενος ὑπὲρ τῶν σεμνῶν ἰδανικῶν τῆς πίστεως καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ».

Ὁ δὲ *Michelet* ἀποκαλεῖ τὸν Κομένιον «φωτεινὸν πνεῦμα καὶ Γαλιλαῖον τῆς Ἀγωγῆς».

ΒΑΣ. Θ. ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ

ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

«Μεγάλῃ Παιδαγωγικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ». (Herder).

Δ. Μωραΐτου: «Ἱστορία τῆς Παιδαγωγικῆς».

Ι. Κομενίου: «Μεγάλῃ Διδακτικῇ». Μετάφρ. Δ. Ἰωαννίδου—Ὀλυμπίου.

Ν. Ἐξαρχοπούλου: «Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν».

Τοῦ ἰδίου: «Γεν. Διδακτικῇ, τόμοι Α' καὶ Β'.—Σ. Καλλιόφα: «Ἐπίτομος Γεν. Παιδαγωγικῇ».

Ἀντ. Ἰσιγόνη: «Αἱ κατευθύνσεις τῆς συγχρόνου Παιδαγωγικῆς».

Τοῦ ἰδίου: «Γεν. Διδακτικῇ». Ἐγκυκλοπαιδικὸν Λεξικὸν «Ἡλίου» —Ἐλληνοχριστιανικῇ Ἀγωγῇ».

ΝΑ ΜΗ ΣΤΕΝΟΧΩΡΙΕΣΘΕ

Ἔχω υιοθετήσει τὸν ἀνωτέρω τίτλο, διότι εἶναι μία φράσις πού χρησιμοποιεῖται συχνά ἀπὸ κάποιον ἀγαπητό μου φίλο, ἀλλὰ πρέπει νὰ εἴμαστε προσεκτικοὶ γιὰ νὰ μὴ γίνουμε ἐκεῖνο τὸ εἶδος ἀνωτέρου ἀτόμου — ἢ δῆθεν ἀνωτέρου — πού ἐγκάρδια χτυπᾶ ἐλαφρά τὸν ὦμο ἐνὸς ἄλλου καί, ἐπειδὴ ὁ ἴδιος δὲν ἔχει νὰ στενοχωρηθῆ γιὰ τίποτε, λέει: «Νὰ μὴ στενοχωριέσθε» ἢ «ἔλα, μὴ στενοχωριέσαι, μὴ στενοχωριέσαι!» Εἶναι ἀχρηστὴ συμβουλή, καὶ ἐρεθίζει μὲ τὴν «προστατευτικὴ» τῆς ἀνωτερότητας. Εἶναι καλύτερο νὰ προσπαθήσουμε νὰ κατανοήσουμε τί εἶναι στενοχώρια καί, ἐάν μπορούμε, νὰ λάβουμε μερικὰ μέτρα γιὰ νὰ ἐξορκίσουμε αὐτὸν τὸ δαίμονα πού ὁ φόβος ἔπλασε.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα διαχωρίζω τὴν στενοχώρια ἀπὸ τὴν φροντίδα - ἐνδιαφέρον. Ἡ σύζυγός μου λέει ὅτι, ὅταν αὐτὴ ἔχη φροντίδες, ἀποκαλῶ τὶς δικές τῆς ἐννοιες «στενοχώρια», καὶ ὅταν ἐγὼ στενοχωροῦμαι τῆς λέω, ὅτι τὸ αἶσθημά μου εἶναι φροντίδα - ἐνδιαφέρον! Ἀλλὰ ὅταν θγαίνῃ τὸ θράδυ καὶ ἔχει πεῖ ὅτι θὰ ἐπιστρέψῃ μέχρι τὶς ἐννέα ἢ ὦρα καὶ δὲν ἔχει ἐπιστρέψει μέχρι τὶς δέκα ἢ ἀκόμη μέχρι τὶς ἑνδεκά, θεθαίως στενοχωροῦμαι. Ἐάν δὲν μ' ἐστενοχωροῦσε, αὐτὸ θὰ ἀπεδείκνυε ὅτι δὲν μ' ἐνδιέφερε. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ὀνομάζω «φροντίδα - ἐνδιαφέρον». Εἶναι δεῖγμα ἀγάπης. Ποιὸς πραγματικὸς σύζυγος θὰ ἦταν ἱκανοποιημένος νὰ κάθεται κοντὰ στὸ τζάκι καὶ νὰ σκέπτεται, «δὲν ξέρω ποῦ εἶναι αὐτὴ», μὲ τὸν ὑπαινιγμό, «δὲν μπορούσα νὰ νοιάζωμαι λιγώτερο;» Αὐτὸ τὸ ἐνδιαφέρον θὰ μὲ ὠθοῦσε νὰ τηλεφωνήσω σὲ κάποιες ἀπὸ

τὶς φίλες τῆς, πού μπορεῖ νὰ ἔχη ἐπισκεφθῆ, ἢ στὸ μέρος ὅπου ἐγινε ἡ συγκέντρωσις πού παρευρέθη, ἢ στὸ γκαράζ ὅπου ἀφήνει τὸ αὐτοκίνητο. Ἐάν ἢ λέξις «στενοχώρια» πρέπει νὰ χρησιμοποιηθῆ, εἶναι νόμιμη στενοχώρια καὶ μὲ ἀναγκάζει νὰ κάνω ὅ,τι μπορῶ γιὰ νὰ θελιώσω τὴν δυσάρεστη κατάστασι.

Θὰ κρατοῦσα τὴν λέξι «στενοχώρια» γιὰ τὴν ἄκαρπη ἐκείνη δραστηριότητα τοῦ πνεύματος πού κρατᾶ σκέψεις πού στριφογυρίζουν χωρὶς τέλος, χωρὶς νὰ καταλήγουν σὲ πράξι. Εἶναι σὰν νὰ φορτσάρουμε τὴν μηχανὴ τοῦ αὐτοκινήτου, χωρὶς νὰ θάζουμε τὸν συμπλέκτη. Σπαταλᾶ κανεὶς βενζίνη καὶ ἐνέργεια, ἀλλὰ δὲν κινεῖται. Ἡ στενοχώρια ἐξαντλεῖ καὶ ὅμως δὲν σημειώνουμε πρόοδο στὸ πρόβλημά μας.

Αὐτὸ μὲ ὀδηγεῖ στὸ πρῶτο πρακτικὸ πρᾶγμα πού μπορούμε νὰ κάνουμε, δηλαδή νὰ θεβαιωθοῦμε γιὰ τί στενοχωρούμεθα. Θὰ συνεθούλευα λοιπὸν καθεὶν, ὅχι νὰ «προσπαθήσῃ νὰ διώξῃ τὸ πρόβλημα ἀπὸ τὸ νοῦ του», ὅπως συμβουλεύουν μερικοὶ, τοῦλάχιστον ὅχι ἀκόμη, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ τὸ θάλῃ στὸ κέντρο τοῦ νοῦ του καὶ νὰ τὸ κυττάξῃ ἀπομονωμένο, καὶ νὰ θεβαιωθῆ ὅτι γνωρίζει κάθε λεπτομέρεια καὶ ὅψι τοῦ προβλήματος πού προκαλεῖ μὴ στενοχώρια. Συχνὰ ἀξίζει νὰ γράψῃ ὅλη τὴν ὑπόθεσι. Ὑποθέσατε, ἐπὶ παραδείγματι, ὅτι στενοχωροῦμαι διότι ὁ τάδε θὰ προσπαθήσῃ νὰ μ' ἐκθιάσῃ ἢ νὰ μὲ καταγγεῖλῃ, ἢ ὅτι στενοχωροῦμαι γιὰ τὸ ἐάν θὰ χάσω τὴν ἐργασία μου ἢ τὴν υγεία μου, ἢ ὅτι στενοχωροῦμαι γιὰ τὸ ἐάν ἔχω καρκίνο, ἢ δὲν ἔχω καμμία

έξασφάλισι γιά τήν γεροντική ηλικία κ.λ.π. Πρέπει ήρεμα νά εκθέσω τήν ὄλη κατάστασι καί νά προσπαθῶ νά τήν δῶ ἀπομονωμένη ἀπό ἄλλα προβλήματα.

Αὐτή ἡ ἀπομόνωσις ἐμποδίζει τήν διανοητική λύπη νά ἐξαπλωθῆ σ' ὄλο τὸ πνεῦμα, ὅποτε στενοχωριέται κανεὶς εὐκόλα γιά κάθε τι, καί γίνεται εὐερέθιστος καί πιὸ δύσκολος στήν συμβίωσι μὲ ἄλλους. Εἶναι δυνατόν νά μὴ βλέπουμε, καί πράγματι νά «ξεχάσουμε», τήν πηγὴ τῆς στενοχωρίας, ἀλλὰ εὐρίσκεται ἐκεῖ, λειτουργεῖ θαθεῖα στὸ πνεῦμα καί στέλνει στήν ἐπιφάνεια τῆς συνειδητῆς ζωῆς ὅλα τὰ εἶδη τῶν ἀκαθορίστων φόβων καί φαντασιοπληξιῶν καί τῶν σωματικῶν συμπτωμάτων ἀκόμη. Ἀπομονώνοντάς τήν στήν περιοχὴ τοῦ συνειδητοῦ καί ἀντιμετωπίζοντάς τήν σταθερὰ μ πορεῖ νά ἀνακαλύψουμε ὅτι στενοχωρούμεθα γιά κάτι πού εἶναι πάρα πολὺ ἀπίθανο νά συμβῆ, ἢ γιά κάποια κατάστασι πού μὲ τήν βοήθεια τοῦ Θεοῦ, μπορούμε νά ἀντιμετωπίσουμε ἐπαρκῶς καί ἴσως γρήγορα.

Τὸ δεύτερο πρακτικὸ πρᾶγμα εἶναι νά ποῦμε, «Καλῶς! Ἐπομένως στενοχωροῦμαι τώρα γι' αὐτό. Λοιπὸν τί μπορῶ νά κάνω;» Ἡ ἐνέργεια εἶναι ὅπως ἡ χρησιμοποίησις τοῦ συμπλέκτου πού κάνει τήν μέχρι τώρα λειτουργοῦσα ἄσκοπα μηχανὴ νά μᾶς μεταφέρῃ πρὸς τὰ ἐμπρὸς διὰ μέσου τῆς δυσκολίας. Συχνὰ ἔχω μείνει ξύπνιος στὸ κρεββάτι μὲ τὴ στενοχωρία πῶς νά ἀπαντήσω σὲ κάποιο δύσκολο γράμμα καί τότε μοῦ ἔχει ἔλθει ἡ ἰδέα νά ἀνακαθίσω στὸ κρεββάτι καί νά τὸ γράψω, ἔστω πρόχειρα, καί μετὰ νά κοιμηθῶ! Ἔτσι, ἐάν μπορούμε νά κάνουμε κάτι, ἄς γίνῃ ἀμέσως! Ἐάν ὄχι, μπορούμε ν' ἀποφασίσουμε τί νά κάνουμε; Ἡ λῆψις ἀποφάσεως εἶναι ἓνα εἶδος πράξεως. Μπορεῖ νά ἀποφασίσουμε νά θάλουμε ἓνα πρώτης τάξεως παθολόγο νά μᾶς ἐξετάσῃ προσεκτικὰ. Αὐτὸ θὰ θέσῃ τέρμα στήν στενοχωρία γιά τὸ ἐάν ἔχουμε καμμιά ἀσθένεια ἢ ὄχι. Μερικὲς φορὲς δὲν μπορούμε νά φθάσουμε οὔτε ἕως ἐκεῖ, ἀλλὰ ἴσως μπορούμε νά ποῦμε:

«Ἐάν συμβῆ αὐτό, θὰ κάνω ἐκεῖνο. Ἐάν συμβῆ ἐκεῖνο, θὰ κάνω αὐτό».

Μία ἀκόμη λέξις γιά τήν πράξι. Ἐσώθηκα ἀπὸ ἓνα ἄσχημο σφάλμα, ἀπὸ κάποιον φίλο πού μοῦ ὑπενθύμισε ὅτι δὲν θὰ ἔπρεπε νά εἶχα ξεχάσει ποτέ. «Ποτέ μὴ παίρνης μεγάλη ἀπόφασι, εἶπε, ὅταν εἶσαι ἀπελπισμένος». Ἕνας μακρὸς χειμῶνας, μία περίοδος ἀσθενείας, ἔλλειψις λισκάδας καί συντροφιάς, παρατεταμένη φροντίδα γιά τήν ὑγεία ἢ τὴν εὐημερία κάποιου ἀγαπητοῦ προσώπου, καί «πέφτουμε» καί, στὸν πανικό, παίρνομε ἀποφάσεις γιά τις ὁποῖες κατόπιν μετανοοῦμε.

Τὸ δικό μου τρίτο θῆμα εἶναι νά κάνουμε τήν κατωτέρω ἐρώτησι καί νά ἀπαντήσουμε σ' αὐτή: «Σχετικὰ μὲ τήν κατάστασι αὐτὴ πού προκαλεῖ στενοχωρία, ποῖο εἶναι τὸ πιὸ χειρότερο πού μπορούσε νά συμβῆ;» «Ἐμπρὸς ἄνδρες», ἔλεγε ὁ Donald Hankey, ὅταν ὠδηγοῦσε τοὺς ἄνδρες τοῦ ἐναντίου τοῦ ἐχθροῦ στὸν Πρῶτο Παγκόσμιον Πόλεμο, «ἐάν τραυματισθῆτε, στήν Ἀγγλία. Ἐάν σκοτωθῆτε, εἶναι ἡ Ἀνάστασις». Ὅταν ἔχουμε κυττάξῃ καθαρὰ τὸ πιὸ χειρότερο πού μπορούσε νά συμβῆ, τότε αὐτὸ πού εἶναι πιθανόν νά συμβῆ συχνὰ φαίνεται ἐντελῶς ἐλαφρό! Διότι ὅταν κυττάζουμε τὸ χειρότερο, προχωροῦμε γιά νά ἀντιληφθοῦμε καλὰ πῶς θὰ ἀντιμετωπίζαμε τὸ χειρότερο ἐκεῖνο, ποῖα βοήθεια θὰ ζητούσαμε, ποιὲς ἐσωτερικὲς δυνάμεις θὰ καλούσαμε νά ἀναπηδήσουν ἔξω, ποῖοι φίλοι θὰ μᾶς βοηθοῦσαν μὲ συμβουλές, φροντίδα, ἢ ἀκόμη καὶ οἰκονομικὴ βοήθεια. Δὲν εἶναι ἀνόητο νά ποῦμε: «Καλὰ λοιπὸν, ἐάν τὰ πράγματα ἔλθουν ἀνάποδα, θὰ κάνω αὐτό». Εἶναι ἡ μεγαλύτερα σοφία. Ὁ Lin Yutang, ὁ Κινέζος φιλόσοφος, ἔλεγε: «Ἡ εἰρήνη τοῦ πνεύματος προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀποδοχὴ τοῦ χειροτέρου».

Ἄς θυμηθοῦμε ἐπίσης, πόσο συχνὰ στενοχωρούμεθα γιά κάποιο ζήτημα πού δὲν δημιουργεῖται ποτέ. Ἐγὼ τοῦλάχιστον, μπορῶ νά πῶ ὅτι αὐτὰ πού φοβώμουν πιὸ πολὺ δὲν συνέβησαν πο-

τέ. Ὅποια παραβολὴ γιὰ ὄλους μας ὑπάρχει στὴν πορεία πὺ ἔκαναν οἱ γυναῖκες ἐκεῖνες πρὸς τὸν τάφο, τὸ πρῶτο Πασχαλινὸ πρῶινὸ «καὶ ἔλεγον πρὸς ἑαυτάς· τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου; καὶ ἀναβλέψασαι θεωροῦσιν ὅτι ἀποκεκύλισται ὁ λίθος· ἦν γὰρ μέγας σφόδρα»⁽¹⁾.

Ἐνα πρᾶγμα εἶναι πολὺ σαφές· γιὰ νὰ καταπολεμηθῇ κανεὶς τὴ στενοχώρια δὲν πρέπει νὰ κάθεται καὶ νὰ σκέπτεται μελαγχολικά. Ἔτσι, ὅταν ἔχουμε καθορίσει γιὰ τί στενοχωροῦμεθα, ἔχουμε ἀτενίσει τὴν ὑπόθεσι κατὰ πρόσωπο, ἔχουμε κάνει ὁ,τιδῆποτε μπορεῖ νὰ γίνῃ, ἢ ἔχουμε ἀποφασίσει τί νὰ κάνουμε σὲ ὁποιοδῆποτε ἐνδεχόμενον πὺ μποροῦμε νὰ προβλέψουμε, συμπεριλαμβανομένου τοῦ ἀπιθάνου χειρίστου, τότε πρέπει νὰ προσπαθήσουμε νὰ ξεχάσουμε τὴ στενοχώρια μὲ μιὰ παρτίδα γκόλφ, ἢ ἕνα κονσέρτο, τὸν κινηματογράφο, ἕνα θέατρο ἢ μὲ ἕνα μεγάλο περίπατο μὲ κάποιον φίλο. Τὸ πνεῦμα χρειάζεται τὴν διασκέδασι ὅπως καὶ τὴν λατρεία, τὸ γέλιο ὅπως καὶ τὴν ἀνάπαυσι, τὴν συντροφιά ὅπως καὶ τὴν μοναχικὴ προσευχή.

Τελευταῖα ἔκανα ἕνα ἀνόητο σφάλμα, ὅταν ἔπρεπε νὰ πάρω μιὰ μεγάλη ἀπόφασι. Ἐζήτησα τὴ γνώμη πάρα πολλῶν ἀνθρώπων. Μερικοὶ ἀπ' αὐτούς, ὄχι ἀπὸ δικὸν τους λάθος βέβαια, δὲν ἐγνώριζαν ἀρκετὰ γιὰ τὸ θέμα γιὰ νὰ μὲ συμβουλευθῶσιν. Καὶ ἐγὼ ξεχνούσα ἕνα σπουδαῖον πρᾶγμα· ὅταν κανεὶς εἶναι νευρικὰ κουρασμένος ἢ «ἀναμμένος» γιὰ κάτι ἐπιηρεάζεται ἀπὸ τὶς ὑποδείξεις περισσότερο ἀπὸ τὸ κανονικόν. Ἔτσι, ἐρχόμενον στὸ σπίτι ἕνα θράδου, ἀφοῦ τὸ εἶχα συζητήσει μὲ τὸν κ. Α, καὶ ἔλεγα στὴ σύζυγόν μου, «πρόκειται νὰ κάνω αὐτό». Τὸ ἄλλο θράδου, ἀφοῦ τὸ εἶχα συζητήσει μὲ τὸν κ. Β, ἔλεγα τὸ ἀντίθετον. Βαρῆθηκα νὰ μιλῶ γι' αὐτὸ καὶ νὰ φέρνω ἐπιχειρήματα. Τελικά, ἕνας φίλος πὺ μὲ γνωρίζει περισσότερο ἀπὸ ὅσον ἐγνώριζε τὴν περίπτωσι, εἶπε:

«Νὰ καταλήξῃς κάπου!» Τὸ ἀπεφάσισα καὶ εὐρήκα τὴν εἰρήνην μόνον μὲ τὸ νὰ ἐπιμείνω σ' ἐκείνη τὴν ἀπόφασι. Ἡ ὀριστικὴ ἀπόφασις βοηθᾷ ἀνυπολόγιστα. Θέτει τέρμα στὴ σύγκρουσι καὶ ἐξουδετερώνει τὸν περισσότερο φόβον στὴν κατάστασι τῆς ἀνησυχίας. Ἐπιπλέον, βοηθᾷ νὰ θάλουμε τὰ πράγματα σὲ μιὰ καλύτερη σχέσι. Ἡ λύσις μιᾶς μεγάλης στενοχώριας μὲ μιαν ἀπόφασι, κάνει τὶς μικρὰς στενοχώριας νὰ φαίνονται ἀνόητες.

★ ★ ★

Στὸ θέμα τῆς στενοχώριας, ὑπάρχει τεράστια βοήθεια γιὰ μᾶς στὴ χριστιανικὴ θρησκεία. Εἶναι ἴσως ἡ μεγίστη βοήθεια νὰ ἐνθυμηθῶμε ὅτι ὁ Θεὸς εὐρίσκειται ἐκεῖ, ὁ Φίλος πὺ κατανοεῖ καὶ στηρίζει σὲ κάθε ἐμπειρία πὺ εἴμαστε ἀναγκασμένοι νὰ ἀντιμετωπίσουμε, καὶ στὸν Ὅποιον, ὑπὸ τὴν πραγματικὴν ἔννοιαν, μποροῦμε νὰ ἀναθέσουμε. Εἶναι ὁ Κύριος τῆς Ἱστορίας, ὁ Ἐξουσιαστὴς κάθε «τυχαίου», ὁ Ὑφαντὴς ἐνὸς σχεδίου πὺ ἴσως νὰ πρέπει νὰ μετατραπῇ, ἀλλὰ τὸ ὅποιο Αὐτὸς μπορεῖ ἀκόμη νὰ ὁμορφύνῃ καὶ νὰ τοῦ δώσῃ νόημα. Ἐμεῖς ποτὲ δὲν θὰ εὐρεθῶμε στὸ εἶδος τῆς θέσεως πὺ εὐρέθη ὁ Ἰησοῦς τὸ πρῶτὸ τῆς Μεγάλῃς Παρασκευῆς, καὶ ὅμως ὁ Θεὸς Τὸν πέρασε θριαμβευτικά, καὶ ὕφανε ἕνα Σταυρὸ πὺ ἡ συνωμοσία κακῶν ἀνθρώπων προεκάλεσε σ' ἕνα σχέδιον πὺ τώρα ὀνομάζουμε «σωτηρία τοῦ κόσμου διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἐπομένως, οἱ «σταυροὶ» μας πιθανὸν νὰ ρίχνονται ἐπάνω μας ἀπὸ παράγοντες πὺ εἶναι κακοί, ἀλλὰ ὁ Θεὸς μπορεῖ νὰ τοὺς συνυφάνῃ σ' ἕνα σχέδιον πὺ κάποια ἡμέρα μὲ εὐχαρίστησι καὶ εὐγνωμοσύνη θὰ παραδεχθῶμε ὅτι εἶναι καλόν. «Ἐσχεδιάσατε κακὸ ἐναντίον μου», εἶπε ὁ Ἰωσήφ, σ' ἐκεῖνους πὺ συνωμότησαν γιὰ τὸν θάνατόν του, «ἀλλὰ ὁ Θεὸς τὸ προώρισε γιὰ καλόν»⁽²⁾. Ὁ Θεὸς μπο-

(1) Μάρκ. 1στ' 3.

(2) Γεν. 50, 20.

ρεί νά χειρισθῆ κάθε δύσκολη κατάστασι πού μᾶς κάνει νά στενοχωρούμεθα. Πάντοτε γνωρίζει μία διέξοδο. Τό νά ἀρχίζουμε κάθε ἡμέρα μέ τήν θετική διαθεθαίωσι, ὅτι Ἐκεῖνος μπορεῖ νά μᾶς βοηθήσῃ νά διέλθουμε ἐπιτυχῶς μέσῳ τῶν δυσκολιῶν, εἶναι ἴσως τό πιό σημαντικὸ στοιχεῖο στήν συνταγή μας γιά τήν ἀγωνιώδη ἀνησυχία.

Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἐάν ἀναθέτουμε τήν πορεία μας σ' Αὐτόν, Ἐκεῖνος θά ἀναλάβῃ τήν εὐθύνη γιά ὅ,τι συμβῆ. Στενοχωρούμεθα τόσο πολὺ γιά αὐτό πού θά συμβῆ ἐάν... Σκεπτόμεθα ἕνα σωρὸ πράγματα πού μπορεῖ νά συμβοῦν καί, πρὶν μάθουμε ποῦ εἶμαστε, ἢ πλανεμένη φαντασία μας μπορεῖ νά μᾶς κἀνῃ νά κυλιώμαστε στὸν βουρκο τῆς στενοχωρίας. Καί ὅμως, πράγματι γνωρίζουμε ὅτι ἐπειδὴ Ἐκεῖνος εἶναι ὁ Πατέρας μας, μέ κατανόησι καὶ ἀγάπῃ, σοφὸς καὶ τέλος παντοδύναμος, τὰ σχέδιά Του δὲν εἶναι δυνατὸν νά εἶναι ἐσφαλμένα. Οἱ σκοποὶ Του δὲν γνωρίζουν καμμία ἥττα.

Στενοχωρούμεθα μέχρι πανικοῦ, σκεπτόμενοι ὅτι πρέπει νά ἐπιτύχουμε αὐτό ἢ ἐκεῖνο, ἀλλὰ ὁ Θεὸς μᾶς λέει: «Κάνετε πᾶν ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐσᾶς κάθε ἡμέρα γι' αὐτό πού τίμια πιστεύετε, ὅτι εἶναι τὸ θέλημά μου γιά σᾶς, καὶ ἐγὼ θά φροντίσω γιά τὰ ὑπόλοιπα. Μπορῶ νά χρησιμοποιοῦμαι τήν τίμια ἀποτυχία μέ τόση δύναμι, ὅπως καὶ τὴ γοητευτικὴ ἐπιτυχία».

Ἐνθυμοῦμαι μέ πόση χαρὰ ἀνεκάλυψα πρὶν ἀπὸ χρόνια αὐτό τὸ κείμενο: «Εἰς ὄλας τὰς ὁδοὺς σου ἀναγνώριζε Ἐκεῖνον καὶ Αὐτὸς θέλει κατευθύνει τὰς τρίβους σου». Τὸ νά ἐπαναπαυθῆ κανεὶς σ' αὐτό σημαίνει νά εὕρῃ ψυχικὴ εἰρήνη. Τὸ νά ἐνεργῆ κανεὶς μέ αὐτὴ τὴ θάσι σημαίνει νά ἐξουδετερώῃ τὴ στενοχώρια καὶ νά ἐξοστρακίσῃ τὴν ἀγωνιώδη ἀνησυχία.

LESLIE D. WEATHERHEAD

Μετᾶφρ.: ΝΙΚΟΥ ΤΣΙΡΩΝΗ

.....

A Γ Ν Ο Τ Η Τ Α

Ἄμύριστος ἀνθός, ἐξωτικός
σὲ θράχο ἀπάτητο ψηλά,
ὁ λογισμὸς καθάριος
τὴ σκέψῃ διαφεντεύει.
Σ' αἰθέρια ὀλοένα ξεμακραινεὶ πλάτῃ
τὰ γήϊνα, πίσω του, ἀφίνοντας δεσμά
μέ τὴ γλυκειὰ
τοῦ λυτρωμοῦ τὴν προσμονή.
Σχῆμα ὀνείρου μοιάζει ἰδεατὸ,
δῶρο χαρᾶς ἀγγελικῆς.
Ἄδιάφθορες οἱ αἰσθήσεις,
δίχως καμμία συγκατάβαση
θαρρεῖς πῶς δὲν ὑπάρχουν.
Ἄρεμθασμὸς, σύντροφος λὲς πιστὸς,
στὴ θεϊκὴ ἀρμονία
μέ δέος παραστέκει.
Κι ὁ πειρασμὸς - χαμένος παρωρίτης,
τὸν ἀδιάσπικτο, ἀστραφτερὸ μανδύα,
θαμβωτικά, μέ θλίψῃ ἀγναντεύει,
τὸ σύμβολο τῆς παραδείσιας
παληᾶς τοῦ ὁμορφιάς νοσταλγικό.

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΠΑΤΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΝ ΥΠΕΡ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΑΓΩΝΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Ἡ ἐνσωμάτωσις τῆς Δωδεκανήσου μετὰ τὴν Μητέρα Ἑλλάδα δὲν ἀποτελεῖ μόνον σταθμὸν εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῶν Δωδεκανησίων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῶν συναισθηματικῶν τῶν ἀντιδράσεων. Ἡ ἐξάρτησις τῶν ἀπὸ ξένου δυνάστεως, ποὺ μετὰ τὸ βαρὺ τους πῆμα συνέθλιβαν τὴν ψυχὴν ἐνὸς πληθυσμοῦ μετὰ ἀγνὸν τὸ πατριωτικὸν φρόνημα καὶ ζωηρὰν τὴν φλόγα τῆς ἐθνικῆς του συνειδήσεως, ἐτερωματίσθη ὀριστικὰ, διὰ τὴν ἀπλωθῆ ἢ στοργικὴ θωπεΐα τῆς Μητρὸς Πατρίδος εἰς τὰ λευκὰ μέτωπα τῶν Δωδεκανησίων, ὡς στέφανος δάφνης, ποὺ θέλει νὰ ἐπιβραβεύσῃ τὴν ἀδάμαστον καρτερίαν καὶ τὸν ὑπέροχον ἡρωϊσμόν των εἰς τὴν αἰωνόβιον πάλην κατὰ τῶν τυράννων καὶ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἐλευθερίας των.

Καὶ μετὰ τὴν πολιτικὴν ἀποκατάστασιν των εἰς τοὺς κόλπους τῆς ἐλευθέρου Ἑλλάδος οἱ Δωδεκανησιοὶ γνωρίζουν πλέον, ὅτι ἔχουν τὸ πολῦτιμον πλεονέκτημα νὰ εἶναι καὶ νὰ ὀνομάζονται ἐλευθεροὶ πολῖται καὶ ὄχι ὑπόδουλοι ξένων κρατῶν, ἔστω καὶ ἂν ἡ δουλεία, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον βυθισθῆ ἐπὶ τόσους αἰῶνας, δὲν ἠμπόρεσε ποτὲ νὰ ἀλλοιώσῃ καὶ νὰ ὑποτάξῃ τὴν ψυχὴν των, ποὺ πάντα προσηλωμένη εἰς τὰ ἰδεώδη τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς, ὠραματίζετο τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα, ὄχι μόνον ὡς Ἰδέαν, ἀλλὰ καὶ ὡς δυνατὴν πραγματικότητα.

Οἱ Δωδεκανησιοὶ αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην νὰ στρέφουν τὴν σκέψιν των πρὸς ὄλους ἐκείνους, τοὺς μάρτυρας ἢ ἥρωας, ποὺ διεφύλαξαν ἀγνοῦν τοὺς πατριωτικὰς των παλμοὺς ἐπὶ αἰῶνας αἰῶνων, μέσα ἀπὸ

τὴν μανίαν τῶν κατακτητῶν καὶ παραδίδοντες αὐτοὺς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους κατέστησαν αὐτοὺς ἀπαράμιλλα ζώπυρα τῆς ἐθνικῆς τῶν ἀποκαταστάσεως.

Καὶ δὲν εἶναι ὀλίγοι οἱ ἀγωνισταὶ τῆς Δωδεκανήσου, ποὺ διετήρησαν ἄσβεστον τὸ πῦρ τῶν ἐθνικῶν ἰδεωδῶν καὶ συνετέλεσαν μετὰ τὴν ἀκράδαντον πίστιν των εἰς τὰ ἰδανικὰ τῆς Φυλῆς καὶ τὴν ἀνάλογον πρὸς τὰς περιστάσεις καὶ τὴν δυναμικότητά των ἀντίστασιν νὰ ὑποσκάπτουν σταθερῶς καὶ ἀδιακόπως τὰ θεμέλια τῆς ἐξουσίας τῶν τυράννων των. Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ ὑποστηριχθῆ, ὅτι ἡ ὁλότης τῶν κατοίκων τῆς Δωδεκανήσου, ἐξαιρουμένων, ἐννοεῖται, τῶν ξένων ἀποίκων, ἔζησεν ὑπὸ τὸ καθεστὼς τῆς δουλείας ὡς μία ψυχὴ, παλλομένη ἀπὸ τὴν συγκίνησιν τῆς ἰδέας τῆς ἀπολυτρόσεως καὶ τοῦ ἐθνικοῦ τῆς Ἑλλάδος μεγαλείου.

Αἱ ἐνδοξοὶ σελίδες, ποὺ ἔχουν γραφῆ ἀπὸ τὴν Δωδεκανήσον εἰς τὸν ὑπερὸ ἐλευθερίας ἀγῶνα τῆς, εἶναι ἀπύολλα καὶ προβάλλονται εἰς τὸν μελετητὴν τῆς ἱστορίας τῆς μετὰ δυνάμιν θελητῶν, ποὺ καθιστοῦν δύσκολον τὴν ἐκλογὴν καὶ τὴν προτίμησιν.

Κάθε νησί καὶ κάθε βράχος εἶναι ὄχι μόνον τὸ σύμβολον τῆς ἀκαταβλήτου δυνάμεως τῶν εὐγενικῶν αἰσθημάτων, ποὺ χαρακτηρίζουν τοὺς Δωδεκανησίους, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀντίλαλος τῶν παθῶν καὶ τῶν πόθων, τῶν ἀγῶνων καὶ τῶν κατορθωμάτων των.

Μεταξὺ ὅμως τῶν νησιῶν, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ ἀτίμητον Δωδεκανησιακὸν σύμπλεγμα, ἓνα νησί ξεχωρίζει εἰς τὴν ψυχὴν

καὶ τὴν σκέψιν κάθε Δωδεκανησίου. Εἶ-
ναι ἐκεῖνο πὺν σάν Κιβωτὸς τῆς Διαθήκης
εἰς τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων ὑπάρχει διὰ τὰ
λικνίξῃ τὴν φλόγα τῆς Ἰδέας τῆς Πατρί-
δος καὶ τῆς Θρησκείας μας καὶ μὲ τὸ
δυναμικὸ συνταίριασμά τους τὰ σημαίνῃ
τοὺς κώδωνας τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πο-
λιτισμοῦ, ὥστε οἱ ἦχοι των τὰ ἀκούωνται
ἄρμονικοὶ καὶ ὑποβλητικοί, παρήγοροι καὶ
ἐλπιδοφόροι, ὄχι μόνον εἰς τὴν περιοχὴν
τοῦ Αἰγαίου, ἀλλ' ὑπεράνω θαλασσῶν καὶ
ἡπείρων, παντοῦ, ὅπου ἀνεξαρτήτως φυ-
λῆς καὶ θρησκείματος ὑπάρχουν ἄνθρω-
ποι, πὺν θέλουν τὰ νοιώσουν τὴν ἐλπίδα
καὶ τὴν χάριν ἑνὸς ἀληθινοῦ λυτρωμοῦ.

Εἶναι ἐκεῖνο, πὺν εἰσηγήθε καὶ διέλαμψεν
εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Χριστιανοσύνης καὶ
τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μὲ τὴν ἐπίσκεψιν καὶ
διαμονὴν Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, μὲ τὴν
ἐγκατάστασιν τοῦ ὁσίου Χριστοδοῦλου καὶ
μὲ τοὺς ἐκπάγλου ὠραιότητος καρπούς τῆς
φωτεινῆς των ὑπάρξεως, πὺν ἐδημιούρ-
γησαν μίαν δόξαν ἀφθιτον παγκοσμίου
φῆμης καὶ σεβασμοῦ. Εἶναι ἡ Πάτμος!

★ ★ ★

Ἐνας Ἄγγλος συγγραφεὺς, ὁ Geil, με-
ταξὺ τῶν τόπων, πὺν σκέπτονται καὶ πι-
στεύουν, ὅτι «ἂν εἰς τὸ Σινᾶ ἐδόθη ὁ Νό-
μος, εἰς τὴν Πάτμον ἐδόθη τὸ τελευταῖον
βιβλίον τῆς Χάριτος, ἡ Ἀποκάλυψις», ζη-
τῶν τὰ πραγματοποιήσῃ τὸν πόθον του τὰ
τὴν ἐπισκεφθῆ μὲ ὄλην τὴν εὐλάβειαν ἑνὸς
θερμοῦ προσκυνητοῦ εὐρέθη ἐπὶ τέλους
εἰς τὸν λιμένα τῆς καὶ ἀντίκρυξεν ἤδη ἀπὸ
τὸ πλοῖον, πὺν τὸν μετέφερε, τὰ ἅγια χῶ-
ματά τῆς. Εἰς μίαν ἔξαρσιν τῶν αἰσθη-
μάτων καὶ τῶν σκέψεων, πὺν τοῦ διεγείρει
ἡ εἰκὼν τῆς Πάτμου, ἀναφωνεῖ τὰ ἑξῆς:

«Ἐπὶ τέλους εὐρίσκομαι εἰς τὸν λιμένα
τῆς Πάτμου! Ὡ νηοὶ τῶν ἑπτὰ λόφων!
Νηοὶ τῶν ἑπτὰ γραμμῶν! Νηοὶ τῶν
ἑπτὰ χρυσοῦν λυχνιῶν! Νηοὶ τῶν ἑπτὰ ἁ-
στέρων! Νηοὶ τῶν ἑπτὰ πυρίνων λαμπτή-
ρων! Νηοὶ τῶν ἑπτὰ πνευμάτων! Νηοὶ
τῶν ἑπτὰ σφραγίδων! Νηοὶ τῶν ἑπτὰ
σαλπύγγων! Νηοὶ τῶν ἑπτὰ ἀγγέλων!
Νηοὶ τῶν ἑπτὰ βασιλέων! Ὡ Πάτμος!
Ἐντὸς ὀλίγου θὰ πατῶ τὰ χῶματα, ὅπου
ὁ τελευταῖος ἀποστολικὸς συγγραφεὺς πε-

ριεπάτησε παρακολουθούμενος ἀοράτως ἀ-
πὸ τὸν ἔνδοξον τοῦ κόσμου λυτρωτὴν, δε-
χθεὶς τὸ βιβλίον τῆς Χάριτος, τὴν Ἀποκά-
λυψιν».

Ἄλλ' ἡ Πάτμος δὲν ἔχει μόνον τὴν δύ-
ναμιν τὰ σκορπίξῃ οἴγῃ θρησκευτικῆς συγ-
κινήσεως καὶ τὰ ἐμπνέῃ χριστιανικὸν ἐν-
θουσιασμόν, ἔχει ἐπίσης ὄλα τὰ δεδομένα
πὺν τὴν καθιστοῦν ἱκανὴν τὰ ἐπιβάλλῃ τὸν
σεβασμόν διὰ τὴν ὑπέροχον συμβολὴν τῆς
εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτήσεως τοῦ Ἔθνους
μας ἀγῶνα τοῦ 1821.

Ἡ Πάτμος μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων-
σταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἠκο-
λουθήσε τὴν τύχην τῶν Κυκλάδων καὶ τῶν
Σποράδων νήσων· ἀπετέλεσε καὶ αὐτὴ
τμῆμα τῆς ἰσχυρᾶς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρα-
τορίας. Ὁ πέπλος τῆς δουλείας αὐτὴν τὴν
φροῶν προμηνύεται βαρὺς καὶ ἀνθεκτικὸς
εἰς τὴν ἐπήρειαν τοῦ χρόνου. Τέσσαρας
αἰῶνας περιῖπου ζοῦν οἱ Πάτμιοι, ὅπως καὶ
οἱ λοιποὶ Δωδεκανήσιοι, ὑπὸ τὴν Τουρκι-
κὴν κυριαρχίαν.

Ἐπάρχουν ὅμως καὶ μερικὰ εὐόαινα
σημεῖα, πὺν ἔρχονται τὰ παρηγορήσουν
τοὺς δυσμοίρους Ἑλληνας καὶ τὰ ἐλαττώ-
σουν τὸ βάρος τῆς θλίψεως των· μὲ τὴν
ὑποδοῦλωσιν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Τούρ-
κων, δὲν κατέπεσαν καὶ αἱ δύο κορυφαί,
πὺν συνεκέντρωσαν εἰς τὴν Κωνσταντι-
νουπόλιν τὴν ὄλην ἐξουσίαν τῆς ἀπεράν-
του Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Ἐάν ὁ
Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος ἑτεράτισε μὲ
τὴν θυσίαν τοῦ αἵματός του τὴν πολιτι-
κὴν ἀνεξαρτήσιαν τοῦ Βυζαντίου, ὁ Πα-
τριαρχικὸς Θρόνος ἐπέζησε. Ὁ Μωάμεθ
ὁ Β', ὁ κατακτητὴς παραχωρεῖ εἰς τὸν Πα-
τριάρχην Κωνσταντινουπόλεως Γεννάδιον
Σχολάριον, δικαιώματα καὶ προνόμια ἐ-
παρκῆ, διὰ τὰ ἀναλάβῃ ὄχι μόνον τὴν ἐκ-
κλησιαστικὴν ἐξουσίαν, ἐφ' ὅλοκληρου τῆς
Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ τὴν φροντίδα τῆς ὀρ-
γανώσεως τῆς ζωῆς τῶν ὑποδούλων Ἑλλή-
νων. Τὰς παραχωρήσει αὐτὰς ἔρχονται
τὰ συμπληρῶσιν τὰ αυτοκρατορικὰ φρι-
μάνια τοῦ Σουλεϊμάν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς,
τὰ ὅποια συνετέλεσαν εἰς τὴν διαμόρφωσιν
μῆς αὐτονόμου διοικήσεως εἰς τὴν Δω-
δεκάνησον, πὺν τὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὰ
ἔθιμα τῶν κατοίκων τῆς.

Τοιοῦτοτρόπως ὁ Πατριάρχης Κωνσταν-

τινουπόλεως, δὲν εἶναι μόνον ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι διὰ τοὺς ὑποδούλους ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἔθνους, καὶ ὑπ' αὐτὴν τὴν ιδιότητα τὸν προσβλέπουν, τὸν σέβονται καὶ τὸν σέβονται ὅλοι οἱ Ἕλληνες καὶ στηρίζουν εἰς αὐτὸν τὰς ἐλπίδας τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Γένους.

Μὲ τὴν εὐμενῆ διάκρισιν τῶν παραχωρηθέντων εἰς τὴν Δωδεκάνησον δικαιωμάτων, αἱ Νῆσοι, πού τὴν ἀποτελοῦν, χαρακτηρίζονται καὶ ὀνομάζονται «αἱ προνομιοῦχοι Νῆσοι τοῦ Αἰγαίου».

Ἐκτὸς τῆς Ρόδου καὶ Κῶ, διὰ τὰς ὁποίας ἴσχυαν εἰδικοὶ περιορισμοί, αἱ ἄλλαι Νῆσοι ὑπεχρεώθησαν νὰ καταβάλλουν κατ' ἀποκοπὴν ὀρισμένον φόρον, προωρισμένον νὰ διατίθεται πρὸς συντήρησιν τῶν μουσουλμανικῶν ναῶν, ἐν ᾧ εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ ρυθμίζουν τὴν ζωὴν τῶν σύμφωνα μὲ τὰ ἔθιμά των, μὲ ἄρχοντας ἐκλεγομένους ἀπὸ τὸν λαόν, τοὺς προεστοὺς ἢ δημογέροντας, συνεργαζομένους ἐν πνεύματι ἀμοιβαίας κατανοήσεως μὲ τὰς τοπικὰς Ἐκκλησιαστικὰς Ἀρχάς.

Ἡ Πάτμος ὑπῆρξεν ἢ περισσότερον εὐνοουμένη μεταξὺ τῶν ἄλλων προνομιοῦχων Νήσων κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Τουρκοκρατίας· τοῦτο δὲ ὀφείλετο εἰς τὸν σεβασμόν, τὸν ὁποῖον ἐπένευεν ἢ εἰς αὐτὴν ἡπάρχουσα Μοῦη τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου καὶ ἡ ἄμεσος ἐξάρτησίς της ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως. Παρὰ ταῦτα ὅμως, τὸ γεγονός, ὅτι ἐξηγητὰτο, ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι ἀδελφαὶ τῆς Νήσοι, ἀπὸ τὸν ἀρχιναύαρχον τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, εἰς τὸν ὁποῖον κατέβαλλον καὶ τοὺς φόρους, συνετέλει εἰς τὴν δημιουργίαν μιᾶς οἰκονομικῆς δι' αὐτὴν καχεξίας, ἢ ὁποία προεκάλει ὄχι μόνον τὴν δυσφορίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπόγνωσιν τῶν Πατιμίων.

Οἱ κάτοικοι τῆς Πάτμου δὲν ἠμποροῦν νὰ εἶναι γεωργοί· τὸ ἄγονον καὶ ἄνυδρον τοῦ ἐδάφους τῆς πατρίδος των τοὺς σπρώχει εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ ὑπῆρξαν ὡς ἐκ τούτου ναυτικοὶ καλοὶ καὶ ἔμποροι. Ἡ κτηνοτροφία καὶ ἡ γεωργία ἦσαν πάντοτε περιορισμέναι.

Ὅσάκις ὁ Τουρκικὸς στόλος εἶχε νὰ πληρώσῃ κενὰ εἰς τὴν ἐπάνδρωσιν τῶν πλοίων του ἢ ἐλάμβανεν ἀνάγκην τεκτόνων κατὰ τὴν ναυπήγησιν πλοίων, ἡ Πά-

τμος ἔπρεπε νὰ ἀποστείλῃ ἀπὸ τὰ τέκνα τῆς πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἀναγκῶν αὐτῶν. Τὸ περιεργον δὲ εἶναι, ὅτι ἡ Κοινότης τῆς Πάτμου ὑπεχρεώοντο νὰ καταβάλλῃ τὰ ἔξοδα συντηρήσεως τῶν ἀνδρῶν, πού ἔστελλον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Ἐχομεν σωρεῖαν ἐγγράφων, τὰ ὁποῖα ἀνταλλάσσονται μεταξὺ τῶν προεστῶν τῆς Πάτμου καὶ διαφόρων ἀρχιναυάρχων τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἢ τῶν διερμηνέων των, πού πείθουν περὶ τῆς ὀχληρᾶς αὐτῆς ἀφαιμάξεως τῆς Πάτμου εἰς ἀνδρας καὶ χορῆμα.

Ἐνα διάταγμα τοῦ Ἀρχιναυάρχου Γαζῆ Χουσεῖν ὑποχρεώνει τὴν Πάτμον νὰ ἀποστείλῃ τέκοντας καὶ ναυτεργάτας διὰ τὰ ναυπηγούμενα εἰς τὸ Βουδρούμι τῆς Μ. Ἀσίας πολεμικὰ πλοῖα καὶ νὰ καταβάλλῃ τοὺς μισθοὺς των πρὸς 10 γρόσια κατὰ μῆνα δι' ἕκαστον. Ἐνα διάταγμα τοῦ Ἀρχιναυάρχου Χοσεῖν Μεχμέτ, πού ζητεῖ ἀπὸ τὴν Πάτμον νὰ ἀποστείλῃ τέκοντας ἐπίσης καὶ πλοῖα πρὸς μεταφορὰν ἔργατος. Ἄλλο διάταγμα τοῦ ἰδίου, πού ἀναφέρει, ὅτι ἑπτὰ Πάτμοι ἀπὸ τοὺς ἀποσταλέντας δι' ὑπηρεσίαν εἰς τὸ Βουδρούμι, ἐδραπέτευσαν καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἀναπληρωθοῦν ἀπὸ ἄλλους ἐπειγόντως, διότι ἄλλως θὰ τιμωρηθοῦν αὐστηρῶς οἱ προεστοί.

Μίαν ἐπιστολὴν τῶν προεστῶν τῆς Πάτμου πρὸς τὸν διερμηνέα Μιχαὴλ Μάνον, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρουν, ὅτι «πάσχουν καὶ ζημιώνονται εἰς αὐτὴν τὴν κατασκευὴν τοῦ καραβιοῦ, τοῦ γινομένου εἰς Πετροῦμι, μὴ προφθάνοντες νὰ ἔξαποπέλλουν δι' αὐτὸ κάθε δύο μῆνες 500 γρόσια» καὶ τὸν παρακαλοῦν, ὅπως ἐνεργήσῃ «νὰ ὀλιγοστεύουν αὐτὴν τὴν ὑπέρογκον δόσιν».

Ἄλλην ἐπιστολὴν τῶν προεστῶν τῆς Πάτμου πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπρόσωπον τῆς Κοινοτήτος των, ὅπου ἐκτὸς ἄλλων γράφουν καὶ τὰ ἑξῆς: «Μετὰ φόβου ἀκούουσιν, ὅτι μέλλει νὰ κατασκευασθῇ καὶ πάλιν βασιλικὴ ναῦς εἰς τὸ Μπουντροῦμι. Ὅθεν, εἰ ἀληθὲς τοῦτο, δέονται ταπεινῶς αὐτοῦ διὰ ψυχικὴν του σωτηρίαν νὰ μεταχειρισθῇ πάντα τρόπον νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τῆς ἀγγαρείας ταύτης· ἡγοῦν τῶν ἀιλατζήδων καὶ κάθε ἄλλου ἐνδεχομένου δεινοῦ, διότι ἐπὶ Θεῷ

μάρτυρι άπειρήχασιν εκ των καιρικων περιστασεων».

Αν είναι ολιγότερον συγκινητική ή έπιστολή, την όποιαν στέλλουν νέοι Πάτριμοι προς τους προεστούς της πατρίδος των από την Ρόδον, όπου διατάχθησαν να μεταβούν δια να ύπηρετήσουν εις πολεμικόν Τουρκικόν πλοϊον. Ίδου τί αναφέρεται εις αυτήν: «Υγίαις και χαιρετίσματα από έλόγου μας τά Πατινωτάκια εις την τιμιότητά σας, προσετοι κατά πολλά σας χαιρετούμεν και αν μας έστείλετε δια να μας έλευθερώσετε, να κάμετε δι' άγάπην Θεού να μας έλευθερώσετε από αυτούς τους θεοκατάρατους· ει δέ και μας έστείλατε δια σκλάβους να τó ξεύρωμε, όπου μηδέ σκόλη ήξεύρωμε, μηδέ εκκλησία και αν έβαστούσαμε κάμποσους παράδες, τους έφάγαμε και να ξεύρετε, πώς και τó ψωμί μας είναι από τó δικό μας· και δια την ύγειαν μας, δόξα σοι ó Θεός έχομε· όχι άλλα και καλήν άντάμωσιν να δώση ó Θεός» (1800,15 Σεπτεμβρίου).

Αί τοιαύται αφαιμάξεις των κατοίκων της Πάτμου ένηργούντο σταθερώς κατά την διάρκειαν της Τουρκοκρατίας μέχρις έξαντλήσεως, παρά τó γεγονός, ότι μέσα εις αυτήν την Κωνσταντινούπολιν είχαν πάντοτε ισχυρούς προστάτας, οι όποιοι ένήργουν με πολλήν προθυμίαν δια την έξυπηρέτησιν των συμφερόντων της Πάτμου.

Τοιοῦτοι προστάται ήσαν αφ' ένός μεν έξ όρφικίου οι εκάστοτε Άρχιερείς της Έφεσου, αφ' έτέρου δέ Πάτριμοι καλώς έγκατεστημένοι και εύποροῦντες. Και όμως πολλοί Πάτριμοι πάντοτε εύρίσκοντο εις την ύπηρεσίαν του Τουρκικού στόλου, άλλοι μεν ως ναῦται, άλλοι ως ναυτεργάται, άλλοι ως πλοηγοί, όπως ó Κυριάκος Ρεβίδης, ó Μανώλης Ρεΐζης κ. ά.

★ ★ ★

Ή επί της Πάτμου τουρκική κυριαρχία διεκόπη επί μίαν τετραετίαν, δηλαδή από του 1770 - 1774. Κατά την περίοδον αυτήν ή Πάτμος, όπως και αί Κυκλάδες, κατελήφθη από τους Ρώσους, οι όποιοι τότε εύρίσκοντο εις έμπόλεμον κατάστασιν προς την Τουρκίαν. Οι Πάτριμοι έστήριξαν πολ-

λές έλπίδας εις την Ρωσσίαν, ή όποία ενεφανίσθη ως προστάτις των Έλλήνων κατά των Τούρκων, των Χριστιανών κατά των άλλοδοξων, άλλ' αί έλπίδες των αυται διεψεύσθησαν. Ή Ρωσσία μετά την ύπογραφήν της συννομολογηθείσης μεταξύ αυτής και της Τουρκίας συνθήκης του Κουτσούκ - Καϊναρτζή, κατά Ίούλιον του 1774, έγκαταλείπει τας νήσους εις την τουρκικήν και πάλιν κυριαρχίαν.

Είναι μεν άληθές, ότι εις τó κείμενον της συνθήκης αυτής περιελήφθησαν διατάξεις, που προέβλεπαν την παραχώρησιν εις τους νησιώτας γενικής άμνηστίας, έλευθερίας της χριστιανικής λατρείας, άπαλλαγής από κάθε καταβολήν φόρων δια την περίοδον της Ρωσσιζκής κατοχής και δια μίαν επί πλέον διετίαν και του δικαιώματος της μεταναστεύσεως έντός ένός έτους εκ των νήσων, άλλ' ουδεμία πρόνοια έλήφθη να ύπάρξουν αί ανάλογοι έγγυήσεις δια την πιστήν εφαρμογήν των διατάξεων της συνθήκης.

Οί Πάτριμοι έγκατελείποντο εις τας ιδιcάς των και μόνον δυνάμεις, δια να άντιμετωπίσουν την σκληρότητα των Τούρκων, που ήθελαν να εκδικηθούν τους Έλληνας, δια την έπίδειξιν των φιλορωσικων των αισθημάτων. Τó χειρότερον από όλα είναι, ότι ή Ρωσσία ήθέλησε, και την τελευταίαν άκόμη στιγμήν, να έξαπατήση τους Πατιμίους με ψευδεϊς προκηρύξεις.

Τοιουτοτρόπως ó πλοίαρχος Μουρατώφ, όταν έπρόκειτο να αποπλεύση όριστικώς από τον λιμένα της Πάτμου κατά τας αρχάς Οκτωβρίου του 1774, δηλαδή 3 ολοκλήρους μήνας μετά την ύπογραφήν της Συνθήκης, απήνυθνε μίαν έπιστολήν προς τους προεστούς της Πάτμου και άλλην προς τους πατέρας της Μονής του Θεολόγου.

Ή προς τους προεστούς της Πάτμου έπιστολή ανέφερε τά εξής: «Κατά διαταγήν του έν Ναούση της Πάρου ύποναύρχου Άνδρέου Βλασιου Έλμάνωφ, αποπλέω μετά του στόλου μου από τον λιμένα της Πάτμου, επειδή δέ και ή Πάτμος είναι υπό την κυριαρχίαν της Μεγαλειότητος Αυτοκρατείρας (ένω είχεν ήδη παραδοθή εις τους Τούρκους), αν έχουν κάποιαν άνάγκην οι κάτοικοί της ή αν άδικώνται

ἀπὸ κανένα, νὰ ἀπειθύνωνται πρὸς τὸν ἐν Ναούσῃ ἀρχηγὸν τοῦ Στόλου...».

Εἰς τὴν πρὸς τοὺς πατέρας τῆς Μονῆς τοῦ Θεολόγου ἐπιστολὴν του, ὁ Μουρατώφ ἐκφράζει τὰς θεριάς του εὐχαριστίας διὰ τὰς περιποιήσεις πὺν ἐπεδαψίλευσαν εἰς αὐτὸν καὶ τὸν στόλον του. Παρεκάλει δὲ ταυτοχρόνως καὶ τὰ Ρωσικὰ πλοῖα, πὺν θὰ κατέπλεαν εἰς τὴν Πάτμον, νὰ μὴ ἐγκαταλείπουν τὴν Μονήν, οὔτε τὸν Κλήρον, ἀλλὰ νὰ παρέχουν ὄσσην βοήθειαν ἡμποροῦν.

Οἱ Πάτμιοι ἀντιλαμβάνονται, ὅτι αἱ ὑποσχέσεις τῆς ξένης διπλωματίας δὲν εἶχον καμμίαν ἀξίαν καὶ ὅτι αἱ περίφημοι φιλελληνικαὶ καὶ φιλοχριστιανικαὶ ἐκδηλώσεις τῶν Ρώσων, μόνον τὰ Ρωσικὰ συμφέροντα προωρίζοντο νὰ ἱκανοποιήσουν καὶ ὄχι τὰ τῶν ἄλλων.

Ἡ ἔμφυτος εἰς αὐτοὺς ἀγάπη πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πατρίδα, πὺν καθιστᾷ ζωηροτέραν ἢ θρησκευτικὴ ἀκτινοβολία τοῦ πατρίου των ἐδάφους, εὐρίσκει κατὰ τὰ τέλη τοῦ III' αἰῶνος σοβαρὸν παραστάτην, τὴν ἀνύψωσιν τοῦ μορφωτικοῦ των ἐπιπέδου, πὺν ἐπέφερεν ἡ πανελληνίου φήμης Πατμιάς Σχολή.

Ἡ ἰδέα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, εἰς τὴν ὁποῖαν χρεωστεῖται ἀπόλυτα ἡ μεθοδικὴ προπαρασκευὴ τοῦ Ἔθνους μας διὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας του ἀγῶνα, εἶναι καρπὸς τῆς φιλοπατρίας καὶ ἱκανότητος τοῦ Ἐμμανουὴλ Ξάνθου, τέκνου τῆς Πάτμου. Καὶ πόσον ἐξυπηρετικὴ ὑπῆρξεν ἡ συμβολὴ τοῦ ἀνδρὸς αὐτοῦ εἰς τὴν εὐδῶσιν τοῦ προπαρασκευαστικοῦ σταδίου τοῦ ἐθνοσωτηρίου ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ 1821, τοῦτο μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰς ἀφθόνην ἱστορικὰς μαρτυρίας, πὺν ὑπάρχουν.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνον ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος, ὁ ἐπιφανὴς Φιλικός. Εἶναι καὶ πολλοὶ ἄλλοι, πὺν κατέχουν διακεκριμένην θέσιν κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς Ἐπαναστάσεως.

Εἰς τὸ δοκίμιον τοῦ Ἰ. Φιλήμονος ἀναφέρονται οἱ ἑξῆς Πάτμιοι Φιλικοί:

- 1) Παῦλος Κεφαλιᾶνος, Πλοίαρχος
- 2) Κύριλλος Σγουρομαλλινός, ἱεροδιάκονος, διδάσκαλος
- 3) Παρθένιος Μαζαράκης, ἀρχιμανδρὶς
- 4) Νικόλαος Μουζάκης, ἔμπορος

- 5) Ποθητὸς Μουζάκης, ἔμπορος
- 6) Παναγιώτης Ρουμπίνης, ἔμπορος
- 7) Μανουῖσος Ρωτόλης, ἔμπορος
- 8) Βασίλειος Χρυσοφός, ἔμπορος
- 9) Μιχαὴλ Φωκιανός, ἔμπορος
- 10) Μιχαὴλ Μιχάλογλου, ἔμπορος
- 11) Στέφανος Παλαιολόγος, ἔμπορος
- 12) ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος Παγκώστας
- 13) ὁ Δημήτριος Θέμελης, ἔμπορος κ.ἄ.

Ὅταν ὁ Ἀλεξάνδρος Ὑψηλάντης ἀπεδέχθη τὴν πρότασιν τοῦ Ἐμμανουὴλ Ξάνθου νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος καὶ εἶχαν καταστρωθῇ τὰ σχέδια τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ ὑποδοῦλου Ἐθνους, ὁ Πάτμιος Δημήτριος Θέμελης, ἐπεφορτίσθη μὲ τὴν ἀποστολὴν νὰ διοργανώσῃ τὴν ἐπανάστασιν εἰς ὅλας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτρόπου τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου.

Ὁ Ὑψηλάντης ἐφοδιάζει τὸν Θέμελην μὲ συστατικὰς ἐπιστολάς πρὸς τοὺς Μητροπολίτας καὶ Ἐπιτρόπους καὶ προεστοὺς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῶν Νήσων, εἰς τὰς ὁποίας ἀνεφέροντο τὰ ἐξῆς:

«Στέλλω πρὸς Ὑμᾶς τὸν κύριον Δημήτριον Θέμελην, ἄνδρα φιλογενέστατον, ἐνάρετον καὶ διὰ τὸν μέγαν του πατριωτισμὸν γνωστὸν καὶ εἰς ἐμὲ καὶ εἰς ἄλλους ἀνωτέρους, ὅστις εἶναι προσταγμένους νὰ σᾶς εἰπῇ τοὺς σκοποὺς μου καὶ νὰ ὀδηγήσῃ ἕκαστον εἰς ὅσα παρ' αὐτοῦ σήμερον ζητεῖ ἡ Πατρίς.

Ἐχετε λοιποὶ φίλοι ὁμογενεῖς, εἰς αὐτὸν πεποίθησιν. Ἀκούσατε τοὺς λόγους του καὶ βάλετε τὰς ὀδηγίας του εἰς πρᾶξιν, διότι ἐξ αὐτῶν κρέματα καὶ ἡ κοινὴ τοῦ γένους ἡμῶν εὐδαιμονία καὶ ἐνὸς ἐκάστου ἡ μερικὴ εὐτυχία.

Ἄς μὴ δευλιόσῃ τις ἀπὸ τὰ προβλήματα ταῦτα» (8 Ὀκτωβρ. 1820).

Ὁ Δημήτριος Θέμελης εἶχεν ἐπίσης ἐφοδιασθῆ μὲ συστατικὰς ἐπιστολάς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' πρὸς τοὺς Μητροπολίτας, Ἐπισκόπους καὶ προεστοὺς τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, εἰς τὰς ὁποίας ἀνεφέρετο: «Νὰ δεξιωθῶσιν αὐτὸν καὶ περιποιηθῶσιν ἀναλόγως, ὡς ὄντα χαρακτῆρος τιμίου, ἀξιοπίστου καὶ ἀξίου ὑποδοχῆς καὶ περιποιήσεως, συν-

τελοῦντες κατὰ τὸ ἐνὸν εἰς τὴν διευθέτησιν τῶν ὑποθέσεών του».

Ὁ Ἰωάννης Φιλήμων κατατάσσει τὸν Δημήτριον Θέμελην εἰς τὴν χορείαν τῶν μεγάλων ἀποστόλων τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ὅπως φανερῶνουν αἱ φράσεις του αὐταί: «Ἄν μὴ ὑπῆρχον ἐν μὲν ταῖς Ἡγεμονίαις Λεβέντης, Ρίζος Νερούλος καὶ Δημήτριος Θέμελης, ἐν δὲ τῇ Πετροπόλει Ξάνθος, ἐν δὲ τῇ Μόσχᾳ Κομιζόπουλος καὶ Πατσιμάδης, Κύριος οἶδε τίνα ἂν ἐλάμβανον τύχην τὰ πράγματα».

Πράγματι ὁ πατριωτισμὸς τοῦ Θέμελη εἶναι φλογερός· καὶ δὲν εἶναι μόνον ἡ ἔξαιρητικὰ γόνιμος δραστηριότης, τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξεν ἐξυπηρετῶν τὸν ἀγῶνα, ποῦ μαρτυρεῖ αὐτό· ἡ φιλοπατρία του εἶναι διάχυτος εἰς τὴν ἰδιωτικὴν τὴν ἀλληλογραφίαν. Τοιουτοτρόπως εἰς μίαν ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν Ξάνθον γράφει τὰ ἑξῆς:

«Ἐὰν μὲ προστάξῃ ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἀπέρχομαι· νὰ μοι προφθασθῇ ὁμως ἐν πασαπόρτι διὰ τὰς ἐνδεχομένας περιστάσεις· καί, ὅ,τι καιρὸς εἶναι, ἀδιαφορῶ, εἴτε χειμῶν δηλαδὴ εἴτε κακοκαιρίαι· καὶ τοῦτο διὰ νὰ ἔχω σκέπην νὰ ἐλευθερωθῶ, ἕως οὐ νὰ ἐκπληρώσω τὰ ἱερά μου χρέη καὶ τότε ἄς ἀποθάνω εὐχαρίστως, διότι εἶμαι πάντοτε ἔτοιμος διὰ τὴν πατρίδα νὰ χύσω καὶ τὴν τελευταίαν ρανίδα τοῦ αἱματός μου».

Εἰς ἄλλην του ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ξάνθον, γράφει τὰ ἑξῆς:

«Τοῦτο δὲ μόνον θέλω παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ μου ἀδελφοῦ νὰ παρασταθῇ ὄλαις δυνάμει, τὸ πασαπόρτι νὰ μοῦ σταλῇ, ὅσον τάχιστα, καθότι αὐτὸ εἶναι τὸ μόνον ἀναγκαῖον διὰ τὰς προγεγραμμένας αἰτίας».

Αὐτὸ μόνον δέομαι καὶ αὐτὸ παρακαλῶ, διὰ νὰ ἠμπορέσω νὰ ἐκτελέσω μίαν φορὰν τὰ χρέη μου πρὸς τὴν Πατρίδα, ἔπειτα ἄς ἀποθάνω. Μὴ στοχασθῆς, ὅτι μὲ μέλει διὰ κανένα πρᾶγμα· ὅλα τὰ ἐπῆρα πρὸ ὀφθαλμῶν, καὶ μάλιστα τώρα.

Τὸ περιστατικόν, τὸ ὁποῖον μοῦ συνέβη ἤδη, δηλαδὴ ὁ θάνατος τῆς ποθητῆς μου συζύγου, μὲ κατετάραξεν ὄχι ὀλίγον, ἕπερ δύνασαι νὰ συμπεράνης χωρὶς ἐγὼ νὰ περιττολογήσω· πλὴν μ' ὅλα ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἡ τύχη ἠθέλησε, διὰ νὰ μοι προ-

ξενήσῃ μικροφυχίαν, ἐγὼ εἶμαι ὅλως σταθερός καὶ γενναῖος διὰ τὸ στάδιον, τὸ ὁποῖον τρέχω, καὶ ὄχι μόνον ἡ καιρία λύπη καὶ δύσφορος δὲν μ' ἐμποδίζει τὴν γενναίότητα τῆς ὑποθέσεώς μου, ἀλλ' ἂν ἦτον καὶ ἔτι μᾶλλον δυσβαστακτικώτερα, πάλιν δὲν ἠθέλε μοὶ προξενήσῃ ἐμπόδιον εἰς τοὺς σκοποὺς μου αὐτούς. Εἰς τὰ τοῦ Θεοῦ ἀποφασίζόμενα τίς δύναται ἀνθέξει;»

★ ★ ★

Καθὼς συνάγεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ἡ Πάτμος ἐκπροσωπεῖται εἰς τὸ ὀλιγομελὲς ἀνώτατον ἐπιτελεῖον τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας μὲ δύο ἐπίλεκτα τέκνα της· αὐτὴν τὴν τιμὴν δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἄλλος τόπος μὲ τὴν αὐτὴν ἀναλογία.

Ἄλλ' ἐὰν ἡ συμβολὴ τῆς Πάτμου εἰς τὴν προπαρασκευὴν καὶ ὀργανώσιν τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος τοῦ 1821 ὑπῆρξε θεμελιώδους σημασίας, αἱ ὑπηρεσίαι τὰς ὁποίας προσέφερε κατὰ τὴν ἔναρξιν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐπαναστάσεως δὲν εἶναι ὀλιγώτερον σημαντικαί.

Ἡ Πάτμος μεταξὺ τῶν ἄλλων Νήσων τοῦ Αἰγαίου ἔρχεται δευτέρα κατὰ σειρὰν, ὅσον ἀφορᾷ τὸν χρόνον τῆς κηρύξεως τῆς ἐπαναστάσεως, ἀκολουθοῦσα τὰς Σπέτσας.

Τὴν 12ην Ἀπριλίου τοῦ 1821 προκαλεῖται πάνδημος συναγερισμὸς τῶν Πατμίων· εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς πόλεως, ἀφ' οὗ συνεκεντρώθη τὸ πλῆθος, γίνεται μία κατανυκτικὴ τελετὴ. Ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος εὐρίσκει θερμοὺς λόγους, διὰ νὰ διεγείρῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Πατμίων τὴν ἔντασιν τοῦ ἐθνικοῦ τῶν φρονήματος καὶ νὰ καταδείξῃ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐξεγέρσεως πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ ζυγοῦ τῶν Τούρκων. Ἡ ἀπόφασις ἐλήφθη. Ἀπὸ τὴν στιγμὴν ἐκείνην μὲ παλλομένην τὴν καρδίαν ἀπὸ ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν δίδουν κατὰ τὸν ἐπισημότερον τρόπον τὸν ὄρκον τῶν νὰ ἀγωνισθοῦν διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος. Ὁ Πατριάρχης Θεόφιλος εὐλογεῖ τὴν Σημαίαν, ἡ ἔπαρσις τῆς ὁποίας σκορπίζει ρίγη ἱερᾶς συγκινήσεως.

Κατὰ τὴν ἀποφασιστικὴν αὐτὴν καμπὴν τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἔθνους μας, δύο Πατριάρχαι εὐρίσκονται μεταξὺ τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων. Ὁ Οἰκουμενικὸς Γρηγόριος ὁ Ε' εὐρίσκεται εἰς τὴν πρωτεύουσαν

τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, εἰς τὴν πόλιν τῶν ἔθνικῶν μας παραδόσεων καὶ θρύλων, παρακολουθῶν τὴν ἀντίδρασιν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ τὴν ἀνησυχίαν τῶν ξένων πρεσβειῶν.

Ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Θεόφιλος διαμένει εἰς τὴν Πάτμον, ἀπὸ τὴν ὁποίαν κατὰ καιροὺς ἀναχωρεῖ καὶ διασχίζων τὰ πελάγη τοῦ Αἰγαίου μεταφέρεται ὅπου ἡ ἀνάγκη τοῦ ἀγῶνος ἀπαιτεῖ τὴν ἐμψυχωτικὴν παρουσίαν του.

Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ Πατριάρχοι εἶναι ἀπόφοιτοι τῆς Πατριάρχης Σχολῆς.

Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ τιτανόσομοι ἀρχηγοὶ τῆς Ἐκκλησίας, γίγαντες πατριωτισμοῦ καὶ ἠφαιστεια τῆς ἐλευθερίας, δὲν ἔχουν μόνον τὴν ιδιότητα τοῦ Φιλικοῦ, ὡς συνδετικὸν κρίκον μεταξύ των, ἔχουν προσέτι τὴν ιδιότητα τοῦ ἀποφοίτου τῆς Σχολῆς καί τῆς, πὺ ἐχάρισεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ Ἔθνος τοὺς καλλιτέρους ἐπιτελεῖς τῆς ἀγάτης πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἑλλάδος, καὶ οἱ ὅποιοι θεωροῦνται ὡς ἐκ τούτου πνευματικὰ τέκνα τῆς Πάτμου.

Ἡ Πάτμος, ἀμέσως μετὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνος, ἐννοεῖ νὰ διαθέσῃ ὅλας τῆς τὰς δυνάμεις ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐπαναστάσεως. Κατ' ἀρχὰς ἐξοπλίζει καταλλήλως καὶ ἐπαρκῶς πέντε πλοῖα, διὰ νὰ λάβουν μέρος εἰς τὸν κοινὸν ὑπὲρ ὅλων ἀγῶνα. Τὰ πλοῖα αὐτὰ εἶναι τὰ ἑξῆς:

1) Ἡ Μαρτιγὰνα, ἡ ὀνομαζομένη «ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος», τοῦ καπετὰν Γεωργίου Καλλιγᾶ.

2) Τὸ Πριγαντῖνον, «ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος», τοῦ καπετὰν Γεωργίου Ρεβίθου.

3) Ἡ Σακολέβα, «Αἰκατερίνη», τοῦ καπετὰν Νικόλα Μπουρνῆ.

4) Τὸ Πριγαντῖνον, «Ἀλκιβιάδης», τοῦ καπετὰν Γεωργίου Παγκώστα, καὶ

5) Τὸ Πριγαντῖνον, «ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος» τοῦ καπετὰν Εὐαγγελίου Λαδικοῦ.

Κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ πολεμικὰ αὐτὰ πλοῖα ἐφοδιάζεται μετὰ εἰδικὸν ἔγγραφον τῆς Κοινότητος Πάτμου, ὀνομαζόμενον «διαβατήριον», πὺ ἐπέχει θέσιν ταυτότητος ἀφ' ἐνὸς καὶ συστατικοῦ γράμματος ἀφ' ἐτέρου.

Παραθέτω χωρὶς τροποποιήσιν τὸ κεί-

μενον ἐνὸς διαβατηρίου, τὸ ὁποῖον λέγει τὰ ἑξῆς:

«Ἡμεῖς, ἡ Κοινότης τῆς Νήσου Πάτμου δηλοποιοῦμεν καὶ πιστοποιοῦμεν εἰς ὅποιον ἀνήκει, ὅτι τὴν σήμερον δημοσίως κινεῖται καὶ μισεῖ ἀπὸ τὸν λιμένα μας καὶ ἡ γραικικὴ Μαρτιγὰνα ὀνομαζομένη «ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος», μετὰ σημαίαν θαλασσίαν τοῦ γένους διοικουμένη παρὰ τοῦ συμπατριώτου μας καπετὰν Γεωργίου Καλλιγᾶ καὶ ὑπάγει πρὸς διαφένδουσιν καὶ διὰ ἐλευθερίαν τῆς Πατρίδος ἀπὸ τοῦ Ὀθωμανικοῦ ζυγοῦ καὶ τυραννίας, ἐνδυναμομένη μετὰ ἀρετοῦς ναύτας, σὺν τῷ ἰδίῳ καπιτάνῳ.

» Ὅθεν παρακαλοῦμεν ὅλας τὰς φιλικὰς ἐξουσίας τῶν Ἑσπερίων Βασιλειῶν καὶ δυνάμεων, τὰς ὁποίας ἤθελε συναντήσῃ ἡ εἰρημένη Μαρτιγὰνα, νὰ τὴν γνωρίσωσιν ὡς τοιαύτην καὶ νὰ τὴν δεχθῶσιν εὐνοικῶς καὶ εἰς κάθε περίστασιν ἀνάγκης τῆς, ἂν ἤθελε προστρέξῃ εἰς τὰς δυνάμεις των, νὰ τὴν ὑπερασπισθῶσι καὶ νὰ τὴν βοηθήσωσι φιλικῶς, ὡς καὶ ἡμεῖς πράττομεν εἰς παρομοίας περιστάσεις.

» Διὸ δεδώκαμεν αὐτῷ τὸ παρὸν διαβατήριον ἐσφραγισμένον μετὰ τὴν σφραγίδα τῆς Κοινότητος μας, ἐπικυροῦντές το καὶ μετὰ τὴν συνήθη κοινὴν ὑπογραφήν.

Ἐξεδόθη τῇ 27 Ἀπριλίου 1821 ἐκ τῆς Νήσου Πάτμου.

Ταυτόχρονα μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν διαβατηρίων αὐτῶν συνετάσσετο καὶ ὑπεγράφετο ἐκ μέρους τοῦ Πλοιάρχου, ὁ ὁποῖος ἐπρόκειτο νὰ μετάσχῃ τοῦ Ἀγῶνος, ἓνα ὑποσχετήριον ἔγγραφον, εἰς τὸ ὁποῖον καθορίζοντο αἱ ὑποχρεώσεις καὶ τὰ καθήκοντά του. Τὰ ἔγγραφα αὐτὰ, πὺ ἐπέχουν θέσιν μιᾶς ἐνόρκου δηλώσεως, ἀποπνέουν τὸ ἄρωμα τῆς Δωδεκανησιακῆς ψυχῆς καὶ καθρεφτίζουν ὀλοκάθαρα τὴν ἀποφασιστικότητα, τὴν ἀνδρείαν, τὴν τιμότητα καὶ τὴν ψυχικὴν ἀγνότητα τῶν Πατμίων ναυμάχων.

Παραθέτω καὶ πάλιν, χωρὶς τροποποιήσιν τὸ κείμενον ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, τὸ ὁποῖον φέρει τὸν τίτλον «Ἐποσχετήριον» καὶ λέγει τὰ ἑξῆς:

«Ζητήματα, τὰ ὁποῖα ὑπόσχομαι νὰ φυλάξω κατὰ τὴν διαταγὴν καὶ ὀρδινίαν τῆς Κοινότητος Πάτμου ὡς ἀκολούθως:

α) Θέλω προσέχει μισεύοντας από την Πατρίδα μου Πάτμω δια την Κρουζέραν των ανατολικών μερών, να είμαι άγουτος με την Μαριτιάναν μου, ή οποία εύρίσκειται αρωματομένη την σήμερον με την Έλληνικήν Σημαίαν, από τας προσβολάς των υπεναντίων, όσον είναι της δυνάμεώς μου.

β) Θέλω προσέχει εις τό να μη βλάβω ή ζημιώσω τινά των όμοπίστον αδελφών μας χριστιανών εις τό παραμικρόν, αλλά μάάλιστα θέλω προσέχει εις τό να τον βοηθώ και συντρέχω, τό κατά δύναμιν, όταν τό κάλῃ ή χρεία.

γ) Υπόσχομαι ό,τι λογῃς πράξεις των έχθρων μουσουλμάνων του γένους μας ήθελα κυριεύσει να γίνεται καταγραφή εντελεστάτη μέχρι του λεπτού και να παραδίδω αυτόν τον λογαριασμόν εν καιρώ τῷ δέοντι, όπου ανήκει.

δ) Υπόσχομαι, ότι επειδή και αυτοθελήτως εξήτησα αυτήν την άδειαν του να διέρχομαι, ως ειρηται, και μοι έδόθη παρὰ της Κοινότητος της Πατρίδος μου, μετά την Πατένταν μοι έδωσαν θέλω φυλάξει τό χρέος μου, ως ύπεσχέθην εις τό παρόν ένυπόγραφόν μου, εις τό να μη άποτολήσω να κάμω την παραμικράν κατάχρησιν εις καμμίαν άλλην σημαίαν, ει μη μόνον εις τους έχθρους του γένους μου μουσουλμάνους, ή έγω ή οι άνθρωποι μου, έγγυούμενος και δι' αυτούς όλους, όπου εις την Μαριτιάναν μου έχω.

Δια πίστιν οὖν και θεβαιώσιν αληθῆ έγένοντο δύο όμοια ύπογεγραμμένα έξ άμφοτέρων των μερών, ίνα τό μεν της Κοινότητος έχη τό κύρος ως άποδεικτικόν της άδειας των, τό δέ ως ύποσχετικόν της διατηρήσεως των χρεών μου, τα όποια ύπόσχομαι.

Έν Πάτμω τῇ 27ῃ Ἀπριλίου 1821

Καπετάν Γεώργιος Καλλιγᾶς.

* * *

Αί ύπηρεσίαι, τας όποιας προσέφεραν τα έστω όλιγάριθμα πολεμικά σκάφη της Πάτμου, ύπῆρξαν αξιόλογοι ή κυριωτέ-

ρα των φροντίς ήτο ή προστασία των κατοίκων των άλλων γειτονικών νήσων από τας επιδρομάς των Τούρκων και ή προσπάθεια ένισχύσεως του άγώνος δια της συμμετοχής των πληθυσμών των νήσων εκείνων, που έστεροϋντο ναυτικής δυνάμεως.

Άρκετα χαρακτηριστική είναι μία περικοπή ένός έγγραφου των προεστώτων της Καλύμνου προς τους Έφόρους της Πάτμου, υπό ημερομηνίαν 8 Μαΐου 1821. Ίδου τί αναφέρεται:

«...Παρακαλούμεν λοιπόν και αῆθις να μη παραβλέψη εις αυτό τό ζήτημα, διότι πάσχομεν μεγάλως από τους πέριξ' και αν είναι τρόπος να μάς σταλθῃ ή σκούνα, όπου ο καπετάν Γιώργης (πρόκειται περι του Πατμίου πλοιάρχου Γεωργίου Παγκώστα), έκαμε πράξαν εις την Πατρίδα μας, την όποιαν ως συμφωνήση ή τιμότης της μετά των έφόρων ή με μηνιατικόν ή και με άποφασισμένην πώλησιν, ώσαν όπου ήμεεις έχομεν ανθρώπους δια να την αρματώσωμεν' να μάς δοθῃ όμως με τα άναγκαία της, δηλαδή κανόνια και λοιπά.

Είδαμεν δέ να μάς γράφη προσέτι εις τό να είμεθα προσεκτικοί και να ανδρειωθώμεν κατά των τυράννων μας' και κατά τουτο ως μην άμφιβάλλη, ότι τα παλληκάρια της πατρίδος μας τα έχομεν τόσον ένθουσιασμένα, όπου θέβαια, αν είχαν δύναμιν, έπρεπε να έκτελέσουν θαύματα.

Η αδυναμία όμως άλλη δέν είναι, ει μη πλοίων και ζαχιρέδων πολέμου (πολεμοφοδίων). "Ας μην λείπη εις τό να μάς ειδαΐζη χαροποιών ειδήσεων και καλής καταστάσεως του γένους μας, γράφοντάς μας με θάρρος, ζητούντας μας εν ταύτῳ και ειτι μάς γνωρίζει ικανούς και είμεθα πρόθυμοι εις τό να την δουλεύωμεν».

Από τας πληροφορίας, τας όποιας μάς μεταδίδει τό άνωτέρω έγγραφο, καταφαίνεται, ότι ή Πάτμος δέν ήρκέσθη μόνον εις τό να συμβάλῃ δια των δυνάμεών της εις την επιτυχίαν της επαναστάσεως, αλλά διεδραμάτιζεν ένα ήγετικόν ρόλον αξιόλογον. Την άποψιν αυτήν θα ένισχύσουν και άλλα στοιχεία.

Ο Πατριάρχης Άλεξανδρείας Θεόφιλος έννοεί να πληρώση τό μέγα κενόν, που έδημιουργήθη με τον άπαγχονισμόν του Οικουμενικού Πατριάρχου Γρηγορίου του

Ε' και αναπτύσσει ἐξαιρετικὴν δραστηριότητα.

Τὸν Ἰούλιον τοῦ 1821, ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ἀποτελούμενος ἀπὸ πλοῖα τῶν Σπετσῶν, τῆς Ἰθάρας καὶ τῶν Ψαρῶν, ἀγκυροβολεῖ εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Νισύρου νησίδα «Γυαλί». Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐν τῷ μεταξὺ περιπλέει τὴν Κῶν ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἶναι νὰ ἐνεργήσῃ ἀπόβασιν εἰς τὴν Σάμον καὶ εἰς ἄλλας νήσους. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἔπρεπε πάσῃ θυσίᾳ νὰ ἀποτρέψῃ τὴν ἀπόβασιν τῶν Τούρκων, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες πλοίαρχοι διαφωνοῦν. Οἱ πλοίαρχοι τῶν Σπετσῶν καὶ τῆς Ἰθάρας σκέπτονται, ὅτι δὲν ἔχουν ἐπαρκεῖς δυνάμεις διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν ἰσχυρὸν Τουρκικὸν στόλον.

Οἱ Ψαριανοὶ εἶναι περισσότερον ἀποφασιστικοί, ἀλλὰ δὲν κατόρθωσαν νὰ πείσῃ τὸς συναδέλφους τῶν. Καὶ διασπᾶται ἡ συνοχὴ καὶ ἡ συνεργασία τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου εἰς μίαν ἐξαιρετικὰ κρίσιμον περίστασιν.

Οἱ Ψαριανοὶ φεύγουν καὶ εὐρίσκονται ἤδη εἰς τὴν Λειψώ. Οἱ ἄλλοι ἐτοιμάζονται καὶ αὐτοὶ νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὰς βάσεις τῶν, ἀποφεύγοντες κάθε σύγκρουσιν μὲ τὸν Τουρκικὸν στόλον. Ὁ Πατριάρχης Θεόφιλος σῶζει τὴν κατάστασιν. Σπεύδει εἰς τὴν Λειψώ καὶ προβάλλων τὰς ὀλεθρίας συνεπείρας, ποῦ θὰ εἶχεν ἡ διάσπασις αὐτῆ, μὲ ἀκαταμάχητον ἐπιχειρηματολογίαν πείθει τοὺς Ψαριανούς νὰ ἐπιστρέψουν πρὸς συνάντησιν τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν πλοίων. Συνταξιδεύει μαζί τῶν καὶ ὁ Πατριάρχης καὶ συναντᾷ τοὺς ἄλλους πλοίαρχους. Ἡ διάσπασις ἀπεσοβήθη ὁ Τουρκικὸς στόλος παρητήθη τοῦ σχεδίου του. Ἡ Σάμος εἶχε σωθῆ.

Κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1821 ὁ στόλος τῶν Ἰθραίων ἀδρανεῖ εἰς τὴν πατρίδα τῶν. Οἱ πλοίαρχοι ἔχουν ἔριδας μεταξὺ τῶν ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐτοιμάζεται νὰ ἐπιδράμῃ κατὰ τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Πατριάρχης Θεόφιλος, ἀδιαφορῶν διὰ τὰς δυσμενεῖς καιρικὰς συνθήκας καὶ μόνον τὴν σωτηρίαν τοῦ ἔθνους σκεπτόμενος, σπεύδει καὶ πάλιν νὰ συναντήσῃ τοὺς Ἰθραίους. Ἐρχεται εἰς τὴν Ἰθάραν καὶ παραμένει ἐκεῖ ἐπὶ 3 μῆνας.

Οἱ Ἰθραῖοι ὑπακούουν εἰς τοὺς ἐξορ-

κισμούς του καὶ φεύγουν πρὸς δροῶσιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐμποδίζεται καὶ πάλιν. Ἡ Πελοπόννησος ἀποφεύγει τὴν ἐπιδρομὴν. Ὁ Πατριάρχης Θεόφιλος δὲν εἶναι μόνον ὁ ἐθνουσιώδης Ἰεράρχης, ἀλλὰ καὶ ὁ ὀπλισμένος με ἀκατάβλητον ψυχικὸν σθένος ἀπόστολος τῆς Ἐθνεγεροσίας.

Καθ' ὅλην τὴν περίοδον τοῦ ἀγῶνος δὲν διέψευσε ποτὲ τὰς κρίσεις, ποῦ ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης διετύπωσεν εἰς τὴν ἀπάντησιν, ποῦ ἔστειλεν εἰς τὴν ὑπὸ ἡμερομηνίαν 5 Μαρτίου 1821 ἐπιστολὴν τοῦ Πατριάρχου Θεοφίλου.

Ἴδου τί ἔγραφεν ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης:

«Ἐχάρημεν, ὅσον οὐδέποτε (ἐπὶ τῇ λήψει τῆς ἐπιστολῆς ταύτης), ἐπειδὴ ἔγνωμεν πραγματικῶς καὶ ἐπληροφρορήθημεν ἀναμφιβόλως, ὅτι ζῶσιν ἔτι χάριν τῆς Ἑλλάδος Βασιλῆιοι καὶ Χρυσόστομοι, διακρατοῦντες τοὺς πνευματικὸς τῆς οἰακας καὶ κυβερνῶντες εὐεπιθωλότατα εἰς ὄριον σωτηρίων. Ζῆθι οὖν, θεσπέσιε ἄνερ, τοιοῦτος ὢν καὶ φρονῶν ὅσα ἡ θεία βουλή προώρισεν ἀπὸ χρόνων αἰωνίων δι' ἀποκαλύψεων καὶ προρρησεων».

Εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς του ἀποκαλεῖ τὸν Θεόφιλον «κλέος τῶν Πατριαρχῶν, δόξαν τοῦ Γένους καὶ τῆς Ἑλλάδος στήριγμα».

Ἀξία κάθε ἐξάρσεως εἶναι ἐπίσης ἡ δραστηριότης, τὴν ὁποίαν ἐπέδειξεν ὁ Δημήτριος Θέμελης, ἄλλο ἐπίλεκτον τέκνον τῆς Πάτμου, κατὰ τὴν ἔναρξιν καὶ τὴν μετέπειτα ἐξέλιξιν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Ἐκτὸς τοῦ ἡγετικοῦ ρόλου, τὸν ὁποῖον ἀνέλαβε κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τοῦ κινήματος, ὅπως εἶδομεν, πολλὰ προσέφερον ἐπίσης μετέπειτα.

Ὁ Δημήτριος Θέμελης εἶναι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος παρέλαβε μὲ Πατμακὸν πλοῖον τὸν Γεώργιον Λογοθέτην ἀπὸ τὴν Σμύρνην καὶ τὸν μετέφερε κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1821 εἰς τὴν Σάμον, ὅπου καὶ τὸν ὑπεστήριξε διὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἀρχηγίας τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῆς Σάμου.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου τοῦ ἰδίου ἔτους εὐρίσκετο εἰς τὰ Ψαρά, ὁπότε πληροφρορηθεὶς τὴν ἄφιξιν τοῦ Δημητρίου Ἰ-

ψηλάντου εις τὴν Ὑδραν, μετέβη πρὸς συνάντησίν του.

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἀναθέτει εἰς τὸν Θέμελιν τὴν ὀργάνωσιν τῶν περισσοτέρων νήσων τοῦ Αἰγαίου, αὐτὸς δὲ μεταβαίνει διὰ τὰ λάβη μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Πελοποννήσου.

Ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Ὑγειονομείου τῆς Πάτμου πληροφοροῦμεθα, ὅτι ὁ Δημήτριος Θέμελης ἐκπληρῶν τὰ καθήκοντα, πού εἶχεν ἀναλάβει, εἶχε φθάσει καὶ μέχρι τῆς Κάσου, τὴν ὁποίαν ἐπεσκέφθη κατὰ τὸν Μάιον τοῦ 1822.

Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1823 εὐρίσκειτο πλῆσιον τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου εἰς τὴν Τριπύλιν. Τῷ 1824 διωρίσθη πληρεξούσιος τῆς Πάτμου εἰς τὴν ἐν Ἀργεῖ ἐθνικὴν Συνέλευσιν. Τῷ 1825 διωρίσθη γενικὸς Διευθυντὴς «ὄλων τῶν πολιτικῶν καὶ στρατῶν Γεώργιον Καναβόν. Τότε εἶναι, πού τιωτικῶν Ὑποθέσεων ἀπάσης τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος», με ἄλλους δύο πληρεξούσιους, τὸν Ἰωάννην Παπαδιαμαντόπουλον καὶ μετέβη ἀπὸ τὸ Ναύπλιον εἰς τὸ Μεσολόγι, ὅπου καὶ παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως αὐτῆς τῷ 1826.

Τὴν ζωηρότητα τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τὴν ἀξίαν τῶν ὑπηρεσιῶν, πού προσέφερον ὁ Δημήτριος Θέμελης εἰς τὸν ἀγῶνα, ἀποδεικνύουν ὄχι μόνον τὸ γεγονός, ὅτι ἐδαπάνησε τὴν σημερινὴν του περιουσίαν ὑπὲρ τῆς πατρίδος ὄχι μόνον τὸ ὅτι ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς, εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας μάχας ὄχι μόνον τὸ ὅτι κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου εἶχε συμπολεμιστὴν του τὸν υἱόν του Ἰωάννην, καὶ ὅτι ὁ μὲν πατὴρ ἀφῆκε καὶ τὴν τελευταίαν του πνοὴν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, ὁ δὲ υἱὸς του τραυματισθεὶς ἐπότισε μετὰ τὸ αἷμα του τὰ δοξασιμένα χώματα τῆς ἡρωϊκῆς πόλεως τοῦ Μεσολογγίου ἄλλα κυρίως ἡ θαυμασία του ἐπιτυχία εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐξεγέρσεως ὄλων τῶν νήσων, μετὰ τὴν ὁποίαν ἦτο ἐπιφορτισμένως, ἐξαιρέσει τῶν τριῶν Νήσων Σπετσῶν, Ὑδρας καὶ Ψαρῶν.

Ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἀγῶνος, ἡ ὁποία ἐμελέτησε τὴν δρᾶσιν καὶ συμβολὴν τῶν ἠρώων τοῦ 1821, κατέταξε τὸν Δημήτριον

Θέμελιν μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν Α' τάξεως καὶ ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ὡς ἓνα τῶν ἐπισημοτέρων ἀνδρῶν τοῦ Ἀγῶνος. Τὸ μνημεῖον του εἰς τὸ Μεσολόγι διαιώνει τὰς λαμπρὰς ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ὑπηρεσίας του.

Ἄλλο ἐνδοξον τέκνον τῆς Πάτμου εἶναι ὁ Μιχαὴλ Πάγκαλος. Ἐν ᾧ μετέβη εἰς τὴν Γαλλίαν διὰ τὰ σπουδᾶσιν τὴν Ἰατρικὴν, ἡ στρατιωτικὴ ζωὴ τὸν εἶχε προσελκύσει καὶ κατετάχθη εἰς τὸ σύνταγμα τῶν κυνηγῶν τῆς Ἀνατολῆς, μετὰ τὸ ὁποῖον ἦλθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Μ. Ναπολέοντος.

Διὰ τὰς ἐξαιρετικὰς του ὑπηρεσίας τοῦ ἀπενεμήθη τὸ γαλλικὸν παράσημον, τὸ κρινόσημον.

Ἐμνήθη εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ὅταν εὐρίσκειτο εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου, ἔχων ὡς συναγωνιστὰς του τοὺς Ἰταλοὺς Gouvernanti, Tarella καὶ Dania. Ἄλλοτε ὡς πολιτικὸς καὶ ἄλλοτε ὡς στρατιωτικὸς προσέφερε προθύμως τὰς ὑπηρεσίας του ὑπὲρ τῆς Πατρίδος.

Κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1821 ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης τοῦ ἀναθέτει τὴν φροντίδα τὰ καταρτίσει μίαν χιλιαρχίαν. Εἰς τὴν σχετικὴν ἐπιστολήν, πού ἀπηύθυνεν ὁ Ὑψηλάντης πρὸς «τοὺς γενναιοτάτους καπιτάνους καὶ προκρίτους ὁμογενεῖς Ἑλληνας», ἔγραφεν, ὅτι «στέλλει τὸν Μιχαὴλ Πάγκαλον, ἄνδρα φιλογενῆ, ἔμπειρον πολέμων καὶ ἀξιωματικὸν κατὰ τὰ ἀποδεικτικὰ τῶν πολεμικῶν του ἐκδουλεύσεων μετὰ πληρεξουσιότητα τὰ συνάξει ἄνδρας φιλογενεῖς καὶ φιλελευθέρους καὶ συγκροτήσει μίαν χιλιαρχίαν, τὴν ὁποίαν νὰ γυμνάσῃ εἰς τὰς στρατιωτικὰς κινήσεις, διὰ τὰ ἐκστρατεύει ὑπὸ τὴν στρατηγίαν του».

Ἀργότερον ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης τὸν διώρισε πολεμικὸν κομισσάριον, ἦτοι ἀρχηγὸν τῆς ἐπιμελητείας τοῦ στρατοῦ ἀπὸ ὄλους ἀνεγνωρίσθη καὶ ἐξετιμῆθη ὁ ζῆλος, τὸν ὁποῖον ἐπεδείκνυεν εἰς οἰανδήποτε ἀρχὴν ὁ Δημήτριος Πάγκαλος, ὁ ὁποῖος εἶχε τὸ εὐτύχημα νὰ ἴδῃ ἐλευθέρων τὴν Ἑλλάδα, πρὶν ἀποθάνει.

Ἄλλο διακεκριμένον τέκνον τῆς Πάτμου εἶναι ὁ Ἐμμανουὴλ Καλὸς, ὁ ὁποῖος ὑπηρετήσεν ὡς β' γραμματεὺς τοῦ Δημητρίου

Τηφλάντου και έλαβε μαζί του μέρος εις τας έκστρατείας τής ανατολικής Ελλάδος.

Όταν, μετά την άπελευθέρωσιν τής Ελλάδος, άπεστρατεύθη με τόν βαθμόν του έκαστονάρχου και έτιμήθη με τόν άργυροῦν νομισματόσημον «δι' άνταμοιβήν τών κατά τόν υπέρ άνεξαρτησίας πόλεμον έκδουλεύσεών του», έπεδόθη εις τόν έμποριον και έπ' άρκετόν διηθύνην εις τόν Λονδίνον τόν έμπορικόν οίκον ΑΒΕΤ.

Άξιόλογοι επίσης υπήρξαν αι υπηρεσίαι του Γεωργίου Καλού, ό οποίος υπήρξεν ύπασπιστής του Δημητρίου Τηφλάντου και έπολέμησε μαζί του μέχρι του 1826, με έπαξιους δέ προθιβασμούς είχε φθάσει άργότερα εις τόν βαθμόν του Συνταγματάρχου.

Θά ήτο μακράν τής αλήθείας, άν υπεστήριζα, ότι ή Πάτμος έχει να επιδείξει μόνον όσα έξέθεσα άνωτέρω, σχετικά με την συμβολήν της εις τόν υπέρ άνεξαρτησίας του Έθνους Άγώνα. Υπήρξαν πολλοί Πάτμιοι, οι όποιοι ανέπτυξαν πολιτικήν δραστηριότητα, ειποροῦντες οικονομικώς και ευδοκιμούντες εις μόρφωσιν, εις τά κέντρα εκείνα, όπου έξεδηλώνετο ή πολιτική και στρατιωτική καθοδήγησις του Άγώνος.

★ ★ ★

Οί Πάτμιοι πληροφοροῦνται την άφικσιν εις την Ελλάδα του Ιωάννου Καποδίστρια, ως πρώτου Κυβερνήτου του άπελευθερωθέντος Έλληνικου έδάφους και χαίρειζον αυτήν με την ίκανοποίησιν, που τούς χαρίζει ή συναίσθησις, ότι βλέπουν να επιθραβεῦνται αι υπέρ του Έθνους θυσίαι των. Έτσι υποδέχονται οι Πάτμιοι την ειδήσιν του έρχομου του Καποδίστρια και προς πανηγυρισμόν του γεγονότος αυτού οργανώνουν μίαν τελετήν, που προσέκάλεσε τόν συναγεμρόν τών κατοίκων τής Πάτμου και παρουσίασε μεγαλοπρέπειαν άνευ προηγουμένου.

Εις τόν κώδικα τών έπιστολών του Πατριάρχου Θεοφίλου αναφέρεται και ή περιγραφή τής τελετής αυτής, ή οποία έλαβε χώραν την 5ην Φεβρουαρίου 1828.

Όλος ό λαός τής Πάτμου συγκεντρώνεται εις την πλατείαν του Οικονόμου. Οί

μαθηταί κρατοῦν εις τά χέρια των κλάδους μυρσίνης. 50 έννοπιοι άνδρες ευρίσκονται μεταξύ του πλήθους. Άπ' εκεί κατευθύνεται όλοι εις την Μονήν και περιμένουν τόν Πατριάρχην να φορέση την άρχιερατικήν του στολήν.

Και συνεχιζει ή περιγραφή να λέγη τά έξής:

«Έν τῷ μεταξύ ήρχισαν να κρούονται οι κώδωνες τής Μονής και τών έν Πάτμω εκκλησιών. Άφ' ου δέ ό Πατριάρχης ενεδύθη όλόκληρον την άρχιερατικήν του στολήν και ό Ηγούμενος με τούς λοιπούς πατέρας και τούς διακόνους τας ιερατικάς των στολάς, εκρούσθη τόν σήμαντρον και οι μαθηταί υπέρ τούς 80 ήρχισαν πάλιν να προχωροῦν κατά τάξιν άνα δύο, ύστερα από αυτούς δέ οι έννοπιοι άνδρες άνα δύο και αυτοί, κρατοῦντες δέ την σημαίαν τής έλευθερίας εις τόν μέσον, έφεραν εις τά όπλα των κλάδους έλαίας.

Έπειτα έφέροντο οι Σταυροί, οι φανοί άνα δύο έκαστέρωθεν έκάστου Σταυρου και τά έξαπτέρυγα, ακολουθοῦσαν δέ οι ιεροδιάκονοι και ύστερα από αυτούς οι πατέρες τής Μονής άνα δύο, φέροντες κιβώτια άγιών λειψάνων.

Έπειτα από αυτούς έφέροντο αι ιεραί Εικόνες, πρώτη κατά τάξιν ή του όσιου Χριστοδοῦλου, κατόπιν ή του άποστόλου Ιωάννου του Θεολόγου, ή τής Παναγίας, ή του Σωτήρος Χριστου. Ηκολούθουν έπειτα ό Ηγούμενος τής Μονής Βενιαμίν με τούς προηγουμένους, μετ' αυτούς δέ δύο διάκονοι με δικεροτριζήρα και θυμιάτά. Τελευταίος ήκολούθει ό Πατριάρχης Άλεξανδρείας Θεόφιλος, φωτίζων όλους ως άλλος ήλιος, έκαστέρωθεν του προχωροῦσαν οι ψάλλοντες επινίκια άσματα. Έπειτα όλος ό λαός, άνδρες και γυναίκες, με τούς δημογέροντας τής Νήσου που είχαν εις τά χέρια των άλλοι κλάδους έλαίας και άλλοι κλάδους μυρσίνης.

Όταν έφθασαν όλοι εις την πλατείαν τής άγίας Λεσβίας, εστάθη ό κλήρος εις σχήμα κυκλικόν και έτελέσθη Δοξολογία, εις τόν τέλος τής οποίας ό Πατριάρχης Θεόφιλος έξεφώνησε τόν Πανηγυρικόν με την ρητορικήν δεινότητα, που τόν διεκρίνειν, ή αρχή του όποιου ανέφερε τά έξής:

«Ω! και τίς να μοι έδιδε σήμεραν του

περιφώμον ἐκείνου Δημοσθένους τὴν ἔκφρασιν!».

★ ★ ★

Ἐκ τῶν ὡς ἄνω καταφαίνεται, ὅτι ἡ Πάτιμος δὲν ἔχει μόνον τοὺς παλμοὺς τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς, ἀλλ' ἔχει καὶ ὅλα τὰ δεδομένα διὰ τὴν ἀποδόση ἐν σμικρογραφίᾳ τὴν αἴγλην καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν τελετῶν ἐκείνων, πού ἐγίνοντο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἄλλοτε καὶ τὰς παρηκολούθουν ἔκθαμβοι Ἕλληνες καὶ ξένοι. Οἱ Δωδεκανήσιοι, οἱ ὁποῖοι μὲ ἀσυγχρότητον ἐνθουσιασμόν ἠγωνίσθησαν, διὰ τὴν

στηρίξουν τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος τῶν ἀντιτασσόμενοι εἰς τὰς ἐχθρικός ἐνεργείας ὁμοδόξων καὶ ἀλλοδόξων ἰσχυρῶν Κυβερνήσεων καὶ Κρατῶν, εἶναι ὑπερήφανοι διὰ τὴν λαμπρὰν συμβολὴν τῆς Πάτιμου εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας Ἀγῶνα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, πιστοὶ δὲ εἰς τὰ κελεύσματα τῆς Πατρίδος δὲν θὰ παύσουν νὰ ἐνισχύουν τὸ Ἔθνος εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ πρὸς ὀλοκληρωτικὴν ἱκανοποίησιν τῶν νομίμων καὶ ἱστορικῶς ἀδιαφιλονικήτων διεκδικήσεων του.

ΝΙΚ. ΠΙΖΑΝΙΑΣ

ΔΟΥΛΟΙ ΧΡΙΣΤΟΥ

Πηγαίνω ἀργὰ μὲς στὴ μεγάλη νύχτα!
Στὴ σκέψη μου συνωθοῦνται
οἱ τραγικὲς στιγμὲς τοῦ παρελθόντος!
Ἀρχαῖες πόλεις πού κοιμοῦνται ἥρεμα
μέσα στὸν ἴλιγγο τῆς φαντασίας...
ἤχοι λησμονημένων θριάμβων
πού ἀντήχησαν σὲ ἀπέραντες πεδιάδες.
Σημαῖες πού ἔγειραν
πάνω σὲ συντριμμένα ἄρματα!
Νύχτα, καὶ νύχτα τῆς μικρῆς ζωῆς
σὲ δρόμους δύσβατους
μ' ἓνα φεγγάρι λεηλατημένο.
Νά, μετρῶ τίς ὥρες πού χάθηκαν ἄδοξα
ἀφήνοντας μέσα μου τὴν αἴσθησι
ἐνός ἐρημικοῦ νεκροταφείου!
"Ἄν δὲν ὑπῆρχε ἡ μεγάλη ὑπόσχεσι
πού ἔλκει τίς σκέψεις τῶν πλασμάτων
πῶς θὰ μπορούσε νὰ περιμένει ἀκόμα
ὁ Καλλιμέδων, Καλλιτέλης, Μυρινοῦσιος...
«4ος π.Χ. αἰῶνας».
πάνω στὸ σκαλισμένο μάρμαρο!
"Ἄν δὲν ὑπῆρχε ἡ μεγάλη ὑπόσχεσι
πῶς θὰ μπορούσε ὁ ἐρημίτης
νὰ ὑψώνει τὰ σκελετωμένα χέρια του περιμένοντας!...
Ὁ ποιητὴς νὰ ἐγγίζει τὸ ἀπρόσιτο,
μέσα στὴ φρίκη τῆς ἐνοράσεως!...
Προβάλλει τὸ λευκὸ ἄνθος τῆς μυγδαλιᾶς
κι' ἡ ψυχὴ σκιρτᾷ ν' ἀπαγκιστρωθεῖ ἀπ' τὸ μάταιο!
Σὲ ἀναγνωρίζουμε καθὼς μεταγγίζεις τὴ χάρη Σου
στὸ φλογισμένο θόλο τοῦ Κρανίου
κι' ἡ νύχτα τῶν αἰσθημάτων ἀφανίζεται!
"Ἄν ἦταν ἡ μοῖρα μας, ἡ μοῖρα τοῦ σκουληκιοῦ,
πῶς θὰ μπορούσαν νὰ δραματίζονται
μέσα στὴ σκιά τῶν φαινομένων,
«πὸ λιν τὴν μένουσαν!...».

ΝΙΚΟΣ Β. ΚΑΜΒΥΣΗΣ

Η ΔΥΝΑΜΙΣ ΑΝΤΟΧΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ

“Ενας από τους βασικότερους βιολογικούς νόμους, έξ εκείνων οί όποίοι συνθέτουν μέ τόσην άρμονίαν τήν Φύσιν καί συντελοϋν εις τήν εξέλιξιν καί διατήρησιν τής ζωής επί τής γής, είναι καί ο νόμος τής φυσικής άντοχής καί προσαρμογής όλων τών έμβίων όντων.

Είναι γνωστόν ότι, κάθε ζών οργανισμός είναι προσηρμοσμένος εις ώρισμένον φυσικόν περιβάλλον. Τά ζωά καί τά φυτά, αναλόγως του είδους των, αναπτύσσονται καί ζοϋν, συνήθως, εις συγκεκριμένους περιοχάς τής γής. Ο άνθρωπος, έν τούτοις, άποτελεί μίαν εξάίρεσιν. Ουτός διαθέτει άφαντάστους δυνατότητας προσαρμογής καί άντοχής πρòς οίονδήποτε περιβάλλον, έντός του όποίου είναι αδύνατος ή ζωή διά πληθος άλλων οργανικών όντων του φυτικού καί ζωϊκού κόσμου. Η ικανότης αύτη, διά τόν άνθρωπον, άποτελεί ιδιαιτέραν εύνοϊαν τής Δημιουργίας.

Αφ' ότου ο ζωντανός κόσμος εύρίσκει υπό τόν έλεγχον του ανθρώπου, ήμπορεί νά ειπή κανείς ότι, οϋδέποτε ένας οργανισμός έχει εκτεθί εις τόσον άσυνήθεις συνθήκας θερμοκρασίας, έπιταχύσεως καί έλλείψεως βαρύτητος έντός του άστρικού χάους, καταστάσεις τās όποιās άντιμετωπίζει ο άνθρωπος ένός διαστημικού ταξιδίου. Αί πραγματοποιήσεις αύται, άποτελοϋν τήν πλέον πειστικήν άπόδειξιν περι τής τελειότητος του ανθρώπινου οργανισμού, όστις προσαρμόζεται εις τās άντιξόους αύτάς συνθήκας, αί όποίαι εκ πρώτης όψεως φαίνονται άπίθανοι διά τήν σωματικήν του κατασκευήν. Ο άνθρωπος έπέτυχε νά ταξιδεύσῃ μέ ταχύτητα 40.000 χιλιομέτρων τήν ώραν έντός του διαστημοπλοίου του μέ τήν ίδίαν εύκολίαν,

μέ τήν όποιαν πρò 150 έτών έταξιδεύσε μέ τόν πρώτον σιδηρόδρομον, καί μέ ταχύτητα 25 χιλιομέτρων τήν ώραν, υπό τό κράτος του φόβου καί του θαυμασμοϋ τών παρακολουθούντων τήν εκκίνησιν ίατρών, οί όποίοι έπερίμεναν ότι, ή «ίλιγγιώδης» εκείνη ταχύτης τών 25 χιλιομέτρων θά προκαλοϋσε άνεπανορθώτους θλάθας ή καί τόν θάνατον άκόμη τών τολμηρών έπιβατών⁽²⁾.

Η προσαρμοστική ικανότης του ανθρώπου, έξουδετερώνει ένιοτε καί ένδογενείς βιολογικούς ρυθμούς του σώματος. Τοϋτο, καθίσταται έμφανές εις τούς ταξιδεύοντας μέ άεριοθούμενα εις διαδοχικές ζώνας φυσικού χρόνου (ζώνας μεσημβρινών) έντός του αύτου 24ώρου. Ώς γνωστόν, αί πλείσται τών φυσιολογικών λειτουργιών του οργανισμού, έπηρεάζονται σαφώς εκ του φυσικού χρόνου, ήτοι, εκ τής ζώνης μεσημβρινοϋ εις τήν όποιαν εύρίσκεται ο άνθρωπος εις μίαν δεδομένην στιγμήν. Έχει άποδειχθί ότι, αί μεταβολικαί έξεργασίαι τών περισσοτέρων όργάνων του σώματος, ως του ήπατος, τών νεφρών, τών ένδοκρινών αδένων, τής καρδιάς, ο τόνος του νευροφυτικού συστήματος, ή θερμοκρασία του σώματος κ.ά., παρουσιάζουν μεταβολάς καί διακυμάνσεις έντός του 24ώρου, όφειλομένες εις τούς κυκλικούς έσωτερικούς βιολογικούς ρυθμούς του ανθρώπου, τά βιολογικά, καλούμενα, ώρολόγια ή τούς «κιρκαδίους ρυθμούς» (όρος εισαχθείς υπό του F. Halberg «Circadian Rhythms» εκ τών λατινικών λέξεων Circa = περίπου καί Dies = ήμέραι) ^{(3), (5)}. Αλλά, καί ή ικανότης τής σκέψεως καί ή πνευματική άπόδοσις έπηρεάζονται, αναλόγως τής άποστάσεως, εις τήν όποιαν εύρί-

σκεται ἔν ἄτομον ἀπὸ τοῦ σημείου τῆς μονίμου διαθιώσεως τοῦ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς. Αἱ ἀναφερθεῖσαι λειτουργικαὶ μεταβολαὶ παρατηροῦνται, ὅταν ὑπάρχη διαφορὰ ἀποστάσεως ἀφορῶσα εἰς τὸ γεωγραφικὸν μήκος καὶ οὐχὶ τὸ γεωγραφικὸν πλάτος⁽⁵⁾. Ὡς εἶναι εὐνόητον, διαφορὰ φυσικοῦ χρόνου ὑπάρχει μόνον κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ γεωγραφικοῦ μήκους τῆς γῆς. Ἐάν, π.χ. ἔν ἄτομον, εὐρισκόμενον εἰς Ἀθήνας τὴν 12ην νυκτερινὴν ὥραν τῆς 1ης Ἰανουαρίου μεταφερθῆ δι' ἀεριοθουμένου ἐντὸς 12ῶρου εἰς τοὺς ἀντίποδας, θὰ εὕρη ἐκεῖ πάλιν 12ην νυκτερινὴν ὡς τοπικὴν ὥραν, ἐνῶ διὰ τὰς φυσιολογικὰς λειτουργίας τοῦ σώματός του ἡ ὥρα θὰ εἶναι ἡ 12η μεσημβρινή, ὃ δὲ ἐποχιακὸς φυσικὸς χρόνος θὰ διαφέρει κατὰ 6 ὄλοκλήρους μῆνας, ἦτοι, ἀπὸ ἀπόψεως κλιματολογικῶν συνθηκῶν, τὸ ἄτομον τοῦτο, θὰ εὕρεθῆ εἰς περιβάλλον ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ τῆς 1ης Ἰουλίου τῶν Ἀθηνῶν... Ἐν τούτοις, παρὰ τὰς τεραστίας αὐτὰς μεταβολὰς τοῦ περιβάλλοντος ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ 24ῶρου, ὅλαι αἱ λειτουργίαι τοῦ σώματος, φυσικαὶ καὶ πνευματικαὶ, θὰ προσαρμοσθοῦν καὶ θὰ ἔναρμονισθοῦν πρὸς τοὺς βιολογικοὺς ρυθμοὺς τοῦ νέου τόπου κατὰ τρόπον ἐκπληκτικόν.

Βεβαίως, δὲν διαφεύγει τῆς προσοχῆς οὐδὲ ὑποτιμᾶται τὸ γεγονός ὅτι, διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς ταχείας ταύτης προσαρμογῆς, ὁ ἄνθρωπος καταβάλλει ἐνσυνειδήτους καὶ ἐργῶδεις προσπαθείας, αἱ ὁποῖαι ὀπωσδήποτε προκαλοῦν κάματον καὶ περιορισμὸν τῆς ἐν γένει δραστηριότητός του. Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, θεωρεῖται σκόπιμον, ὅπως αἱ κρατικαὶ ὑπηρεσίαι καὶ αἱ διάφοροι ἐπιχειρήσεις καθιερώσουσιν ὡς ἀρχὴν ὅτι: προκειμένου νὰ ἀποστείλουν ἄτομα διὰ σπουδαίας ὑποθέσεις (διπλωματικὰς, οἰκονομικὰς, ἐμπορικὰς κλπ.) εἰς τόπους τῆς γῆς, οἱ ὁποῖοι ἔχουν διαφορετικοὺς φυσικοὺς χρόνους, καί, ὅπου θὰ διεξαγάγουν σοβαρὰς συζητήσεις μετ' ἀνθρώπους μονίμως διαθιούντας ἐκεῖ, τὰ ἄτομα ταῦτα δέον ὅπως ἀποστέλλωνται τοῦλάχιστον 24 ὥρας ἐνωρίτερον, οὕτως,

ὥστε νὰ δίδεται καιρὸς τῆς πλήρους καὶ ἀρίστης φυσικῆς καὶ πνευματικῆς αὐτῶν προσαρμογῆς πρὸς τὸ νέον των περιβάλλον.

Ἐχει, ἐπίσης, ἐλεγχθῆ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἠμπορεῖ νὰ διατηρηθῆ ἄνευ τροφῆς καὶ ὕπνου ἐπὶ περισσότερον χρόνον, ἐν σχέσει μετ' ἄλλα ἰσχυρότερα εἰς σωματικὴν διάπλασιν θηλαστικά. Εἶναι ἱκανὸς νὰ βαδίση χιλιάδας χιλιόμετρων χωρὶς εἰς τὸ τέλος τῆς διαδρομῆς νὰ παρουσιάσῃ ἔντονον κόπωσιν. Εἰς ὅλους εἶναι γνωστὰ τοιαῦτα ἐπιτεύγματα διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ἀπὸ τὰς μετακινήσεις καὶ ἰδιαιτέρως ἀπὸ τὰς ἐκστρατείας διαφόρων λαῶν. Ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν ψυχολογικῶν ἐπιδράσεων, μίᾳς ἀνθρωπίνης ἀνάγκης ἢ καὶ σκοπιμότητος, αἱ Μακεδονικαὶ φάλαγγες ἐβάδισαν μέχρι τῶν Ἰνδιῶν, αἱ Ῥωμαϊκαὶ λεγεῶνες διέσχίζαν τὴν Εὐρώπην καὶ Ἀσίαν ἐπὶ αἰῶνας, οἱ Βυζαντινοὶ μετέπειτα, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς προσφάτους πολεμικὰς μας περιπετείας χιλιάδες στρατιωτῶν ἐβάδισαν συντόμως τεραστίας ἀποστάσεις ἄνευ ἐκδήλου κοπῶσεως ἢ κακουχίας⁽²⁾. Αἱ ἀθλητικαὶ, ὁμοίως, ἐπιδόσεις, πραγματοποιοῦμεναι ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ ἀθλητικοῦ ἰδεώδους ἐνίοτε μᾶς ἐκπλήσσουν. Τοῦτο καθίσταται πλέον ἐμφανές, ἐάν ἐπιχειρήσωμεν μίαν σύγκρισιν καὶ σπουδὴν μίᾳς ὁμάδος ἀνθρώπων ὑπὸ εἰδικὰς συνθήκας, ὅτε θὰ διαπιστώσωμεν, ὅτι εἰς τὰς ἀπαιτήσεις, τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει ἕνα ἐπίτευγμα ἢ ἕνας ἄθλος, ἡ σημασία τῆς σωματικῆς διαπλάσεως παίζει ἀναμφισθητῆτως πρωτεύοντα ρόλον, οὐχὶ ὁμῶς, καὶ τὸν μοναδικόν. Παραλλήλως, ἔχει ἀποδειχθῆ ὅτι, τὰ ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ κίνητρα συμβάλλουν ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σκοποῦ.

★ ★ ★

Ὅλως ἐξαιρετικὰ κατορθώματα ἐπιτυγχάνονται ὑπὸ ἀνθρώπων μέσης σωματικῆς ἱκανότητος, ἐμπνεομένων καὶ ὠθυομένων ἀπὸ μίαν ἰδεολογίαν. Δὲν ἀναφερόμεθα εἰς τὴν μακρὰν ἱστορίαν τοῦ ἀθλητικοῦ στίβου, ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς

τόν στίθον «τῶν ἐν ἀσκήσει λαμφάντων», πολλοὶ ἐκ τῶν ὁποίων ὑπῆρξαν ὑπεράνθρωποι. Περιοριζόμεθα ἐνδεικτικῶς, ὑπὸ μορφήν παραδειγμάτων, εἰς ὀλίγα μόνον ἐπιτεύγματα ἀνθρωπίνης ἀντοχῆς καὶ προσαρμογῆς: Εἰς τὴν ἐξερευνητικὴν ἀποστολὴν τοῦ πλοιάρχου R. Scott εἰς τὸν Ν. Πόλον, κατόρθωμα, τὸ ὁποῖον ὑπερέβαινε κατὰ πολὺ τὰς δυνατότητας τῆς ἐποχῆς του. Κατ' αὐτήν, ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος κατέρρευσε ἦτο ὁ ἀθλητικώτερος τῆς ὁμάδος, ἐνῶ ὁ τελευταῖος, ὅστις ὑπέκυψε, ὑπῆρξεν ὁ ἀρχηγὸς καὶ ἐμπνευστὴς τῆς ἀποστολῆς...⁽¹⁾. Ἀξιόλογοι καὶ χαρακτηριστικὰ δύνανται νὰ θεωρηθοῦν αἱ παρατηρήσεις τοῦ μεγάλου ὀρειβάτου καὶ ἐξερευνητοῦ Sir E. Hillary, ὁ ὁποῖος πρῶτος κατέκτησε τὴν κορυφὴν τοῦ Ἴβερσεστ. Εἰς τὴν συναρπαστικὴν περιγραφὴν τοῦ κατορθώματός του, μεταξὺ ἄλλων γράφει: «Ἐκ τῶν συνοδῶν μου δὲν ἦσαν οἱ ἀθλητικώτεροι ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἔφθασαν μέχρι τῆς κορυφῆς. Οὐδέποτε, ἄλλως τε, ἐγνώρισα ἄτομα μεταξὺ πλήθους ὀρειβατῶν μὲ ἐκπληκτικὰ ἐπιτεύγματα εἰς τὸ ἐνεργητικόν των, τὰ ὁποῖα θὰ ἠμποροῦσαν νὰ θεωρηθοῦν ὡς διαθέτοντα σώματα ἀθλητικῆς διαπλάσεως... Εἶμαι τῆς γνώμης ὅτι, ἡ συμβολὴ μιᾶς ἰσχυρᾶς θελήσεως καὶ ἐνὸς ἠρέμου ἀλλὰ ἀποφασιστικοῦ πνεύματος, ἀποτελοῦν τὴν κυρίαν δυνάμιν δι' ἔμπνευσιν καὶ πραγματοποίησιν παντὸς σωματικοῦ ἐπιτεύγματος»⁽²⁾.

Ἐρευναι, ἐπίσης, διενεργηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Βρεταννοῦ ἱατροῦ J. Tanner, μεταξὺ ἑκατοντάδων πρωταθλητῶν κατὰ τοὺς τελευταίους Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας, κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι: ἡ ἀπόδοσις τῶν ἀθλητῶν δὲν ὀφείλετο ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν σωματικὴν των διάπλασιν, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος εἰς τὰς πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς αὐτῶν ἰκανότητας⁽³⁾. Ἀλλά, καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ποῖος θὰ ἠμποροῦσε νὰ χαρακτηρίσῃ τοὺς ἥρωας τοῦ Διαστήματος ὡς ἀθλητικοὺς ἀνδρας ἢ νὰ ἀνεύρῃ εἰς αὐτοὺς τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀνθρωπίνου σωματικοῦ κάλλους; Εἰς τὴν ἐπιλογὴν, μάλιστα, τῶν ἀστροναυτῶν,

τὰ κριτήρια, τὰ ὁποῖα θαρύνουν δὲν εἶναι μόνον τὰ δεδομένα τῆς σωματικῆς καὶ μυϊκῆς διαπλάσεως, ἀλλὰ ἡ ὠριμότης, τὸ ὑψηλὸν φρόνημα καὶ προπαντὸς ἡ πλήρης ψυχσωματικὴ ἰσορροπία καὶ ἡ ἠθικὴ προσωπικότης τοῦ ἀτόμου. Δὲν εἶναι, ἄλλως τε, τυχαῖον τὸ γεγονός ὅτι, οἱ μέχρι σήμερον ἐπιλεγέντες καὶ διακριθέντες ἀστροναῦται ἦσαν ἄνδρες τῆς ὠρίμου ἡλικίας τῶν 30-47 ἐτῶν, οἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων ἔγγαμοι καὶ οἰκογενειάρχαι καὶ οὐχὶ νεαρὰ εὐρωστὰ καὶ ἀθλητικὰ ἄτομα ἡλικίας 20-24 ἐτῶν...

Ἡ δύναμις, ἐπομένως, ἀντοχῆς καὶ προσαρμογῆς, τὴν ὁποῖαν διαθέτει ὁ ἄνθρωπος εἰς ἀπεριόριστον βαθμόν, εἶναι προφανὲς ὅτι, δὲν ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς ἀνατομικὰς αὐτοῦ σχέσεις καὶ ἀναλογίας, ἀλλὰ εἰς τὴν πνευματικὴν δυνάμιν, τῆς ὁποίας τυγχάνει φορεὺς. Ἡ δύναμις αὕτη, χρησιμοποιεῖ τὸ σῶμα ὡς μέσον διὰ τὴν ἐπίτευξιν οἴουδήποτε ἠθικοῦ ἢ ὑλικοῦ σκοποῦ, ἀποτελεῖ δὲ μίαν ἐπιπρόσθετον ἀπόδειξιν τῆς ὑπεροχῆς του, ἥτις τὸν τοποθετεῖ πρῶτον εἰς τὴν Ἱεραρχίαν τῆς Φύσεως καὶ ἄρχοντα μεταξὺ τῶν δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ.

ΑΘΑΝ. Ι. ΓΚΙΑΛΑΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

1. Bannister, R.: Ἡ ψυχολογία καὶ ἡ φυσιολογία τῆς ἀθλητικῆς ἐπιδόσεως. Abbott Universal Ltd. Abbottempo 4: 2 1967.
2. Γκιάλια Ἀθαν.: Αἱ ψυχολογικαὶ ἐπιδράσεις ὡς παράγοντες νοσήσεως καὶ ἰάσεως. «Θέσεις καὶ Ἰδέαι», Τόμ. Β': 337, 1969.
3. Halberg, F. — Good, R. and Levine H.: Some Aspects of the Cardiovascular and Renal Circadian Rhythms. Circulation: 34: 675. 1966.
4. Hillary E.: Ἰκανότης ἀντοχῆς. Abbott Universal Ltd. Abbottempo, I: 2. 1969.
5. Κωστήα, Φρ.: Βιολογικοὶ κύκλοι καὶ ρυθμικαὶ περίοδοι τῆς ζωῆς καὶ τῆς νόσου — Βιολογικὰ ὠρολόγια, χρονοθεραπεία, χρονοθεραπευτικὴ. «Ἱατρικὴ Ἐπιθ. Ἐνόπ. Δυνάμεων» 4: 515. 1970.

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑΣ

Ἐν ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα προβλήματα τῆς συγχρόνου ζωῆς, τόσον διὰ τὰ παιδιὰ, ὅσον καὶ διὰ τοὺς μεγάλους, εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς διαθέσεως τοῦ ἐλευθέρου χρόνου καὶ τῆς ἐκλογῆς καταλλήλων μέσων ψυχαγωγίας. Καὶ τοῦτο ὄχι τόσον διότι λείπει ὁ ἐλεύθερος χρόνος ἢ τὰ μέσα ψυχαγωγίας ἀπὸ τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον. Ἀντιθέτως, αὐτὰ ὑπάρχουν ἄφθονα, χάρις εἰς τὴν τεχνικὴν πρόοδον, ἢ ὁποῖα ἠλάττωσε τὰς ὥρας ἐργασίας καὶ ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσίν μας ἄφθονα μέσα ἀνέσεων καὶ ψυχαγωγίας. Τὸ πρόβλημα ἔγκειται κυρίως εἰς τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τοῦ ἐλευθέρου χρόνου καὶ τὴν ἐκλογὴν καλῶν μέσων ψυχαγωγίας, ὥστε νὰ εὐρίσκωμεν ἀληθῆ χαρὰν καὶ ἀνάπαυσιν ἀπὸ τὸν καθημερινὸν μόχθον, καθὼς καὶ διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῶν δυνάμεών μας καὶ τὴν διατήρησιν τῆς ψυχοσωματικῆς ἰσορροπίας καὶ ὑγείας. Διότι ἡ ὑπερκόπωση πολλὰς φορὰς ἐπιδρᾷ ὄχι μόνον ἐπὶ τῆς σωματικῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ψυχικῆς ὑγείας.

Εἶναι δὲ λίαν σημαντικὸν τὸ πρόβλημα τῆς ψυχαγωγίας διὰ δύο κυρίως λόγους. Πρῶτον διότι ἡ ζωὴ σήμερον ἔχει γίνεαι πολὺ κουραστικὴ καὶ ἀγχώδης. Ἡ ἐργασία μὲ τὴν συνεχῆ εἰδίκευσιν ἔγινε μονότονος, ἔχασε τὸν δημιουργικὸν τῆς χαρακτῆρα, ἐπειδὴ κάθε ἄνθρωπος ἀσχολεῖται συνήθως μὲ ἓν μόνον τμῆμα τοῦ ὅλου ἔργου καὶ δὲν αἰσθάνεται οὕτω τὴν χαρὰν τῆς ὀλοκληρώσεως τοῦ ἔργου, τῆς δημιουργικῆς ἐργασίας. Ἐπειτα αἱ πολλὰί ἀνάγκαι τῆς ζωῆς κάμουν τοὺς ἀθρώπους νὰ ἐργάζονται συχνὰ ἐπὶ πολλὰς ὥρας εἰς περισσότεράς τῆς μιᾶς ἐργασίας, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ κερδίσουν περισσότερα χρήματα.

Ἐκτὸς τούτων οἱ θόρυβοι τῶν μηχανῶν καὶ τῶν μέσων συγκοινωνίας, τὰ καυσαέρια καὶ ὁ συνωστισμὸς τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰς πόλεις κάμουν τὴν ζωὴν ἐντατικὴν, ἐπηρεάζουν δυσμενῶς τὸ νευρικὸν σύστημα καὶ τὸν ὅλον ψυχοσω-

ματικὸν ὀργανισμόν. Ἡ συνεχὴς ἐργασία καὶ μάλιστα ὑπὸ τὰς σημερινὰς συνθήκας ζωῆς εἰς τὰς μεγάλας πόλεις ἐξαντλεῖ τὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, φθείρει τὸ σῶμα, δημιουργεῖ τοξίναις καὶ ἐλαττώνει τὴν ἀντίστασιν τοῦ ὀργανισμοῦ εἰς τὰ μικρόβια καὶ τὰς ἀσθενείας. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐπηρεάζει συγχρόνως καὶ τὸν ψυχικὸν μας κόσμον, δημιουργεῖ ἐνίοτε καταθλιπτικὰ συναισθήματα καὶ κινδύνους διὰ τὴν ψυχικὴν ἰσορροπίαν καὶ ὑγείαν τοῦ ἀτόμου. Πρέπει λοιπὸν νὰ παρεμβάλλωνται μετὰ τῶν ὥρῶν ἐργασίας καὶ διαστίματα ἀναπαύσεως καὶ ψυχαγωγίας πρὸς χαλάρωσιν τῆς νευρικῆς ἐντάσεως τοῦ ὀργανισμοῦ, πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ψυχοσωματικῆς ἰσορροπίας καὶ ἀνανέωσιν τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν μας δυνάμεων.

Ἐὰν ἰσχύη τοῦτο δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἰσχύει ἀκόμη περισσότερο διὰ τὰ παιδιὰ καὶ τοὺς ἐφήβους, διότι εὐρίσκονται εἰς τὸ στάδιον τῆς ψυχοσωματικῆς τῶν ἀναπτύξεως. Τὰ παιδιὰ καὶ οἱ ἔφηβοι χρειάζονται πολὺ τὴν ψυχαγωγίαν διὰ τὴν ὁμαλὴν ἀνάπτυξιν τῶν καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ψυχοσωματικῆς τῶν ὑγείας. Ἡ ἀνάγκη αὕτη καθίσταται περισσότερο ἐπιτακτικὴ σήμερον, διότι ἐκτὸς τῶν δυσμενῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς, ὑπάρχουν καὶ πολλὰί καὶ ἐπιδράσεις ἀπὸ τὸ φυσικὸν καὶ κοινωνικὸν περιβάλλον, αἱ ὁποῖαι ἐμποδίζουν τὴν ὁμαλὴν τῶν ἀνάπτυξιν (ἔλλειψις χώρου πρὸς παιγνίδι, ἐπιδράσεις κακοῦ κινηματογράφου καὶ ἐντύπου κ. ἄ.). Διὰ τοῦτο χρειάζεται ὡς ἀντίδοτον ἢ καλὴ ψυχαγωγία, πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῶν κακῶν ἐπιδράσεων τοῦ περιβάλλοντος καὶ ὀρθὸν προσανατολισμὸν εἰς τὴν ζωὴν.

Ὁ δεῦτερος λόγος ὁ ὁποῖος δεικνύει τὴν σοβαρότητα τοῦ προβλήματος τῆς ψυχαγωγίας εἶναι τὸ γεγονός ὅτι παρὰ τὴν ὑπαρξιν πληθῶρας μέσων ψυχαγωγίας πολλοὶ δὲν γνωρίζουν πῶς νὰ κάμουν καλὴν ἐκλογὴν καὶ χρῆσιν

αὐτῶν. Ἀποτέλεσμα τούτου εἶναι ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ὄχι μόνον δὲν εὐρίσκουν ἀληθινὴν ψυχαγωγίαν καὶ χαρὰν, ἀλλὰ καὶ θλάπτονται ψυχικῶς καὶ σωματικῶς, φθείρουν περισσότερον τὰς δυνάμεις των, ἀντὶ νὰ τὰς ἀνανεώσουν, καὶ ἐπανερχονται εἰς τὴν ἐργασίαν μὲ περισσοτέραν κούρασιν καὶ πληξίν.

Τὰ μέσα τῆς ψυχαγωγίας σήμερον εὐρίσκονται κυρίως εἰς χεῖρας ἐμπόρων καὶ παραγωγῶν, οἱ ὁποῖοι ἐνδιαφέρονται περισσότερον διὰ τὸ κέρδος καὶ ὄχι διὰ τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀξίαν τῶν προϊόντων, τὰ ὁποῖα θὰ διαθέσουν εἰς τὸ κοινόν. Διὰ τοῦτο παρέχουν συνήθως ὅ,τι δύναται νὰ προκαλέσῃ τὰ κατώτερα ἔνστικτα καὶ τὰς ὁρμὰς τοῦ πλήθους, διότι αὐτὰ προσελκύουν περισσότερους πελάτας. Ὡς ἐκ τούτου καταντᾷ ἀρκετὰ δύσκολον εἰς τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον νὰ ἐπιλέξῃ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν ὑπαρχόντων μέσων τὰ κατάλληλα διὰ τὰς ἀτομικὰς του προτιμήσεις καὶ διαφέροντα, νὰ εὕρῃ ἐκεῖνα τὰ μέσα τὰ ὁποῖα ὄχι μόνον θὰ τὸν ψυχαγωγήσουν, ἀλλὰ καὶ θὰ τὸν μορφώσουν, θὰ τὸν κάμουν καλύτερον. Διότι ἂς μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἡ ψυχαγωγία ἔχει καὶ μορφωτικὸν σκοπὸν, ἀφοῦ καὶ αὐτὴ ἡ λέξις εἶναι σύνθετος ἀπὸ τὸ ψυχὴν καὶ ἄγω καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐννοεῖ τὴν ἄγωγὴν τῆς ψυχῆς, τὴν μόρφωσιν, τὴν πνευματικὴν τελειοποίησιν τοῦ ἀνθρώπου.

Διὰ νὰ κατανοήσωμεν καλύτερον τὴν ἔκτασιν τοῦ προβλήματος θὰ ρίψωμεν ἐν βλέμμα εἰς τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ψυχαγωγοῦνται οἱ σημερινοὶ ἄνθρωποι τῶν μεγάλων πόλεων. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν πηγαίνουν τακτικῶς εἰς τὴν ταβέρναν, διὰ νὰ φάγουν ὄχι πάντοτε καθαρὰ φαγητά, καὶ μὲ τὰς ἀναθυμιάσεις τοῦ οἴνου καὶ τοῦ μαγειρείου, ἢ διὰ ν' ἀκούσουν μονότονα τραγούδια. Ἄλλοι φοιτοῦν εἰς τὸν κινηματογράφον καὶ τὰ θέατρα, χωρὶς νὰ ἐκλέγουν πάντοτε καλὰ ἔργα. Ἄλλοι πηγαίνουν εἰς ἐκδρομὴν μὲ τὸ αὐτοκίνητόν των, διὰ ν' ἀναπνεύσουν κάπου καθαρὸν ἀέρα καὶ νὰ φάγουν εἰς τὴν ἐξοχὴν. Πολλοὶ νέοι φοιτοῦν εἰς τὰ νυκτερινὰ κέντρα καὶ τὰ θεάματα. Καὶ ὅμως οἱ περισσότεροί δὲν

εἶναι εὐχαριστημένοι ἀπὸ ὅλα αὐτά. Διὰ τοῦτο πολλοὶ εἰδικοὶ γράφουν ὅτι σήμερον ἡ ψυχαγωγία ἐγίνε μονότονος, μηχανικὴ, χωρὶς περιεχόμενον πνευματικὸν καὶ χωρὶς νὰ δημιουργῇ ἀτμόσφαιραν καὶ ψυχικὴν ἐπαφὴν μεταξύ τῶν ἀνθρώπων. Οἱ παλαιότεροι οἱ ὁποῖοι εἶχον ὀλιγώτερα μέσα ἐψυχαγωγοῦντο καλύτερον π.χ. μὲ φιλικὰς συναναστροφὰς καὶ συζητήσεις, μὲ περιπάτους καὶ οἰκογενειακὰς ἐορτάς καὶ ἐπισκέψεις καὶ ἄλλας κοινωνικὰς ἐκδηλώσεις.

Ἡ ψυχαγωγία σήμερον ἔχει ἀποκοπῆ ἀπὸ τὴν ἐργασίαν, ἔχει γίνε χωριστὸν τμήμα τῆς ζωῆς. Ἡ ἐργασία κατήντησεν ἀγχώδης προσπάθεια πρὸς ἀπόκτησιν χρημάτων διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς καὶ τὴν ψυχαγωγίαν. Παλαιότερον ἡ ψυχαγωγία καὶ ἡ ἐργασία συνεδέοντο, ἦσαν καὶ τὰ δύο ἐντεταγμένα ἀρμονικῶς εἰς τὸ ὅλον σύστημα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ὑπῆρχον διάφοροι ἐορταὶ καὶ κοινωνικὰ ἔθιμα, τὰ ὁποῖα συνεδέοντο μὲ τὰς ἐργασίας καὶ ἀσχολίας τῶν ἀνθρώπων κατὰ ἐποχὰς. Τώρα καὶ ἡ ἐργασία ἔγινε ἀχαρὶς καὶ ἐπαχθῆς καὶ ἡ ψυχαγωγία ἔχασε τὸ νόημα τῆς καὶ τὴν ἀξίαν τῆς διὰ τὴν ζωὴν.

Διὰ νὰ συνδεθῇ πάλιν ἡ ψυχαγωγία μὲ τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν ζωὴν, πρέπει ὅλα νὰ ἐνταχθοῦν εἰς κάτι ἀνώτερον, νὰ ἐξυπηρετήσουν κάποιον ἀνώτερον σκοπὸν, δηλαδὴ νὰ ἀποκτήσουν οἱ ἄνθρωποι πνευματικὴν θεμελίωσιν καὶ κοσμοθεωρίαν, ἡ ὁποία θὰ ρυθμίξῃ τὸσον τὴν ψυχαγωγίαν ὅσον καὶ τὰς ἄλλας ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου. Τότε καὶ ἡ ἐργασία καὶ ἡ ψυχαγωγία θὰ ἀποκτήσουν βαθύτερον νόημα, θὰ συνδεθοῦν μεταξύ των καὶ θὰ βοηθήσουν εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ κοινωνικοῦ βίου, καθὼς καὶ εἰς τὴν τελειοποίησιν καὶ εὐδαιμονίαν τοῦ ἀτόμου.

Οἱ ἄνθρωποι σήμερον χρησιμοποιοῦν πολλὰ μέσα ψυχαγωγίας καὶ δὲν εὐρίσκουν πάντοτε τὴν χαρὰν, τὴν ὁποίαν ζητοῦν. Καὶ τοῦτο διότι δὲν χρησιμοποιοῦν πάντοτε κατάλληλα μέσα, συχνὰ μάλιστα παρασύρονται εἰς ἐπιθλαβεῖς καὶ ὄχι ἠθικὰς διασκεδάσεις, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ θλάπτονται ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς καὶ νὰ χάνουν τὴν χαρὰν

καί τὴν ψυχικὴν τῶν γαλήνην. Θὰ ἐμακρύναμεν πολὺ τὸν λόγον, ἐὰν ἀνεφέρουμεν τὰς δυσμενεῖς ἐπιδράσεις καὶ τὰ ἐπιβλαβῆ ἀποτελέσματα τῆς ὄχι καλῆς ψυχαγωγίας. Ἔχουν γραφῆ πολλά ἀπὸ πολλοὺς διὰ τὴν κακὴν ἐπίδρασιν τοῦ κακοῦ κινηματογράφου, ὁ ὁποῖος ἐχαρακτηρίσθη ὡς σχολεῖον τοῦ ἐγκλήματος, καθὼς καὶ διὰ τὸ κακὸν καὶ ἀκατάλληλον ἔντυπον.

Προβάλλεται ὅμως ἀπὸ πολλοὺς ἡ δικαιολογία ὅτι ὁ κινηματογράφος, ἡ λογοτεχνία κλπ. εἶναι καλαὶ τέχναι, καὶ ὅτι ἡ τέχνη εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὴν ἠθικὴν (πρῶτ. τὸ δόγμα ἡ τέχνη διὰ τὴν τέχνην) καὶ ἐπομένως δὲν εἶναι, λέγουσιν, ἀπαραίτητον νὰ ἔχη τὸ καλλιτεχνικὸν ἔργον καὶ ἠθικὸν χαρακτήρα. Ἔχει ὅμως ἀποδειχθῆ ἀπὸ ἄλλους, ὅτι ἡ τέχνη εἶναι μία πολιτιστικὴ ἀξία καὶ δὲν πρέπει νὰ ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὰς ὑπολοίπους ἀξίας τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ μάλιστα πρὸς τὰς ἠθικὰς καὶ πνευματικὰς τοιαύτας, διότι τότε χάνει καὶ τὸν καλλιτεχνικὸν χαρακτήρα. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν ψυχαγωγίαν σημειωτέον ὅτι ἡ ἀξία τῶν μέσων αὐτῆς ἐξαρτᾶται ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν καλλιτεχνικὴν τῶν ποιότητα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν ἠθικὸν τῶν χαρακτήρα καὶ τὴν σχέσιν τῶν πρὸς τὰς ἄλλας πνευματικὰς ἀξίας.

Τὰ καλὰ μέσα ψυχαγωγίας ὄχι μόνον ξεκουράζουν καὶ εὐχαριστοῦν τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ μορφώνουν, ἐξευγενίζουν καὶ ἐξυψώνουν τὸ ἄτομον. Τὰ ἄλλα συνήθως καταστρέφουν ἀντὶ νὰ οἰκοδομήσουν, συχνὰ δὲ διαστρέφουν τὸν νοῦν καὶ ἀποκτηνώνουν τὸν ἄνθρωπον. Ἰδίως ἡ συνεχὴς ἐπιδίωξις τῶν σωματικῶν ἡδονῶν, τῆς ἱκανοποιήσεως τῶν ὕλικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἀδειάζουν τὴν ψυχὴν ἀπὸ κάθε πνευματικὸν περιεχόμενον, δημιουργοῦν ψυχικὸν κενὸν καὶ πληξίν, κάμουν τὸ ἄτομον νὰ ἐπιδιώκη ἀκορέστως ὄλο καὶ περισσότερας καὶ νέας ἀπολαύσεις, χωρὶς νὰ ἱκανοποιῆται ποτέ.

Ἄλλὰ διὰ νὰ ἔχη κάποιον σκοπὸν καὶ νόημα ἡ ψυχαγωγία, πρέπει νὰ ἔχη συγχρόνως καὶ μορφωτικὸν χαρακτήρα. Ἡ ὕγιᾳς ψυχαγωγία δὲν δίδει μόνον γνη-

σίαν καὶ διαρκῆ χαρὰν, ἀλλὰ καὶ μορφώνει τὸ ἄτομον κοινωνικῶς, ἠθικῶς καὶ πνευματικῶς, βοηθεῖ εἰς τὴν ὁμαλὴν ἀνάπτυξιν τῶν ψυχοσωματικῶν τοῦ δυνάμεων καὶ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς προσωπικότητός του. Τέλος ἐνδυναμώνει τὸν ὄργανισμὸν καὶ ἀνανεώνει τὰς δυνάμεις πρὸς συνέχισιν τοῦ ἀγῶνος τῆς ζωῆς.

Ἡ ψυχαγωγία εἶναι καὶ ἐν μέσον φυγῆς, μιᾶς ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τὰ προβλήματα τοῦ παρόντος. Ἡ ζωὴ εἶναι συχνὰ ἄχαρις καὶ σκληρά, ἀπαιτεῖ διαρκῆ θιοπάλην καὶ ἀγῶνα, τὰ δὲ προβλήματα αὐτῆς εἶναι συχνὰ δύσκολα. Ἡ συνεχὴς ἀπασχόλησις μὲ αὐτὰ καταθλίβει τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου, ἀποξηραίνει τὸ πνεῦμα. Διὰ τοῦτο χρειάζεται καὶ ἡ διακοπὴ ἀπὸ τὸν συνεχῆ ἀγῶνα, ἡ προσωρινὴ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὴν καταθλιπτικὴν πίεσιν τῶν δυσκολιῶν τῆς ζωῆς. Ἡ ἀπομάκρυνσις αὐτὴ καθιστᾷ τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς εὐκολώτερον καὶ περισσότερον εὐχάριστον τὴν ζωὴν. Ἄλλὰ ἡ φυγὴ αὕτη πρέπει νὰ γίνεται ἐν μέτρῳ, νὰ ὑπάρχη δὲ ἰσορροπία μεταξὺ χρόνου ἐργασίας καὶ ψυχαγωγίας, νὰ μὴ καταντᾷ ἡ ζωὴ μία συνεχὴς ἐπιδίωξις ψυχαγωγίας, διότι τότε χάνει καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ ψυχαγωγία τὸ νόημά της. Ἡ ψυχαγωγία θὰ εἶναι ὄχι ἡ κυρία ἀπασχόλησις, ἀλλὰ τὸ συμπλήρωμα τῆς ἐργασίας, τὸ δικαιώμα τοῦ ἀτόμου νὰ ἀπολαύσῃ τοὺς καρποὺς τῶν κόπων του. Ἡ διαρκὴς ἐπιδίωξις τῆς φυγῆς μὲ τὰ διάφορα μέσα ψυχαγωγίας καὶ τέχνης δυνατὸν ν' ἀποβῆ καταθλιπτικὴ, νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν διατάραξιν τῆς ψυχικῆς ἰσορροπίας τοῦ ἀτόμου, εἰς τὴν τοιαύτην ἀπομάκρυνσίν του ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ὥστε πλέον νὰ μὴ δύναται νὰ προσαρμολοσθῆ εἰς τὴν ζωὴν. Καὶ ἐδῶ ἰσχύει τὸ ἀρχαῖον γνωμικόν, «πᾶν μέτρον ἄριστον».

Ἄνάπαυσις καὶ ψυχαγωγία εἶναι συγγενεῖς ἔννοιαι, ἀλλ' ὄχι ταυτόσημοι. Ἡ ψυχαγωγία προϋποθέτει παύσιν πάσης σοβαρᾶς ἐργασίας καὶ ἀσχολίας, προσφέρει δέ, ὅταν εἶναι καλὴ, καὶ ἀνάπαυσιν καὶ ἀνανέωσιν τῶν δυνάμεων. Ἄλλὰ ἡ διαρκὴς ἀργία καὶ ὀκηρία, τὸ «μη-

δὲν πράττειν» κατὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν ἀρχαίων, δὲν προσφέρει ἀνάπαυσιν καὶ χαρὰν. Ἡ ἀργία φέρει συχνὰ πληξίν καὶ ἀνίαν, θυθίζει τὸν νοῦν εἰς ἀπαισιοδόξους σκέψεις, προκαλεῖ δὲ ἐνίοτε μελαγχολίαν. Διὰ τοῦτο μερικοὶ λέγουσιν ὅτι μόνον εἰς τὴν ἐργασίαν εὐρίσκουσιν ὀλίγην χαρὰν, γνωστὸν δὲ εἶναι τὸ σύνθημα ὅτι ἡ ἐργασία εἶναι χαρὰ.

Εἶναι γεγονός ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ἐργασία δίδει χαρὰν, ὅταν γίνεται μὲ ἐνθουσιασμόν καὶ ἀγάπην. Γνωστὸν εἶναι τὸ παράδειγμα τῶν τριῶν ἐργατῶν ἑνὸς λατομείου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕνας εὐρίσκει κουραστικὴν τὴν ἐργασίαν του, ὁ ἄλλος ἐνεθαρρύνεται μὲ τὴν σκέψιν, ὅτι δι' αὐτῆς θὰ κερδίῃ χρήματα διὰ τὴν συντήρησιν τῆς οἰκογενείας του, καὶ ὁ τρίτος τὴν εὐρίσκει εὐχάριστον, διότι ἠτοίμαζε λίθους πρὸς ἀνέγερσιν καθεδρικοῦ ναοῦ!

Πλὴν ὅμως ἡ συνεχὴς ἐργασία δυνατόν νὰ θλάσῃ. Χρειάζεται καὶ ἡ διακοπή, ἡ ἀνάπαυσις, ἡ ψυχαγωγία. Αὕτη ἐνίοτε συνίσταται ὄχι εἰς τὴν παῦσιν τῆς ἐργασίας, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀλλαγὴν ἀσχολίας. Οἱ πνευματικῶς ἐργαζόμενοι εὐρίσκουσιν ψυχαγωγίαν μὲ τὰς χειρωνακτικὰς ἐργασίας, π.χ. μὲ τὴν καλλιέργειαν κήπου ἢ τὴν ἀπασχόλησιν μὲ τὰς τέχνας, μὲ τὴν ἐλαφρὰν μελέτην ἢ τὴν φιλικὴν συναναστροφὴν καὶ συζήτησιν.

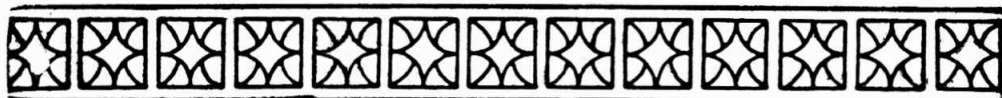
Αἱ ἐλεύθεραι ἀσχολίαι, τὰ καλούμενα χόμπυ, δίδουσιν εὐκαιρίαν ἀλλαγῆς ἐργασίας καὶ ψυχαγωγίας. Αὐτὰ εἶναι ἕνας συνήθης τρόπος ψυχαγωγίας τῶν μορφωμένων ἀνθρώπων. Ἡ ἐρώτησις, ποῖον χόμπυ ἔχεις, εἶναι πολὺ συνήθης καὶ φυσικὴ εἰς τοὺς ξένους, ἐνῶ εἰς ἡμᾶς φαίνεται παράδοξος. Τὰ χόμπυ ἀπὸ ἡμᾶς θεωροῦνται περιττά. Καὶ ὅμως χρειάζονται, διότι ὄχι μόνον μᾶς ξεκουράζουσιν καὶ ποικίλλουσιν τὴν ζωὴν μας, ἀλλὰ καὶ διότι προσφέρουσιν συχνὰ πολυτίμους γνώσεις καὶ μόρφωσιν. Ἄρκει νὰ μὴ γίνωνται πάθος καὶ νὰ μὴ συντελοῦν εἰς τὴν παραμέλησιν τῆς ἐργασίας καὶ τῶν κοινωνικῶν σχέσεων τοῦ ἀτόμου. Τότε πλέον τὸ πρᾶγμα κατανατᾷ

νεύρωσις καὶ παθολογικὴ ἐκδήλωσις, ὀφειλομένη ἴσως εἰς κάποιαν ἀπογοήτευσιν ἢ δυσάρεστον ψυχικὴν κατάστασιν, τὴν ὁποίαν θέλουσιν τὰ ἄτομα ταῦτα νὰ λησμονήσουσιν.

Ἐν ἄλλο χαρακτηριστικὸν τῆς καλῆς ψυχαγωγίας εἶναι ἡ δημιουργικότης. Μὲ αὐτὸ δὲν ἐννοοῦμεν θεθαίως τὴν δημιουργικὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ τὴν κατασκευὴν ἑνὸς πράγματος, ποῦ θὰ δώσῃ τὴν χαρὰν τῆς δημιουργίας ἀνεξαρτήτως ἂν εἶναι χρήσιμον τοῦτο ἢ ὄχι. Τέτοια εἶναι κυρίως τὰ ἔργα τέχνης καὶ αἱ ἄλλαι κατασκευαὶ καὶ δημιουργικαὶ ἐργασίαι. Πολλοὶ εὐρίσκουσιν εἰς αὐτὰ καὶ δὴ εἰς τὴν τέχνην πραγματικὴν ἀπόλαυσιν καὶ χαρὰν. Ἡ τέχνη, εἴτε ὡς ἐρασιτεχνικὴ ἀπασχόλησις ἢ καὶ ὡς δημιουργία καλλιτεχνικῶν ἔργων, εἴτε ὡς ἀντικείμενον μελέτης καὶ καλαισθητικῆς ἀπολαύσεως, εἶναι ἡ ἀγνωτέρα μορφή ψυχαγωγίας. Εἶναι δὲ γενικῶς παραδεκτὸν ὅτι ἡ ἀληθὴς καὶ ὑψηλὴ τέχνη ἐξευγενίζει τὸ συναίσθημα, μορφώνει τὸν νοῦν, λυτρώνει καὶ καθαίρει τὴν ψυχὴν, ἀνυψώνει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὰ βασίλεια τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν, τὸν καθιστᾷ ἀληθῶς ἄνθρωπον.

Ἀνακεφαλαιώνοντες τὰ ἀνωτέρω λέγομεν ὅτι ἡ ψυχαγωγία εἶναι βασικὴ ἀνάγκη διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἢ δὲ πληθῶρα τῶν ὑπαρχόντων μέσων καθιστᾷ τὸ πρόβλημα πλέον πολύπλοκον, διότι θέτει τὸ πρόβλημα τῆς ἐκλογῆς τῶν καταλλήλων διὰ κάθε ἄτομον μέσων. Ἡ ἐκλογὴ αὕτη πρέπει νὰ γίνεται μὲ κριτήρια ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ, μὲ θάσιν τὰς ἀρχὰς μιᾶς ὑγιοῦς κοσμοθεωρίας. Πρὸς τοῦτο χρειάζεται ψυχαγωγικὴ μόρφωσις τῶν ἀτόμων ἀπὸ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν. Εἰς ἄλλας χώρας τὸ σχολεῖον καὶ ἡ οἰκογένεια φροντίζουν σοβαρῶς διὰ τὴν ψυχαγωγικὴν μόρφωσιν τῶν παιδιῶν. Καὶ ἡμεῖς ἀπὸ ἐκεῖ πρέπει νὰ ἀρχίσωμεν, ἐὰν θέλωμεν νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ ὑγιὴς καὶ καλὴ ψυχαγωγία εἰς τὴν κοινωνίαν μας καὶ εἰς τὴν ζωὴν μας.

B. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΠΡΟΡΡΗΣΙΣ ΤΟΥ ΗΣΙΟΔΟΥ ΔΙΑ ΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑΝ

Ἐρωτᾶται: ποία πρωταρχικὴ κοσμοθεωρητικὴ πνοὴ πρέπει νὰ διδῆ ζωὴν εἰς τὴν σύγχρονον κοινωνίαν; Νομίζομεν ὅτι ἡ βασικῶς πρωταρχικὴ σύνθεσις «ὠφελίμου μαθήσεως καὶ χρηστῆς ἐμπειρίας», μίᾳ ἐκ τῶν ἀποτελουσῶν τὴν θεμελιακὴν δομὴν τοῦ διαρκῶς ἀναπτυσσομένου πολιτιστικοῦ οἰκοδομήματος, ἐπιβάλλεται νὰ εἶναι ἐκείνη, ἣτις ἀδιαλείπτως πρέπει νὰ διέπῃ ἀπάσας τὰς ἀνθρωπίνας σχέσεις ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. «Ἀπαντες οἱ ἄνθρωποι ἀποτελοῦν κύτταρα τῆς αὐτῆς διεθνοῦς κοινωνίας, τῆς ὁποίας θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν εὐρωστον ἐπιβίωσιν καὶ πρόοδον, ἐφ' ὅσον καὶ ταῦτα θὰ εἶναι εὐρώστα, καὶ αἱ ἀλληλοεπηρεαζόμεναι δραστηριότητές των ἄρμονικαὶ καὶ ὀρθολογικαί. Ἐὰν τὰ κύτταρα ταῦτα δροῦν ἐν μονώσει ἡ κοινωνία ἀποσυντίθεται. Πηγὴ τῶν ἀγαθῶν σχέσεων εἶναι ἀποκλειστικῶς ὁ χρηστὸς χαρακτήρ. Πᾶσα, ὅθεν, ἀνθρωπίνη κοινωνία ἐπιβάλλεται ὅπως μοχθῆ διὰ τὴν ὀρθὴν καλλιέργειαν τῶν ὡς ἄνω ἄρμονικῶν παραγόντων τῆς ὀρθῆς λειτουργίας τῆς, ἄνευ τῶν ὁποίων εἶναι ἀδύνατος ἡ ἐπίτευξις τῶν σκοπῶν τῆς. Καὶ μὲ τοιούτους παράγοντας δυσἄρμονικούς, ἀγεται πρὸς τὸν ὄλεθρον.

Ὁ ἄνθρωπος, ὡς πνευματικὸν ὄν, ἔχει ἀνάγκην ὀρθῆς παιδεύσεως τοῦ πνεύματός του, ἡ ὁποία πρωτίστως πρέπει νὰ ἀφορᾷ τὴν δημιουργίαν χρηστοῦ χαρακτήρος καὶ τὴν πρόσκτησιν ἱκανότητων δι' ὀρθὰς σχέσεις μετὰ τῶν συνανθρώπων του. Αἱ ἀντίστοιχοι πνευματικαὶ καλλιέργειαι ἔπρεπε νὰ ἀποτελοῦν πρωτεύοντα μαθήματα εἰς ἅπαντα τὰ σχολεῖα, διδασκόμενα ὑπὸ ἐξαιρέτων διδασκάλων καὶ μὲ ἀρίστους μεθόδους, μὲ παράλληλον διδασχὴν καὶ εἰς τὸ πλαίσιον τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ τοῦ κοι-

νωνικοῦ περιβάλλοντος.

Βασικὸς σκοπὸς τῆς ὀρθῆς παιδείας ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ ἀριστοτεχνικὴ σμίλευσις τοῦ ἀρρήκτως συμπαγοῦς δυωλύμου **χρηστὸς χαρακτήρ — ὀρθαὶ σχέσεις**, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν ψυχὴν τῶν κοινωνιῶν, ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἐπιβίωσιν καὶ εὐημερίαν των. Ἄλλ' οὐδαμοῦ ἀνὰ τὴν Γῆν οὐδὲν σχεδὸν ἐπιτελεῖται οὐσιαστικῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς πρὸς τὴν ἀναγκαιοτάτην ταύτην κατεύθυνσιν. Οἱ ὑπεύθυνοι ταγοὶ τῶν κοινωνιῶν λησμονοῦν ὅτι μόνον διὰ τῆς ὀρθῆς παιδείας εἶναι δυνατὴ ἡ ὠφέλιμος καλλιέργεια τοῦ πνεύματος, ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ δύναται νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ πρέπον ἐπίπεδον τοῦ ὀρθοφρονούντος πνευματικοῦ ὄντος, ὅποτε ὁ χαρακτήρ καὶ αἱ σχεσιακαὶ ἐκδηλώσεις του θὰ τελειοποιοῦνται ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ συνόλου, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἰδίου, μὲ σύγχρονον ἀποβολὴν τῶν παθῶν, ἐξ ὧν προέρχονται ἅπαντα τὰ δεινά.

Καλὸν εἶναι ὅπως ἐνθυμηθῶμεν τὰς γνώμας τῶν ἀρχαίων σοφῶν διὰ τὴν ὀρθὴν παιδείαν, πηγὴν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ παντὸς ἀγαθοῦ. Ὁ Πλάτων λέγει: «Ἐξ ἀμαθίης πάντα τὰ κακὰ ἐρρίζωται καὶ θλαστάνει» καὶ «Ἄνθρωπος παιδείας μὲν ὀρθῆς τυχῶν, θειότατον, ἡμερώτατον ζῶον γίνεσθαι φιλεῖ, μὴ ἐπιμελοῦς δέ, ἀγριώτατον ὀπόσα φύει γῆ» καὶ «Ἀπαντας ἡ παιδείσις ἡμέρους ποιεῖ». Καὶ ὁ Ἰσοκράτης: «Ἵδωρ θολερὸν καὶ ἀπαιδευτον ψυχὴν, οὐ δὴ ταραττεῖν». Διὰ τὴν πράγματι δὲ ὀρθὴν παιδείαν πρέπει νὰ τηρῆται ἡ ἀλάθητος ὑπόδειξις τοῦ μεγάλου Ἀϊνστάϊν: «Παιδεία δὲν εἶναι ἡ ἀφομοίωσις ἀφθόνων γνώσεων, ἀλλὰ ἡ δέουσα καλλιέργεια τοῦ πνεύματος διὰ νὰ σκέπτεται ὀρθῶς».

Ἡ πτῶσις τῆς συγχρόνου διεθνοῦς κοι-

ωνίας και ἡ βασιλεία τῶν πολέμων ἀποδεικνύουν ὅτι οὐδόλως γίνεται μεθοδική διδασχὴ πρὸς σμιλευσιν τῶν ὀρθῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων, καὶ τῆς ὑποδομῆς τῶν, ἐξ ὧν φύονται αὐταί, τοῦ χρηστοῦ χαρακτήρος. Ἡ παιδεία, διεθνῶς, ἀσχολεῖται σήμερον μὲ τὴν συσώρευσιν ὄγκου γνώσεων, ἐν πολλοῖς ἀνωφελῶν, καὶ πλειστῶν ἐκ τούτων καταλλήλων μόνον διὰ τὴν λειτουργίαν τῶν ἠλεκτρονικῶν ἐγκεφάλων, καὶ ἔχει ἐκφύγει, οὕτω, τοῦ ὀρθοῦ προορισμοῦ τῆς, δηλαδὴ τῆς πνευματοποιήσεως καὶ τῆς ἐξημερώσεως τῶν ἀνθρώπων. Παριστάμεθα, ἤδη, μάρτυρες μιᾶς κοινωνίας παρανοϊκῆς, θλιβεροῦ προϊόντος τοῦ δεινοῦ καὶ δυσαρμονικοῦ πλέγματος τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων.

Διὰ τὴν κοινωνίαν αὐτὴν οἱ σοφοὶ διανοηταὶ λέγουσιν. Ὁ Καμύ: «Ἡ πῶσις τοῦ ἀνθρώπου ὀφείλεται εἰς τὸν παρανοϊσμόν τοῦ ἀνθρωπίνου θίου καὶ εἰς τὸ ἀλόγιστον τῆς κοινωνίας». Ὁ Κάφκα: «Ὁ ἀνθρωπος ἐξαχρειοῦται καὶ ἐξαγριοῦται, λόγῳ τῆς ἀπελπισίας του, ἐκ τοῦ παραλογισμοῦ τοῦ περιβάλλοντός του». Ὁ Τζ. Βίκο: «Ὁ ὕλισμός καὶ ὁ ἐγωϊσμός καταστρέφουν τοὺς κοινωνικοὺς δεσμούς καὶ ὀδηγοῦν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀπομόνωσιν καὶ ἐξαχρείωσιν». Ὁ Λ. Τάιγκερ: «Οἱ ἀνθρωποὶ γίνονται ἐπὶ κακῶν εὐπιστοὶ καὶ εὐπλαστοὶ εἰς τὸ κοινωνικὸν ἐπίπεδον τοῦ συνόλου, λόγῳ τοῦ χάους ὄπερ ἐπικρατεῖ εἰς τοῦτο, ἐνῶ τὰ κράτη δὲν τοὺς καθοδηγοῦν ὀρθῶς, καθόσον ταῦτα εἶναι ὄντοτες ἀπρόσωποι καὶ μὲ κακίαν ἀπάνθρωπον». Καὶ ὁ Α. Καϊστλερ: «Ὁ ἀνθρωπος εἶναι δημιουργία μὲ δύο ὄψεις. Ἐπιτυγχάνει γενικῶς εἰς τὸν ἀγῶνά του διὰ τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τῆς φύσεως, καὶ εἶναι ἀνόητος ἔναντι τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων καὶ προβλημάτων».

★ ★ ★

Τὸ βασικὸν χαρακτηριστικὸν τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων ἔπρεπε νὰ εἶναι ὁ ἀνύπαρκτος σήμερον ἀλληλοσεβασμός. Δι' αὐτὸν ὁ Καρτέσιος εἶχεν εἶπει: «Ὁ σεβασμός πρὸς τοὺς συνανθρώπους εἶ-

ναι ἡ ὑψίστη ἀρετὴ». Ὁ σεβασμός αὐτὸς ἀπετέλεσε τὴν θάσιν τῆς Καντιανῆς φιλοσοφίας, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται ὁ σύγχρονος ἀνθρωπισμός. Λέγει ὁ Κάντ: «Τὸ μέγα περιεχόμενον τοῦ ἠθικοῦ νόμου εἶναι ὁ σεβασμός πρὸς τοὺς συνανθρώπους, ὅστις εἶναι ἐν συναίσθημα κριτικόν, θέτον φραγμὸν εἰς τὰς ἐνστικτώδεις παρορμήσεις· οὗτος συντελεῖ εἰς τὴν ἄρνησιν τῶν ζωῶδων ροπῶν καὶ ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸν κίνητρον τῆς ἠθικῆς πράξεως».

Σήμερον ἡ ἄρμονία τῶν κοινωνιῶν ἀποτελεῖ μόνον ἐπιδίωξιν ὀλίγων ὀρθοφρονούντων, ἐνῶ αἱ ἐν δράσει ἀνώμαλοι ἀνθρώπιναί σχέσεις, προϊόν κυρίως τοῦ συνεχῶς γιγαντουμένου ἀνθρωπίνου ἐγωκεντρισμοῦ, εὐρίσκονται εἰς θλιβεράν στάθμην κατολισθαίνουσας συνεχῶς. Ἀπὸ τοῦ βάθους τριῶν περίπου χιλιετιῶν (ἀπὸ τοῦ 8ου π.Χ. αἰῶνος) ὁ φιλόσοφος Ἡσίοδος εἰς τὸ μνημειῶδες θιβλίον του «Ἔργα καὶ Ἡμέραι» (ὄπερ ἔχει μεταφρασθῆ εἰς ἀπάσας τὰς γλώσσας), προφητεῦει τὰ δεινὰ μιᾶς μελλοντικῆς κοινωνίας, λόγῳ τῶν κακῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων, προϊόντος τῶν ὀλεθρίων ἀνθρωπίνων χαρακτήρων, καὶ τούτων κακοῦ ἔργου τῆς στρεβλῆς παιδείας. Πᾶς ὁ ἀναγινώσκων τὴν προφητείαν του ταύτην ἀναγνωρίζει εἰς «τὴν κακὴν κοινωνίαν», τὴν ὅποιαν περιγράφει, τὴν σύγχρονον κοινωνίαν, εἴτε ἐνδοκρατικὴν, εἴτε διεθνή. Λέγει λοιπόν, ἀπὸ τοῦ βάθους τῶν αἰῶνων, ὁ Ἡσίοδος:

«Θὰ ἔλθῃ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν θὰ ὑπάρχῃ σεβασμός πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς γέροντας, οὔτε φιλοξενία διὰ τοὺς ξένους, οὔτε διὰ τοὺς φίλους καὶ διὰ τοὺς ἀδελφοὺς ἀκόμη· δὲν θὰ ὑπάρχουν λόγοι παρήγοροι διὰ τοὺς δυστυχεῖς, οὔτε λατρεία διὰ τὸν Θεόν. Τότε κανεὶς δὲν θὰ τηρῇ τὸν ὄρκον του, καὶ θὰ ὑποφέρουν οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἀγαθοί, ἐνῶ θὰ τιμῶνται οἱ κακοὶ καὶ οἱ ἄδικοι. Τότε οἱ χυδαῖοι θὰ ἐπιβάλλουν μὲ τὴν δύναμιν των τὸ «δίκαιόν» των, καὶ οἱ δειλοὶ θὰ συντρίβουν μὲ τὰς δολοπλοκίας των τοὺς γενναίους. Τότε ἡ ζη-

λοφθονία θά συντροφεύη τούς ἀθλίους, ἡ δὲ Δικαιοσύνη καὶ ἡ Ἐντροπή θά φύγουν ἀπὸ τὴν Γῆν καὶ κρύπτουσαι τὰ πρόσωπά των θά ἐξαφανισθοῦν. Καὶ τότε οἱ ἄνθρωποι θά ἔχουν διαρκῶς σύντροφόν των τὸν Πόνον, διότι δὲν θά ὑπάρχη πλέον κανεὶς τρόπος διὰ νὰ θεραπευθῆ ἡ ἐπὶ τῆς Οἰκουμένης κυριαρχία τοῦ κακοῦ».

Μήπως ἔχη ἀντίρρησην κανεὶς, ὅτι τὰ ὡς ἄνω δὲν ἀνταποκρίνονται πλήρως — μὲ σπανίας ἐξαιρέσεις — εἰς τούς ἀνθρώπους τῆς συγχρόνου κοινωνίας; Σύντροφος τῶν ἀνθρώπων, σήμερον, εἶναι ὁ ἀνίατος ὑπερτροφικὸς ἐγωϊσμὸς καὶ τὸ ἀδηφάγον προσωπικὸν συμφέρον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸν μόνον τυφλὸν ὁδηγὸν εἰς πᾶσαν σχέσιν καὶ πράξιν των. Πᾶσα ἐνέργειά των τίθεται ὑπὸ τὸν ἀμείλικτον φακὸν τοῦ συμφέροντός των, τοῦ ὁποίου ἐπιδιώκουν τὴν πάσῃ θυσίᾳ ἱκανοποιήσιν, ἔστω καὶ ἂν αὕτη ἐπισωρεύῃ διὰ τούς ἄλλους συμφορὰς καὶ ἐρείπια. Ὁ Χριστὸς θά ἐξανασταυρώνετο ἔάν ἐπεχειρεῖ κάθοδον εἰς τὴν σύγχρονον κοινωνίαν. Διὰ τὸ θεῖον διαπιστοῦται ἀδιαφορία. Παρατηρήσατε τὸν ἀριθμὸν τῶν θρησκευομένων. Συγκείμενος κυρίως ἐξ ὑπερηλικῶν καλύπτει ἐλάχιστον ποσοστὸν τοῦ πληθυσμοῦ.

Πᾶς ἀσκῶν, εἰς οἰανδήποτε κοινωνίαν, ἀποφασιστικὰς ἀρμοδιότητας, ἐνῶ ἔχει ταχθῆ εἰς τὴν θέσιν του ὡς ὑπέρτης τοῦ Κοινοῦ, μεταβάλλεται εἰς δυνάστην του, μετ' ἀναλόγου ὑπεροπτικῆς στάσεως. Τοῦτο ἐπεκτείνεται καὶ εἰς πάντα γενικῶς ἐξυπηρετοῦντα ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἔχουν τὴν ἀνάγκην τοῦ διαθέτοντος ἰσχύον. Σπανίως συναντᾶ τις εὐγένειαν καὶ καλωσύνην.

Παρατηρήσατε τὸ θαρῦγδουπον ὕφος παντός χειριζομένου κοινωνικὰς ἀρμοδιότητας ἢ τοῦ διαθέτοντος ἰσχύον ἢ τοῦ ἀπλῶς ἐξυπηρετοῦντος. Ἐνῶ θεωρεῖ ἑαυτὸν σοφὸν καὶ παντοδύναμον, βλέπει τὸν προσερχόμενον ὡς κώνωπα, οἰασδήποτε ἀξίας καὶ ἂν εἶναι οὗτος. Νομίζει ἑαυτὸν ὑπεράνθρωπον, ἀγνοῶν ὅτι τὰ «πάντα ρεῖ» διὰ τὰς ἀνθρωπίνας τύχας. Πᾶν φθέγμα του τὸ θεωρεῖ ἀλάθητον, ἐνῶ τείνει πρὸς ἐκμηδένισιν τοῦ ἀντιλα-

λοῦντος, τοῦ ὁποίου ἔχει ταχθῆ ὑπὸ τοῦ Συνόλου μισθωτὸς ὑπέρτης. Παρατηρήσατε τὸν αὐτὸν θαρῦγδουπον, ὅταν προσέρχεται ὡς ἄγνωστος ἢ μετὰ τὴν λήξιν τῆς θητείας του ἰσχύος, πρὸς τινα ἀρμόδιον δι' ἐπίλουςιν προβλήματός του μεταβάλλεται εἰς γλυκύρρυτον καὶ φιλομειδῆ, ὑποκλινόμενον καὶ λείχοντα, διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τούς κεραυνούς τοῦ ὑπερόπτου λύτου τῆς ὑποθέσεώς του. Θλιθερά, τῶ ὄντι, εἰκῶν, οἰκτροῦ περιεχομένου.

Πᾶς, σήμερον, ἀρέσκεται νὰ ἐπικρίνη τὴν πλησμονὴν τῶν ἐλαττωμάτων τῶν ἄλλων, ἐνῶ λησμονεῖ τὸν ὠκεανὸν τῶν ἰδικῶν του, κ.ο.κ. Δὲν ἀπαιτεῖται, περαιτέρω ἀρίθμησις τῶν συμπτωμάτων τῶν ἀνωμάλων τούτων ἀνθρωπίνων σχέσεων ἐντὸς τῆς συγχρόνου κοινωνίας, καθ' ὅσον ἅπαντες εἴμεθα πικρῶς γινώσται τῶν συνεπειῶν τοῦ νόμου τῆς ζούγκλας, ὁ ὁποῖος ἐπικρατεῖ τυραννικῶς ἐντὸς αὐτῆς καὶ ἰδίως μεταξὺ τῶν κρατῶν, τῶν ὁποίων ἡ μέχρι τοῦδε ἱστορία εἶναι περιγραφή αἰμοσταγῶν ἀτερμόνων πολέμων.

Ἡ μακάθριος, ἀπὸ χιλιετιῶν, πρόρρησις τοῦ σοφοῦ Ἡσιόδου, εὔρε χαλεπὸν πρότυπον τὴν κοινωνίαν τοῦ αἰῶνός μας, τοῦ «ὑπερηφάνου» πυρηνοδιαστημικοῦ αἰῶνος, ἡ ὁποία περισφίγγεται μέχρις ἀσφυξίας, ὡς ἄλλος Λαοκῶν μετὰ τῶν υἱῶν του, ὑπὸ τοῦ παράφρονος πλέγματος, δίκην γιγανταίων ἰσθόλων ὄψεων, τῶν ἀλογίστων ἀνθρωπίνων σχέσεων. Ἄλλ' ἐνῶ τὸ Λαοκόντειον σύμπλεγμα ἐφωτίζετο ἀπὸ ἕνα εὐγενῆ σκοπὸν, τὴν ὑπόθεσιν τῆς Τροίας, τὸ ἀσφικτικὸν πλέγμα τῶν συγχρόνων ἀνθρωπίνων σχέσεων οὐδένα ὑγιαῖ σκοπὸν ὑπηρετεῖ. Ἄλλὰ ἀντιθέτως ἀπεργάζεται τὴν δι' ἀποσυνθέσεως κατάλυσιν τῆς ἄλλοπροσάλου κοινωνίας μας, τῆς κοινωνίας αὐτῆς, ἡ ὁποία, κατὰ τούς «σοφούς» τῆς, πρεσβεύει ὡς θασικὴν ἀρχὴν τῆς ὑπάρξεώς της, «ἡ ἐπιθετικότης, εἰς πᾶσαν περίπτωσιν, εἶναι ὁ κύριος συντελεστής τῆς ἐπιθιώσεως».

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΤΑΓΑΡΗΣ

ΑΚΤΙΝΕΣ ΙΟΥΛ. — ΑΥΓ. — ΣΕΠΤ. 1971

ΠΟΙΗΣΗ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑΚΗ

(Μία σύντομη αναδρομή)

Ἡ μεγαλύτερη, ἴσως, ἀπὸ τὶς ἀρετὲς τῆς Ποιητικῆς Τέχνης εἶναι τὸ ἀρμονικὸ συνταίριασμα μορφῆς καὶ οὐσίας. Μάλιστα, μποροῦμε θάσιμα νὰ ἰσχυριστοῦμε πὼς τὸ αἰσθητικὸ ἀποτέλεσμα ἐξαρτᾶται κατὰ πολὺ ἀπ' αὐτὴν τὴν σύζευξη. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητο, ἢ σύζευξη, νὰ γίνεταί μὲ γνώμονα τὴν αἰσθητικὴν, σὲ τρόπο ὥστε, οὔτε ἡ μορφή οὔτε ἡ οὐσία νὰ μπαίνουν στὸ ποίημα σὲ θάρος ἢ μιὰ τῆς ἄλλης.

Δὲν εἶναι μόνον σφάλμα, ἀλλὰ φανερῶνται καὶ ἀδυναμία ὅταν ὁ ποιητὴς παραβλέπει τὸ ἀρμονικὸ συνταίριασμα καὶ ἐνδιαφέρεται μόνον γιὰ τὴ μορφή ἢ μόνον γιὰ τὴν οὐσία. Ἄν γιὰ τὸν ὅποιον ποιητὴ ἡ σύζευξη, γιὰ τὴν ὅποιαν μιλάμε, ἀποτελεῖ καὶ δύσκολη, ἀλλὰ καὶ βασικὴ ποιητικὴ πράξη, γιὰ τὸν θρησκευτικὸν ποιητὴ ἢ σύζευξη, εἶναι θεμελιακῆς σημασίας. Τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα κλείνει πολλὰς δυσκολίες καὶ πολλοὺς κινδύνους γιὰ ξεστράτισμα σὲ ἀντιποιητικὸν χῶρον, ὅταν ἀπὸ τὸν δημιουργὸν λείπει ἡ ἄρτια πνευματικὴ κοσμοθεωριακὴ συγκρότηση καὶ τὸ γνήσιο ταλέντο.

Ὁ ποιητὴς πού γράφει χωρὶς νὰ ἔχη αὐτὲς τὶς δύο βασικὰς προϋποθέσεις, τὴν ἄρτια κοσμοθεωριακὴν συγκρότηση καὶ τὸ γνήσιο ποιητικὸν ταλέντο, εἶναι βέβαιον πὼς, θὰ καταλήξῃ σὲ ἀντιποιητικὴν πράξη. Τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα ὅταν συμπορεύεται μὲ τὴν ψυχικὴν εὐαίσθησίαν, ἰσχυροποιεῖται σὲ βαθμὸν πού ἐπικαλύπτει κάθε ἄλλη αἰσθητικὴν πράξη. Ἔτσι, ὁ θρησκευτικὸς ποιητὴς, ὁ ἀποξενωμένος ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ἀρτιότητα καὶ τὸ γνήσιο ταλέντο, ἀντὶ γιὰ τὴν ποίησιν φτιάχνει ἀρρωστημένα στιχοπλοκήματα, σπρωγμένον ἀπὸ τοὺς ἄγουρους θρησκευτικὸς συναισθηματισμοὺς του. Καὶ τέτοια «ποιήματα», καθὼς καταλαβαίνουμε, εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνα στὴν πνευματικὴ ὑγείαν καὶ τὴν αἰσθητικὴν καλλιέργειαν τοῦ λαοῦ.

★

Ἡ χριστιανικὴ ποίησις, καὶ ἡ Λογοτεχνία γενικώτερα, τοποθετημένη σ' ἓνα τέτοιο θάθρο, ἢ καλύτερα θεμελιωμένη στὴν γνησιότητα τὴν κοσμοθεωριακὴν καὶ τὴν αἰσθητικὴν, εἶναι ἢ πιὸ δύσκολη. Ἀντιμετωπίζει τὶς ἴδιες, ἴσως δυσκολίες, πού ἀντιμετωπίζει ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ ποίησις.

Οἱ Ἑλληνες κλασσικοὶ εἶχαν νὰ ἐκφράσουν μὲ τὸν ποιητικὸν λόγο — χρησιμοποιώντας ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα πού τοὺς

ἔδινε ἡ Τέχνη — τὰ ἀνθρωπιστικὰ ἰδεώδη καὶ τὶς φιλοσοφικὰς καὶ κοινωνιολογικὰς ἀναζητήσεις. (Ἄς θυμηθοῦμε ἐδῶ, τοὺς τραγικοὺς ἢ ἀκόμα καὶ τοὺς σατυρικοὺς, Εὐριπίδην, Σοφοκλῆν, Αἰσχύλον, Ἀριστοφάνην κ. ἄ.). Παράλληλα ἔπρεπε νὰ ντύσουν τὰ δημιουργήματά τους μὲ τὰ γνησιώτερα μορφολογικὰ στοιχεῖα (λυρικά, τραγικὰ κ. ἄ.).

Ἡ χριστιανικὴ ποίησις, δεοντολογικὰ, ἔχει νὰ βαδίσει δυσκολώτερον δρόμον: Δὲν περιορίζεται μόνον στὴν ἔκφρασιν τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἰδεωδῶν καὶ τῶν φιλοσοφικῶν καὶ κοινωνιολογικῶν τῆς ἀναζητήσεως, ἀλλὰ ἔχει νὰ φωτίσει τὸν δρόμον γιὰ τὴν μέθεξιν στὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν κοινωνίαν μ' Αὐτόν.

Μὲ ἄλλα λόγια χρέος τῆς Χριστιανικῆς Λογοτεχνίας εἶναι, νὰ ἀνεβάσει τὸν ἄνθρωπον σὲ σημεῖον ἀπ' ὅπου μὲ εὐχέρεια θὰ διαγνώσει τὸν προορισμὸν του. Καὶ αὐτὸς ὁ προορισμὸς δὲν εἶναι ἄλλος ἀπὸ τὴν προσέγγισιν στὸ Ἀρχέτυπον, δηλαδὴ στὸ Θεόν, γιὰ νὰ θεωθεῖ, ἔτσι, ὁ ἄνθρωπος, καθὼς θὰ λέγαμε στὴ θεολογικὴ ἔκφρασιν. Καὶ ἡ θέωσις δὲν εἶναι κάτι τὸ μελλοντικὸ μόνον, ἀλλὰ εἶναι καὶ ζωντανὴ πραγματικότητα τοῦ παρόντος βίου.

★

Καθὼς ἀντιλαμβάνομεθα, ἓνας τέτοιος δρόμος δὲν εἶναι καθόλου εὐκόλος. Ὁ ποιητὴς πού θὰ ἐπιχειρήσῃ μιὰ τέτοια Ποίησιν, πρέπει νὰ εἶναι πνευματικὸ ἀνάστημα, μὲ πνευματικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν ὀριμότητα, καὶ ὄχι ἄνθρωπος πού σὺν γνώμονα στὴν Τέχνην του θὰ ἔχη τοὺς ὅποιουσδήποτε ἄγουρους θρησκευτικὸς συναισθηματισμοὺς του.

Ἡ θέωσις, δὲν πραγματώνεται μὲ ἄγουρα συναισθήματα, ἔστω κι ἂν αὐτὰ τὰ συναισθήματα εἶναι θρησκευτικὰ. Ἡ θέωσις, πραγματώνεται μὲ τὴν «ἐν ἐλευθερίᾳ» θέωσιν τῆς «Ἀληθείας». Καὶ ἡ ὑπαρξὴ τῆς πραγματικῆς ἐλευθερίας ἀποκλείει τὴν ὅποια ἀνώριμη συναισθηματικότητα. Ἐλεύθερος πνευματικὸς ἄνθρωπος εἶναι ἐκεῖνος πού πορεύεται ἀδέσμευτος ἀπὸ ἐνδοψυχικὰς κυρίως νεφώσεις. Ἡ πίστις στὴν ἀποκαλυπτὴν ἀλήθειαν δὲν πραγματώνεται σὲ χῶρον τοῦ συναισθήματος, ἀλλὰ βιώνεται σὲ ὁλόκληρην τὴν προσωπικότητα.

«Πιστεύω», στὴ χριστιανικὴ φιλοσοφία, θὰ πῇ: «βιώνω»!

Τέτοια ποιητικὰ ἀναστήματα, καὶ μάλιστα

λιστα πρώτου μεγέθους, ύπῆρξαν, εὐτυχῶς πολλά. Χάρις σ' αὐτὰ ἡ Χριστιανικὴ Ποίηση ἀνδρώθηκε, ἐδρεώθηκε καὶ μεγαλούργησε. Ἄς θυμηθοῦμε μόνο μερικά γνωστά ὄνματα. Καὶ πρώτο τοῦ ἐπικού ποιητῆ τοῦ Χριστιανισμοῦ, τοῦ Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, γὰρ ν' ἀκολουθήσουν τὰ ὄνματα τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ, τοῦ Ἰωάννη Δαμασκηνοῦ, τοῦ Κοσμᾶ Μαύου· μᾶ ὄνματα ἰσάξια μὲ κείνα τῶν ἀρχαίων Ἑλληνῶν Κλασσικῶν γὰρ ν' ἀφήσουμε τ' ἄλλα, τὰ ἄγνωστα στοὺς πιὸ πολλοὺς, ὅπως τοῦ Ἀνδρέα Κρήτης ἢ τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογέννητου.

★

Οἱ ὑπηρεσίες πού προσέφερε ἡ Χριστιανικὴ ποίηση, δὲν ἀνάγονται μόνο στὴν ψυχικὴ σφαῖρα τοῦ ἀνθρώπου ἢ ἀκριβέστερα στὶς μεταφυσικὲς τοῦ ἀναζητήσεις· ἀνάγονται καὶ στὴ σφαῖρα τῆς Τέχνης. Ὁ νεοελληνικὸς στίχος, ὅπως εἶναι διαμορφωμένος σήμερα, σὰν τεχνοτροπία θὰ λέγαμε, ὀφείλει τὴν ὑπαρξή του στοὺς Χριστιανούς, κυρίως ποιητές. Τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο στίχο, τὸν προσωδιακὸ, στὸ νεοελληνικὸ στίχο, τὸν τονικὸ, ἔγινε ἀπ' αὐτοῦς.

Ὅπως εἶναι γνωστό, καὶ ὅπως ἄλλωστε θγαίνει ἀπ' τὰ γραφτὰ κείμενα, ἴσαμε τὸν 5ον μ.Χ. αἰῶνα ἡ ποίηση ἀκολουθοῦσε τὴν προσωδιακὴ μετρικὴ. Δηλαδή τὸ μέτρο τοῦ στίχου βασίζονταν στὸ μακρὸ ἢ βραχὺ κάθε συλλαβῆς. Αὐτὸ γινόταν λόγω τῆς προφορᾶς τῶν φωνηέντων. Καθὼς ξέρομε, τὰ μακρὰ φωνήεντα προφέρονταν σὲ μεγαλύτερη χρονικὴ διάρκεια ἀπ' τὰ ἀντίστοιχὰ τους βραχέα. Ἡ προφορὰ π.χ. τοῦ ὀμικρον ἦταν σὲ διάρκεια μικρότερη — μισὴ ἄς ποῦμε — ἀπ' τὴν προφορὰ τοῦ ὀμέγα. Ἦταν ἀκριβῶς ὅτι λέει τὸ ἴδιο τὸ ὄνομα τῶν αὐτῶν φωνηέντων: «Ο» μικρὸν καὶ «Ω» μέγα, μεγάλο.

Ὅταν, μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, χάθηκε στὴν καθημερινὴ γλῶσσα ἡ προσωδιακὴ προφορὰ, τότε, σκέφτηκαν οἱ Χριστιανοὶ ποιητές, καὶ πολὺ σωστά, πὼς ἦταν ἀνώφελο γιὰ τὴν ποίηση τὸ προσωδιακὸ μέτρο. Οἱ ἄνθρωποι, ὅταν μιλοῦσαν, δὲν κάνουν διάκριση στὰ φωνήεντα — τὸ ἴδιο πρόφεραν τὸ Ο καὶ τὸ Ω — ἀλλὰ στὸν τονισμό τῶν συλλαβῶν.

Οἱ Χριστιανοὶ ποιητές — πού θέλανε νὰ βρίσκωνται σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸ λαὸ καὶ πού κάναν Τέχνη γιὰ τὸν ἄνθρωπο, καὶ ὄχι Τέχνη γιὰ τὴν Τέχνη — ἀποφάσισαν νὰ γράφουν στὴ ζωντανὴ γλῶσσα. Ἔτσι ἀντικατάστησαν τὸ προσωδιακὸ μέτρο μὲ τὸ τονικὸ. Ἀντὶ γιὰ τὸ μακρὸ καὶ βραχὺ, βρῆκαν τὸν μετρικὸ ὄνομα.

★

Γιὰ νὰ γίνῃ καλύτερα κατανοητὴ ἡ θεμε-

λιακὴ ἀλλαγὴ πού μεταμόρφωσε τὸν Ποιητικὸ Λόγο γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ τὴ Νεοελληνικὴ Ποίηση—καὶ πραγματοποιήσαν οἱ Χριστιανοὶ ποιηταὶ—παραθέτομε στίχους τοῦ 10ου αἰῶ., ἀπὸ τὰ «Ἀναστάσιμα Ἐξαποστειλάρια» τοῦ Κων(τίνου) τοῦ Πορφυρογέννητου. Οἱ στίχοι αὐτοί, κατὰ τὴν ἀπόψη τοῦ Ἠλία Βουτιερῆ, πού τὴν θρίσκουμε διατυπωμένη στὴ «Νεοελληνικὴ Στιχοουργικὴ» του, εἶναι «τὰ σημαντικώτερα μνημεῖα τῆς τονικῆς στιχοουργίας καὶ γιὰ τὸ μέτρο τους·καὶ γιὰ τὴν τεχνικὴ τους καὶ γιὰ τὸν ποιητὴ πού τὰ ἔγραψε»:

ΙΙΧ

Δύο ἀγγέλους θλέψασα
ἐνδοθεν τοῦ μνημείου
Μαρία ἐξεπλήττετο,
καὶ Χριστὸν ἀγνοοῦσα
ὡς κηπουρὸν ἐπρώτα·
Κύριε, πού τὸ σῶμα
τοῦ Ἰησοῦ μου τέθεικας;
κλήσει δὲ τοῦτον γνοῦσα
εἶναι αὐτὸν τὸν σωτήρα
ἤκουσε· μή μου ἄπτου,
πρὸς τὸν πατέρα ἄπειμι,
εἰπέ τοῖς ἀδελφοῖς μου.

Ἡ μετάφραση σὲ νεοελληνικὸ στίχο τῶν ἔξαποστειλαρίων τοῦ Πορφυρογέννητου — πού ἀνήκει στὸ φίλο ποιητὴ Π. Α. Σινόπουλο καὶ ἀκολουθεῖ πιστὰ τὸ μέτρο τοῦ πρωτοτύπου — κάνει περισσότερο φανερὴ καὶ κατανοητὴ τὴ θεμελιακὴ ἀλλαγὴ πού ἔφεραν στὸν Ποιητικὸ Λόγο οἱ Βυζαντινοὶ Χριστιανοὶ Ποιητές:

Δύο ἀγγέλους θλέποντας
στὰ μέσα τοῦ μνημείου,
ἡ Μαρία ξαφνιασθήκε,
καὶ τὸ Χριστὸ ρωτοῦσε,
νομιζόντας τὸν κηπουρὸ:
Κύριε, τοῦ Ἰησοῦ μου
τὸ σῶμα πού τὸ ἔβαλες;
Μ' ἀπ' τὴ φωνὴ του εἶδε
πὼς ὁ Σωτήρας εἶν' αὐτός,
κι' ἄκουσε: Μὴ μ' ἐγγίξης,
καὶ νὰ εἰπῆς στ' ἀδέρφια μου,
θὰ πάω στὸν πατέρα.

Δὲν ἦταν μόνο ὁ Πορφυρογέννητος πού ἔγραψε σὲ τονικὸ μέτρο, ἀλλὰ ὅλοι οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ποιητές. Ἐνας ἄλλος ἐξ Ἰσοῦ μεγάλος ἐκκλησιαστικὸς ποιητής, εἶναι ὁ Ρωμανὸς ὁ Μελωδός, ὁ ὁποῖος ἔγραψε τοὺς ὕμνους του σὲ τονικὸ μέτρο. Οἱ ὕμνοι τοῦ Ρωμανοῦ εἶναι μνημεῖα, ὄχι μόνο τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Ποιητικοῦ Λόγου, ἀλλὰ ὀλόκληρης τῆς Λογοτεχνίας. Ἐνα μικρὸ δεῖγμα τῆς ἀπαραμίλλης αὐτῆς τέχνης, εἶναι οἱ στίχοι πού ἀκολουθοῦν, παρμένοι ἀπ' τὸν ὕμνο στὸ Πάθος τοῦ Κυρίου:

Τὸν ἴδιον ἄρνα
ἢ ἀμνάς θεωροῦσα
πρὸς σφαγὴν ἐλκόμενον,
ἠκολούθει Μαρία,
τρυχομένη,
μεθ' ἑτέρων γυναικῶν,
ταῦτα βοῶσα:
Ποῦ πορεύη, τέκνον;
Τίνος χάριν τὸν ταχύν
νῦν τελεῖς δρόμον;
Μὴ ἕτερος γάμος
πάλιν ἐστὶν ἐν Κανᾷ;
κάκει νυνὶ σπεύδεις,
ἴν' ἐξ ὕδατος αὐτοῖς
οἶνον ποιήσης;

“Ὅπως στὸν Πορφυρογέννητο, ἔτσι καὶ στὸν Ρωμανὸ ἢ νεοελληνικὴ μετάφραση τῶν στίχων τοῦ μᾶς δίνει τὸ μέτρο τῆς ἐπαναστατικῆς ἀλλαγῆς ποῦ ἔφεραν οἱ Βυζαντινοὶ στὴν ποίηση. (Κι ἐδῶ ἡ μετάφραση ἀνήκει στὸν Π.Α. Σινόπουλο):

Σὰν τὴν ἀρνάδα ποῦ κυτᾶ
γιὰ τὸ δικό της τὸ ἄρνι
ποῦ τὸ τραβᾷ γιὰ σφάξιμο,
κατάκοπη, μ' ἄλλες γυναῖκες κι' ἔλεγε:
Παιδί μου ποῦ πορεύεσαι;
Τί σὲ τραβᾷ στὸν γρήγορο
τὸν δρόμο σου ποῦ τώρα πᾶς;
Μὴν κι' ἄλλος γάμος γίνεται
καὶ πάλι στὴν Κανᾷ
καὶ τώρα θιαστικά
γιὰ κεὶ πηγαίνεις, μὲ νερὸ
κρασί γιὰ νὰ τοὺς φτιάσης.

★

“Ἐνα δεῦτερο στοιχεῖο ποῦ μᾶς κληροδότησε ἡ Χριστιανικὴ Ποίηση, ἡ λεγομένη ἐκκλησιαστικὴ, καὶ ποῦ ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικώτερα ἐξωτερικὰ γνωρίσματά της, εἶναι ἡ μουσικὴ τοῦ στίχου.

Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ποιητὲς τοῦ Βυζαντίου δὲν σταμάτησαν στὴν ἀλλαγὴ τοῦ στίχου — ἀπὸ προσωδιακὸ σὲ τονικὸ — ἀλλὰ προχώρησαν στὴ συμπλήρωσή του μὲ νέα στοιχεῖα. “Ἐνα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἦταν ἡ μουσικὴ. Ὁ ποιητὴς δὲν ἐνδιαφέρονταν μόνο γιὰ τὴν ἀπαγγελία, ἀλλὰ κυρίως γιὰ τὴ μουσικὴ ἐκτέλεση τοῦ ποιήματός του.

Κατὰ τὴ γνώμη μας οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ποιητὲς, θέλησαν μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, νὰ μὴν κόψουν τοὺς κρίκους ποῦ τοὺς ἔνωσαν μὲ τὴν παράδοση. Μὲ ἄλλα λόγια, θέλησαν νὰ κρατήσουν τὴν ἔθνικὴ συνοχὴ, προσαρμύζοντας τὴν προσωδία στὶς ἀπαιτήσεις τῆς ζωντανῆς γλώσσας καὶ τὶς λατρευτικὲς ἀνάγκες τῆς Ἐκκλησίας.

Κατὰ τὸν Ψαλμωδὸ, ἡ ὕμνολογία στὸ Θεὸ γίνεται «ἐν χορδαῖς καὶ ὄργανοις».

“Ἔτσι ἡ προσωδιακὴ προφορὰ — ἡ διάκριση τῶν συλλαβῶν σὲ μακρὲς καὶ θραχεῖες — ἀντικαταστάθηκε στὴν ἐκκλησιαστικὴ ποίηση μὲ τὴ μουσικὴ. Τὸ καθένα ποίημα ψάλλεται ἀνάλογα μὲ τὸν ἦχο, στὰ μέτρα τοῦ ὁποῖου ἔχει γραφῆ.

★

Κλείνοντας τὴ σύντομὴ αὐτὴ ἀναδρομὴ, πρέπει νὰ τονίσωμὲ πὼς αὐτὸ ποῦ ἄρχισε 20 αἰῶνες μετὰ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Χριστιανισμοῦ στὴ γῆ, νὰ κατακτᾷ ἡ εὐρωπαϊκὴ κυρίως Λογοτεχνία, καὶ νὰ τὸ θεωρῆ σὰν τὸ μεγάλο τῆς ἐπίτευγμα, τὸ εἶχε ἐπιτύχει σὲ ὅλη τοῦ τὴν ἔκταση ἡ ἑλληνικὴ χριστιανικὴ ποίηση ἀπ' τὴν πρώτη στιγμὴ ποῦ ἐμφανίστηκε. Κι αὐτὸ τὸ μεγάλο ἐπίτευγμα τῆς Λογοτεχνίας τοῦ αἰῶνα μας εἶναι τὸ σπᾶσιμο τοῦ σιδηροῦ περιγράμματος, ποῦ ἄκουγε στὸ δόγμα «ἡ Τέχνη γιὰ τὴν Τέχνη» καὶ ἡ ἀντικατάστασή του μὲ τὸ ἐλεύθερο καὶ ζωογόνο πνεῦμα τοῦ ἀληθινοῦ προορισμοῦ τῆς τέχνης, δηλαδὴ μὲ τὸ ἀνθρωπιστικὸ ἰδεῶδες: «ἡ Τέχνη διὰ τὸν ἄνθρωπο».

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας ποίηση, ὄχι μόνον δὲν ἀκολούθησε ποτὲ τέτοια ἀντιπνευματικὰ ρεύματα — σὰν τὸ σιδερένιο περίγραμμα «ἡ Τέχνη γιὰ τὴν Τέχνη» — ἀλλὰ ἦταν ἐκείνη ποῦ πρώτη ἔμπασε στὸ χῶρο τῆς Τέχνης τὸ ἀνθρωπιστικὸ ἰδεῶδες: «ἡ Τέχνη γιὰ τὸν ἄνθρωπο». Καὶ κράτησε μὲ συνέπεια τοῦτο τὸ ἰδεῶδες, σὲ ὅλη τὴν μακρόχρονη πορεία της.

Σὰν ποίηση, εἶναι ἐσωτερικὴ, καθαρὰ φιλοσοφικὴ. Ἀπευθύνεται στὶς ἰδέες, στὰ ἰδανικά καὶ στὰ ἰδεῶδη. Δείχνει τὸ δρόμο γιὰ τὴ θέωση. Ὁ στίχος καὶ ἡ μουσικὴ ἔχουν τέτοιο ἄρμονικὸ συνταίριασμα ποῦ, ἐξωτερικά εἶναι ἕνα ἀψεγάδιαστο τραγούδι, ποῦ τρέφει αἰσθητικὰ τὸν ἄνθρωπο· καὶ ἐσωτερικά μιὰ ἀληθινὴ φιλοσοφία, ἡ ὑπέριστατη φιλοσοφία, δρόμος σωστός γιὰ τὴ μέεξι τοῦ ἀνθρώπου στὴ ζωὴ τοῦ Θεοῦ.

Ἡ Χριστιανικὴ Λογοτεχνία, ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ στόχου, ὑπῆρξε ἀνθρωποκεντρικὴ· ὅπως ὑπῆρξε Θεοκεντρικὴ — μὲ ὅλες τὶς παραλλαγές τῆς χριστιανικῆς θεοκεντρικότητος: Χριστολογικὴ, Θεομητορικὴ, ἀγιολογικὴ — ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ περιεχομένου.

Ἡ Ἑλληνικὴ Χριστιανικὴ Ποίηση ἀκολούθησε ὑπέροχον πορεία καὶ ἀντιπαρῆλθε τὸ παράλογο στὴν Τέμνη. Εἶναι ποίηση πρωτοποριακὴ.

ΝΙΚΟΣ ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Ἡ ἀνακοίνωσις τῆς Ὀμοσπονδίας Λειτουργῶν Μέσης Ἐκπαιδύσεως, σχετικῶς μετὰ τὰ θέματα τῶν Ἐκπαιδευτικῶν, εἶναι ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρουσα. Ἀλλὰ δὲν εἶναι, ὅμως, ὑπόθεσις πού ἐνδιαφέρει μόνον τοὺς Ἐκπαιδευτικούς. Δὲν εἶναι προβολὴ αἰτημάτων μιᾶς τάξεως ἐπαγγελματικῆς. Δὲν πρόκειται περὶ δικαίων ἀπλῶς αἰτημάτων πού ἠμποροῦν νὰ γίνουν δεκτά, ὡς ἀμοιβὴ ἐργασίας καὶ ἀπόδοσις δικαιοσύνης.

Τὸ ἐκπαιδευτικόν μας πρόβλημα, ἡ θέσις καὶ ἡ ἀποστολὴ τῶν Ἐκπαιδευτικῶν μας, ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία, εἶναι προβλήματα καὶ ἑλληνικά θέματα πρώτης τάξεως πού ἀφοροῦν ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Τὰ ποικίλα ἰδεολογικά ἢ ὕλιστικά ρεύματα πού περιζώνουν καὶ τὴν Πατρίδα μας ἐπιβάλλουν ἰδιαιτέραν προσοχὴν πρὸς τοὺς Ἐκπαιδευτικούς μας, ὡς Λειτουργοὺς εἰς τὸν Νάον τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Ἑλληνισμὸς εἶναι κυκλωμένος. Ξένα ἦθη καὶ ἔθιμα, ξένοι χοροί, ξένα τραγούδια καὶ ξένες γλῶσσες κυκλώνουν τὴν Ἑλληνικὴν Νεολαίαν, σχολικὴ καὶ ἐξωσχολικὴ. Πολλὰ ξένα ἔθνη, προβάλλοντα τὸν ὄγκον καὶ τὸ χρῆμα των, τὸν τρόπον τῆς ζωῆς των καὶ τὰ ἰδικά των ἦθη, προσπαθοῦν νὰ ἀλλάξουν τὸν προσανατολισμὸν τῶν Νέων μας. Μία ξενομανία καὶ ξενολατρεία ἀρχίζει νὰ ἀνθῆ ἐπικινδύνως εἰς τὴν χώραν μας. Ἕνας σεισμὸς ἰσοπεδώσεως ἀπειλεῖ τὰ πάντα καὶ χρειάζεται ἀμυνα. Μία ἀγωγή πού καταλνεῖ τὴν ἑλληνικὴν Παιδείαν, ἀπειλεῖ τὸν τόπον μας, τὸν ἑλληνικὸν καὶ τὰ Ἑλληνικά Νεῖατα. Εἶναι ὅμως, φανερόν ὅτι ἀποκλειστικῶς ἀρμόδιοι καὶ εἰδικοὶ διὰ τὰ προστατέουσιν ὅ,τι ἑλληνικὸν εἶναι οἱ Ἐκπαιδευτικοὶ μας.

Συγκροτοῦνται ποικίλα Συνέδρια εἰς ὅλον τὸν κόσμον διὰ νὰ ὑμνηθῆ ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία, ὅπως τὸ διοργανούμενον ἀπὸ 11-13 Ἰουνίου ἐ. ἔ. εἰς τὴν Βιέννην Συνέδριον Γερμανῶν Φιλολόγων. Καὶ παρατηρεῖ κανεὶς ἐκεῖ μετὰ ἐμφαζέρον καὶ τιμὴν τὴν ἐπιλογὴν τῶν θεμάτων διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Παιδείαν: 1) Ὁ Παρθενῶν

ὡς παράδειγμα Ἑλληνικῆς Ἀρχιτεκτονικῆς. 2) Οἱ κίνδυνοι τοὺς ὁποίους διέρχεται ἡ Ἑλληνικὴ Παιδεία σήμερον. 3) Τὸ Δίκαιον ὡς συντελεστὴς τῆς Ἑλληνικῆς κληρονομίας. 4) Ἑλληνικὴ κληρονομία καὶ σύγχρονοι θετικαὶ ἐπιστήμαι. 5) Ἡ ζωτικὴ σημασία τῶν Ἑλληνικῶν σήμερον. 6) Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἡ σημασία της διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Καὶ ἄλλοι μὲν λαοὶ τρέχουν εἰς τὴν παναρχαίαν πηγὴν τῆς Κλασσικῆς Παιδείας διὰ νὰ δροσιοθοῦν, νὰ δυναμώσουν, νὰ φωτισθοῦν, νὰ σωθοῦν! Ἀλλοίμονον, ὅμως, εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἂν ἀφήσωμεν χωρὶς ἐξαιρετικὴν προστασίαν τὴν Ἑλληνικὴν Παιδείαν. Ἀλλὰ παιδεία χωρὶς Ἐκπαιδευτικούς δὲν ἐννοεῖται. Καὶ Ἐκπαιδευτικοὶ μετὰ αἰσθήματα πικρίας καὶ ἀδικίας δὲν ἠμποροῦν νὰ σώσουν, δὲν ἠμποροῦν νὰ φωτίσουν. Ἀλλοίμονόν μας δὲ καὶ τοῖς ἀλλοίμονον ἂν φθάσουν εἰς ἀπογοήτευσιν, ἂν χάσουν τὸν ἐνθουσιασμὸν των οἱ Ἐκπαιδευτικοί.

Ἡ Ἑλληνικὴ Νεολαία βαλλομένη ἀπὸ πολλὰ σημεῖα θέλει ἀκμαίους καὶ θαλεροὺς, μετὰ ὑψηλὸν φρόνημα καὶ ἐνθουσιασμὸν, τοὺς ὁδηγοὺς τῆς Ἐκπαιδευτικῆς μας. Οἱ γονεῖς καὶ κηδεμόνες τῶν μαθητῶν μας θέλουν Ἐκπαιδευτικούς μετὰ αἰσθήματα τιμῆς καὶ ὑπερηφανίας, ἀκλονήτους σημαιοφόρους τῶν ἰδανικῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Εἶναι φανερόν ὅτι ἐπιβάλλεται νὰ σταματήσουν κάθε εἶδους τυχὸν ἔργα πολυτελῶν ἀναγκῶν καὶ νὰ γίνουν ὅλα τὰ ἐκπαιδευτήρια τῆς χώρας κατ' ἀπόλυτον προτεραιότητα. Νὰ διαγραφῆ πᾶσα μισθολογικὴ καὶ βαθμολογικὴ ἀδικία τῶν Ἐκπαιδευτικῶν μας. Νὰ προηγηθοῦν εἰς πᾶσαν ἐκδήλωσιν ὅλων τῶν Κρατικῶν Ὑπηρεσιῶν. Καὶ νὰ περιβληθοῦν οἱ Λειτουργοὶ τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας μετὰ πανελλήνιον τιμὴν καὶ ἐμπιστοσύνην διὰ νὰ δυναμώσουν περισσότερο εἰς τὴν μεγάλην ἀποστολὴν των: Νὰ φωτίσουν μετὰ περισσότερο ἑλληνικὸν φῶς τοὺς Νέους μας.

ΚΟΣΜΑΣ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΦΩΣ

Φίλε,

«Η γενιά τῶν παλαιότερων πού γνώρισε τήν ἀπιστία, κι ἔζησε τήν διάσπασι τῆς προσωπικότητος καί τοῦ «ἐγώ», ὀδηγώντας τήν ἀνάλυσι ὡς ἓνα μαῦρο ἀδιέξοδο, ἔμαθε καί τήν ἀξία τῆς πίστεως καί τή ζήτησε, πολλές φορές μέ πόση λαχτάρα! Κι ἔνοιωσε πόσο μιὰ πίστι μπορεῖ νά γεμίση καί νά δικάωσῃ μιὰ ζωή, καί νά στηρίξῃ ἓνα περῶμένο!...».

Τοῦτο τὸ δεδομένο εἶναι προσφορά ἀρνητικῆ καί θετικῆ, στή νέα γενεά, σέ σ ἄ ς πού ἔρχεσθε. Μά ὡστόσο ζητάει καί τήν δική σας ἀντιμετώπισι. Κι αὐτὴ μπορεῖ νά εἶναι ἀ ρ ν η τ ι κ ῆ ἢ θ ε τ ι κ ῆ. Νά διαγράψετε κάθε πείρα τοῦ παρελθόντος καί νά δοκιμάσετε πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ἐκτὴν ἀπιστία, πού ὀδηγεῖ στὴν διάσπασι τοῦ «ἐγώ»...

Παρουσιάζεται ἔτσι ὁ νέος — σπουδαστικὸς ἢ ἐργαζόμενος δὲν ἔχει σημασία — πού εἶναι ἀπιστος, κι οὔτε κἀν σκέπτεται τὴν ἀπιστία του, τόσο τοῦ εἶναι φυσικῆ, βιολογικῆ. Δὲν ἀντιμετωπίζει τὰ τραγικὰ προβλήματα τῆς καταρρέουσας καί τῆς χρεωκοπίας, τῆς πνευματικῆς καί ἠθικῆς. Ζῆ σὲ μιὰ ἐποχὴ ἀρκετὰ χαμηλὴ καί ἀνούσια, πού δὲν κατορθώνει νά τὴν ξεπεράσῃ. Κυλάει σιγά-σιγά στὸν κατήφορο, μὰ εἴτε τὸν νοιώθει εἴτε ὄχι, δὲν ἀποφασίζει νά τὸν σταματήσῃ.

Προβάλλει ὅμως μπρὸς μας καί ἡ φάλαγγα τῶν νέων, πού ἀντιμετωπίζουν θετικὰ τὴν πείρα τῶν παλαιότερων. Τοῦτοι οἱ νέοι, στὴν ἐποχὴ αὐτὴ τοῦ νυσταγμοῦ, ζοῦνε μέ τὰ μάτια τοῦ πνεύματος ἀνοιχτά. Ἡ θέσι τους συναντᾶ τὴ θέσι τοῦ Pascal, πὼς τὸ μόνο στήριγμα γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ, τόσο ἀδύναμη καί τόσο μόνη, εἶναι ἡ πίστι στὸν Θεό. «Ἀθλιότητα τοῦ χωρὶς πίστι ἀνθρώπου», ἐπιγράφει ὁ Pascal

τὸ πιὸ συγκινητικὸ μέρος τῶν «Σκέψεων» του. Κι ὁ Kierkegaard ὑποστηρίζει πὼς ἡ βαθιὰ, ἐσωτερικὴ κρίσις τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου ὀφείλεται στὸ γεγονός ὅτι ἔχασε τὴν πίστι τοῦ στὸν Θεό. Γιὰ τὸν Heidegger ὅμως δὲν εἶναι ἡ ἄρνησις τοῦ Θεοῦ, μὰ ἡ «ἀ π ο υ σ ί α» Τ ο υ, τὸ πρόβλημα τῆς ἐποχῆς μας. «Ἡ φιλοσοφία μου, εἶπε, εἶναι μιὰ ἀναμονὴ τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ εἶναι τὸ πρόβλημα τοῦ κόσμου μας».

Ἡ... ἀναμονὴ τοῦ Θεοῦ, γιὰ πολλοὺς σημερινοὺς νέους εἶναι ἡ παράδοσις τους στὸν Θεό. Σὲ μιὰ κρίσιμη στιγμή ἀπορρίπτουν τὰ ψεμμάτια καί τὰ στολίδια τῆς ἀρνήσεως καί γίνονται πιὸ «τίμιοι» ἀπέναντι στὸν Θεό. Ρίχνουν μιὰ πονεμένη ματιὰ στὰ ἐρείπια πού ἔχουν σωρεύσει μέσα τους καί γύρω τους κι ἀποφασίζουν νά τὰ καθαρίσουν. Στέκονται μέ ἀξιοπρέπεια ἀπέναντι στὸν πόνο κι ἀπέναντι στὴν τραγικὴ οὐσία τῆς ἐφήμερης ζωῆς. Νοιώθουν πὼς ἡ ὁμορφιά, ἡ τελειότητα τῆς καλλιτεχνικῆς μορφῆς, ἡ γνῶσις καί οἱ τεχνικὲς μας ἐπιτεύξεις δὲν ἀρκοῦν νά γεμίσουν τὴν ψυχὴ τους. *Καὶ προχωροῦν στὸ βαθύτερο σκαλοπάτι τῆς πορείας τους: στὴν ἀλήθεια πὼς μόνο ἡ χριστιανικὴ πίστις μπορεῖ νά δικαιώσῃ τὴ ζωὴ τους καί νά στηρίξῃ τὸ μέλλον τους!*

Ἄλλὰ καί τούτῃ ἡ διαπίστωσις δὲν ἀρκεῖ. Ἐκτὴν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν εἶναι ἓνας σκληρὸς ἀγώνας. Θὰ σκάψῃς βαθειὰ μέσα σου. Θὰ ξεριζώσῃς ἀγκάθια καί τριβόλους. Θὰ ἀγωνισθῇς μέ τὸ περιβάλλον σου. Τὴν ἀδιαφορία θὰ ὑπερηγήσῃς. Τὴν συμβατικότητα θὰ πολεμήσῃς.

Μόνον ἔτσι ἀπὸ τίς σκοτεινὲς χαράδρες θὰ ὀδηγηθῇς στὸ Φῶς!

Ὁ φίλος σου,
Α.

Ἐπιστολαί

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΑ ΜΗΝΥΜΑΤΑ

Ἀξιότιμε κύριε Διευθυντά,

Ἡ σύγχρονη κοινωνία ἀπομακρύνεται βαθμηδόν ἀπὸ τὰς φυσιολογικὰς τῆς συνθήκας, θέτει ὀριστικῶς κατὰ μέρος τὴν ψυχολογίαν τοῦ παρελθόντος καὶ στρέφεται πρὸς τὴν δημιουργίαν μίας νέας ἰδεολογίας. Ἀπὸ ἓνα περιεργον πάθος, ἀγεται πρὸς τὴν ἐλευθέρωσιν ἀπὸ τὰς πολιτικὰς τῆς ἰδέας καὶ ἀπὸ τὰς ἐθνικὰς τῆς παραδόσεις. Συγχρόνως, ἐκφράζει τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὰς οἰκογενειακὰς, ἀπὸ τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἀπὸ τὰς ἠθικὰς ἀντιλήψεις, αἱ ὁποῖαι συνδέουν τὸν ἄνθρωπον μὲ τὸ παρελθόν του. Ἡ ἐπιθυμία αὕτη τῆς ἐλευθερώσεως συνοδεύεται ἀπὸ ἐξω-φρενισμούς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον παραμερίζει πρῶτον τὴν ἀνθρώπινην ἀξιοπρέπειαν καὶ ἀκολούθως ἀπειλεῖ τὴν προσωπικὴν ἐλευθερίαν.

Τὸ μέλλον τοῦ κόσμου δὲν εἶναι μόνον ἔργον τῶν γραπτῶν νόμων, εἶναι ἐπίσης ἔργον τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ἠθικῶν νόμων. Σήμερον, ὁ ἄνθρωπος διώκει τὰς πνευματικὰς ἀξίας, τὰς ὁποίας ἐκκληρονόμησεν ἀπὸ τὴν φύσιν, ἀπὸ τὴν ἱστορίαν καὶ ἀπὸ τὴν θεῖαν του καταγωγὴν. Ἐπίσης, στηρίζεται εἰς τὰς δυνάμεις τῆς ὕλης καὶ διώκει τὸ βασιλεῖον τοῦ Θεοῦ. Ἐλευθερία ὅμως δὲν σημαίνει οὔτε διωγμός, οὔτε παραγκωνισμός τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀρετῆς. Αἱ πράξεις, τὰς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος ἐκτελεῖ ἐλευθέρως εἰς τὸ παρόν, ἔχουν μεγάλους ἀντικτύπους διὰ τὸ μέλλον. Ὅταν τὸ προσωπικὸν κύρος καταπίπτῃ, τὰ θεμέλια τῶν ἠθικῶν νόμων διασειώνται σήμερον, τότε ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ εἶναι ἐλεύθερος αὐριον. Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πραγματικῶς ἐλεύθερος, ὅταν αἱ πνευματικαὶ αὐτοῦ κερααὶ εἶναι εὐαίσθητοι εἰς τὰ θεῖα μηνύματα, τὰ ὁποῖα φθάνουν ἀπὸ ἓνα ὑπερτέρων. Ἡ ἀνθρώπινη ἐλευθερία ἔχει κυρίως ὡς θάσιν καὶ ὡς ἀδειάσιστον θεμέλιον τὴν θεβαιότητα ἐνὸς ὑπεράτου ὄντος, τὸ ὁποῖον ξεπερνᾷ τὸν ἄνθρωπον. Λαμβάνει ἓνα θετικὸν ὄρισμόν, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐργάζεται ἀρμονικῶς μὲ τὸν πλησίον καὶ ὅταν ἀναγνωρίζῃ αὐτὸν ὡς ἀδελφόν.

Χωρὶς ἀμφιβολίαν, ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία λαμβάνει συνείδησιν τῆς ἀξίας τῆς καὶ συνδέεται πάντοτε μὲ τὸ ἔνδοξον αὐτῆς παρελθόν, τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὸ πάνθεον τῆς μεγάλης ἱστορίας τῶν ἀνθρώπων. Ὑπὸ τὴν προσοχὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὑπὸ τὴν

ἱεράν μέριμναν τῶν θρησκευτικῶν ἡγετῶν, δὲν παρασύρεται ἀπὸ τὸ τυφλὸν ἐνδιαφέρον καὶ ἀπὸ τὴν ἰδεολογικὴν σύγχυσιν τῶν ἄλλων λαῶν. Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία ἀντιπροσωπεύει τὴν ἀλήθειαν τῆς ἱστορίας καὶ τὰ ἰδεώδη τῶν αἰώνων καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἔχει τὸ ὕψιστον καθήκον νὰ δεικνύῃ διαρκῶς ἠθικὴν, θρησκευτικὴν καὶ ἰδεολογικὴν αὐτοκυριαρχίαν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ὄχι μόνον παραμένει ἐλεύθερη, ἀλλὰ καὶ προσανατολίζει τὰ ἔθνη τῆς Γῆς καὶ τὴν νέαν ἀνθρωπότητα πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθινῆς ἐλευθερίας.

Μετὰ τιμῆς

ΑΛ. ΑΡ. ΦΕΡΤΑΚΗΣ

★ ★ ★

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ

Κύριε Διευθυντά,

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 967 τῆς 25/4/71 «Διδασκαλικὸν Βῆμα», διάβασα μὲ προσοχὴ τὴν ὑπ' ἀριθμ. 1 /14/3/71 ἐγκύκλιον τοῦ Ἐπόπτου, Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβούλου Α' Ἀνωτέρας Ἐκπαιδευτικῆς Περιφέρειας κ. Ἰωάννου Κουσκουνᾶ πού ὄχι μόνον ἀποτελεῖ ὁμολογία πίστεως, στὰ μεγάλα ἰδανικὰ τῆς θρησκείας καὶ τῆς πατρίδος, ἀλλὰ καὶ παραίνεση ὕψιστης ἀξίας γιὰ τοὺς Ἐκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς πάσης βαθμίδος.

Ὁ βαθύτατος στοχασμὸς τοῦ κ. Ι. Κουσκουνᾶ ξεκινώντας ἀπὸ τὴν κλασικὴν μας φιλοσοφικὴν παράδοση (πλατωνικὸς ἰδεαλισμός), ἀναβαπτίζεται στὶς ἀνθρωπιστικὰς Πηγὰς τῶν Πατερικῶν μας κειμένων (Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος) καὶ προσφέρεται ἔτσι ὠλοκληρωμένος, καὶ πειστικὸς γιὰ τὴν θεμελίωση τοῦ Ἑλληνο-χριστιανικοῦ μας πολιτισμοῦ.

Βαθὺς γνώστης ὁ κ. Κουσκουνᾶς τῶν Παιδαγωγικῶν ἀληθειῶν, ἐπισημαίνει ἐκεῖνο πού γράφει ὁ Φλωρόφσκυ, ὅτι... ἡ ἐπιστροφή στοὺς Πατέρας σημαίνει τὴν μόνην πρόοδον ἐν τῇ δημιουργικότητι, καὶ μᾶς ὑπενθυμίζει αὐτὸ πού ἀναφέρει ὁ Ἅγιος Θωμᾶς ὁ Ἐρημίτης, ὅτι δηλαδὴ ἀπὸ ὅλας τὰς ἀγίας πράξεις τοῦ ἀνθρώπου, ἡ παιδεία εἶναι ἀνωτέρα!

Ὅταν εἰς τὴν πυραμίδα τῆς ἐθνικῆς μας Παιδείας τοποθετοῦνται ἄνθρωποι μὲ τέτοιον ἐσωτερικὸν κόσμον, μὲ τέτοια ἀκτινοβολία, καὶ ὁμολογία πίστεως, ἡ ἐλπίδα ὅτι θρῃσκόμετα πλέον σὲ σωστὸ δρόμον, εἶναι ὀλοφάνερη.

Μετ' εὐχαριστιῶν διὰ τὴν φιλοξενίαν

ΝΙΚΟΣ Β. ΚΑΜΒΥΣΗΣ

Ἐκυκλοφόρησε πρὸ ὀλίγου καιροῦ ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο «Δίφρος», τὸ νέο βιβλίον τοῦ κ. Στ. Καρακάση «Ἑλληνικὰ μουσικὰ ὄργανα».

Ὁ κ. Καρακάσης γνωστὸς σὰν ἕνας τίμιος καὶ σεμνὸς λογοτέχνης, εἶναι ἐπίσης γνωστὸς καὶ σὰν μουσικὸς καρριέρας ἢ προσφορά τοῦ ὁποῦ στὸν τομέα τῆς μουσικῆς εἶναι ἐξ ἴσου σημαντικὴ. Εἶναι καθηγητὴς τοῦ βιολιοῦ καὶ μέχρι πρότινος ἦταν βασικὸν στέλεχος τοῦ Μουσικοῦ λαογραφικοῦ ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας.

Ἦταν λοιπὸν φυσικὸν οἱ δύο αὐτὲς ἰδιότητες νὰ συμπράξουν ἐπιτυχῶς καὶ οὐσιαστικῶς στὴν ἐκπόνηση τῆς νέας μουσικολογικῆς του ἐργασίας.

Παρὰ τὰ ὅσα ἀναφέρει ὁ συγγραφεὺς στὸν πρόλογο, θεωρῶ ὅτι τὸ βιβλίον του εἶναι μίαν σπουδαίαν συμβολὴ εἰς τὰ θέματα τῆς ὀργανολογίας στὸν τόπο μας καὶ ἰδίως στὰ θέματα τὰ ἀναφερόμενα στὰ καθάρως Ἑλληνικὰ (Ἀρχαῖα-Βυζαντινὰ καὶ σύγχρονα) ἢ ἐξελληνισθέντα μουσικὰ ὄργανα. Ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες ἐργασίες γιὰ ὠρισμένα λαϊκὰ ὄργανα καὶ περιγραφὲς ἀρχαίων ἑλληνικῶν ὀργάνων — σὲ ἱστορίες τῆς Μουσικῆς, μεταφρασμένες στὰ ἑλληνικὰ — συνοδευόμενες συνήθως ἀπὸ κακότεχνα σκίτσα, δὲν ὑπάρχουν στὴν Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία ἄλλα ἔργα τὰ ὁποῖα συστηματικὰ καὶ ἐξειδικευμένα νὰ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ τεράστιον αὐτὸ, ἀλλὰ καὶ τόσο σημαντικὸν θέμα τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν ὀργάνων καθὼς καὶ τῶν νεωτέρων, ὅπως τὰ ἔπλασε, τὰ διεμόρφωσε καὶ τὰ ἐχρησιμοποίησε ὁ ἐφευρετικὸς λαϊκὸς μουσικὸς κάτω ἀπὸ τὶς εἰδικὲς συνθήκες τῆς ἀστείρευτης λαϊκῆς μουσικῆς.

Τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ὄργανα καθὼς καὶ τὰ Βυζαντινὰ ἔπαιζαν σημαντικώτατον ρόλον στὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον τῶν ἀρχαίων. Ἡ συστηματικὴ μελέτη τους ὀδηγεῖ στὴν ἀποκάλυψιν μιᾶς ἄλλης ἱστορικῆς πυχῆς, τῆς ἱστορίας τῶν ἀλληλοεπιδράσεων, τῶν πολιτιστικῶν δανεισμῶν τῆς ἀρχαιότητος, τῆς ἐρεύνης τῶν δρόμων ποὺ ἠκολούθησαν τὰ ὄργανα — δηλαδὴ τῶν πνευματικῶν ἐπιδράσεων — ἕως ὅτου φθάσουν στὴν Ἑλλάδα ἢ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα στοὺς κοντινοὺς ἢ μακρινοὺς γείτονές της, ὡς ἐπιδράσεις πνευματικῆς ἢ ὡς τρόποι ζωῆς.

Ἀπὸ ποῦ ξεκίνησε τὸ κάθε ὄργανον καὶ τὸ πῶς διεμορφώθη στὸν νέο τόπον, εἶναι ἄλλη μίαν πυχή, ἢ ὁποῖα ἀποκαλύπτει τὰ πνευματικὰ, τὰ καλλιτεχνικὰ, τὰ θρησκευτικὰ καὶ πολιτιστικὰ γνωρίσματα τῶν λαῶν.

Μὲ τὸ ὄργανον ἐκφράζει ὁ ἄνθρωπος τὴν ψυχὴν του. Ἡ πλοῦσια ἢ βιβλιογραφία, τὴν

ὁποῖαν παραθέτει ὁ συγγραφεὺς, τὰ σχόλια, οἱ ἀπόψεις του, τὰ γλωσσολογικὰ στοιχεῖα γύρω ἀπὸ τὶς ὀνομασίες τῶν ὀργάνων, τὰ σκίτσα, οἱ φωτογραφίες, συμπληρῶνουν τὴν ἐξαιρετικὴν ἐργασίαν τοῦ κ. Καρακάση.

Βεβαίως ἀπὸ τὶς ἀπαριθμήσεις καὶ τὶς περιγραφὰς παραλείπονται πολλὰ ἀκόμη ὄργανα, ἰδίως ἀρχαῖα καὶ Βυζαντινὰ, τὰ ὁποῖα ἐθελουσίως παρασιωπᾷ ὁ συγγραφεὺς. Ἀλλὰ τί νὰ κάμῃ; Πῶς νὰ ἐκδοθῆ ἕνα τέτοιο σὲ ὄγκον καὶ δαπάνης βιβλίου;

Ἰδανικοὶ οἰκονομικοὶ αὐτόχειρες, ἡρωικοὶ ἐρασταὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν τεχνῶν, ἐπάνω σ' αὐτοὺς καὶ στὸ μεράκι τους θὰ στηρίζεται ἀκόμη ἡ μάθησις, ἡ γνώσις καὶ ὁ πολιτισμὸς μας.

★

Τὸ «Γκαίτε Ἰνστιτούτ», ὠργάνωσε μὲ τὴν συνεργασίαν τοῦ Δήμου Πειραιῶς μερικές συναυλίας στὸ Δημοτικὸν Θέατρον, οἱ ὁποῖες ποιτικῶς καὶ ἐξ ἐπόψεως πρωτοτυπίας ἦσαν πολὺ ἐνδιαφέρουσες. Ἀναφέρω δύο, οἱ ὁποῖοι ἦσαν καὶ οἱ ποῖοι χαρακτηριστικῆς.

Τὸ Δυτικογερμανικὸ σεξέττο πνευστῶν.

Ἡ παρουσίαν ἔργων μουσικῆς δωματίου μόνον γιὰ πνευστὰ ὄργανα δὲν εἶναι κάτι τὸ συνηθισμένον καὶ ἰδίως τὸ εὐκόλον. Ὁ σολιστικὸς χειρισμὸς τῶν ὀργάνων σ' ἕνα τέτοιο συγκρότημα δὲν ἀπαιτεῖ μόνον μεγάλες τεχνικὰς ἱκανότητες, ἀλλὰ καὶ μίαν ἰδιαίτην αἴσθησιν ὁμαδικότητος, ὁμαδικοῦ ἤχου θὰ ἔλεγα, ὥστε ἡ ἡχητικὴ παρουσία τοῦ κάθε ὀργάνου στὴν ὁμάδα ὄχι μόνον νὰ εἶναι σολιστικῶς γλαφυρὴ, ὁμορφὴ, ἐκφραστικὴ, ἀλλὰ προπάντων νὰ εἶναι ἢ πρέπουσα, ἢ ἀκριβῆς, ἐξ ἐπόψεως ἡχητικῆς ποσότητος, ὥστε τὸ συνολικὸν ἄκουσμα τῶν ὀργάνων νὰ ἦχῃ ὁμοιόμορφα.

Καὶ τὰ ἑξῆ μέλη τοῦ συγκροτήματος, μέλη ἐξάρχοντα διαφόρων γνωστῶν ὀρχηστρῶν τῆς Γερμανίας, ἐπιδίδονται στὴν καλλιέργειαν τοῦ δύσκολου αὐτοῦ εἶδους ἀπὸ τὸν καιρὸ ποῦ ἦσαν ἀκόμη μαθηταί. Φυσικὴ λοιπὸν συνέπεια τὸ ἐξαιρετικὸ ἀποτέλεσμα τῆς δουλειᾶς των.

Ἐπαιξαν ὅλο ἔργον τοῦ Μότσαρτ, μὲ ὅλη ἐκείνη τὴ χαρακτηριστικὴν γλαφυρότητα καὶ τὴν ἡχητικὴν κομψότητα καὶ τὴ χάριν ποῦ ἀπαιτεῖ τὸ στυλ τοῦ Μουσικοῦ ροκοκῶ. Ἡ τεχνικὴ ἀρτιότης τῶν ἐκλεκτῶν καλλιτεχνῶν Β. Στέφαν, Χ. Κοῦμπερ, Β. Βίλχελμι, Κ. Κρίτγκ, τῶν ἀδελφῶν Βέρκε καὶ τοῦ Γ. Πέτερ, ἦταν μίαν συναρπαστικὴν

στήμη, τὸ σύγγραμμα, τὴν ἔθνολογικὴ ἕμιξεις, πράγματα, πού ἀφοροῦν τὴν ἐπι-ἐπιτύπωση, ἢ ὅποια συνετέλεσε βασικά στὴν ὠραϊαν ἀπόδοση τῶν ἔργων.

Εἰς τὴν συναυλίαν μετέσχε καὶ ἡ μεσόφωνος Κα Ζ. Ντερουμπέ, ἢ ὅποια με τὴν συνεργασία τοῦ ἐκλεκτοῦ πιανίστα κ. Σ. Μπεριαν ἀπέδωσε 6 λίντερ τοῦ Μότσαρτ.

Καλλιτέχνηδα πεπειραμένη, ἀπέφυγε τεχνικότητα ὅλες τὶς φωνητικὲς παγίδες, τὶς ὅποιοις ἐγκλείει τὸ σὺλ Μότσαρτ, καὶ με καθαρὴ φωνὴ καὶ καθαρῶτερη ἀρθρωση μᾶς ἔδωσε μιὰ ὑποδειγματικὴ ἐρμηνεΐα.

★

Σεξτέττο Τόνι Γκότ.

Δὲν εἶναι συγκρότημα μουσικῆς δωματίου ὅπως θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ἀπὸ τὸν τίτλο. Μεταχειρίζεται ὅμως τὴν μουσικὴν πειθαρχία, τὴν τεχνικὴ καὶ τὸ ὕφος τῆς Μουσικῆς Δωματίου γιὰ ν' ἀποδόσῃ σὲ μιὰ ὀλοκληρωμένη μορφὴ, συνεπῆ, «μουσικὴ» θὰ ἔλεγα, τὴν παλιὰ λαϊκὴ Βαυαρζικὴ μουσικὴ, με τὰ παραδοσιακὰ ὄργανα Τσίτερ - Σαντούρι - "Άρπα - Ἀκκορντεόν - Κόντρα - Μπάσσο κ.λ.π.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς δουλειᾶς εἶναι πραγματικὰ ἐξαιρετικὸ. Ἀκούσαμε τόσο ὁμορφα καὶ τόσο καλοπαιγμένα παλιὰ Βαυαρζικὰ κομμάτια, πόλκες, θάλς κ.λ.π. ὅσο καὶ Μενουέττα καὶ διάφορους ἄλλους χορευτικὸς ρυθμοὺς γραμμένους ἀπὸ συνθέτες ὅπως ὁ Χάυδν - Μότσαρτ - Μπρούκνερ - Στράους κ.λ.π.

Ὁ κάθε ἐκτελεστὴς Β. Μαπτόουερ (τσίτερ), Χ. Χάρλ (Σαντούρι), Ντ. Ζάουερ (Βιολί), Ρ. Κόππ ("Άρπα), Τ. Γκότ (Κιθάρα), Μ. Γκράφ (Κόντρα Μπάσσο), ἔπαιξε πραγματικὰ δεξιολογικὰ συντελώντας ἔτσι με τὸ κέφι καὶ τὴν δεξιότητά του στὸ ν' ἀπολαύσωμε τὴν τρισχαριτωμένη αὐτὴ λαϊκὴ μουσικὴ τῆς Βαυαρίας.

Τὸ συγκρότημα τοῦ Τόνι Γκότ μοῦ ἐπανεφέρε στὴ μνήμη τὸ δεῦν θέμα τοῦ τρόπου παρουσιάσεως καὶ τῆς δικῆς μας δημοτικῆς μουσικῆς, ἢ ὅποια δυστυχῶς τείνει ν' ἀποκοπῆ ἀπὸ τὸν λαόν, λόγω τοῦ πρόχειρου, τοῦ ἀνεύθυνου, τοῦ ἀντιμουσικοῦ ἂν θέλετε τρόπου με τὸν ὅποιον παρουσιάζεται (ὅπως καὶ ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ) τὶς περισσότερες φορές.

Πέραν τῆς μουσικολογικῆς αὐθεντικότητος, τῆς διασώσεως τοῦ δημοτικοῦ λαϊκοῦ πλοῦτου, τοῦ ἐπιστημονικοῦ καθαρισμοῦ τῶν ἀπὸ τὶς διάφορες μουσικῆς προσ-

«**AKTINEΣ**». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός.

Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἑνωσις Ἀκτινῶν», ὁδὸς Ἀκαδημίας 45, Ἀθήναι (135), τηλ. 624.233.

Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατροίδης, Δημοπρακοπούλου 13, Ἀθήναι (403).

Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Βλ. Σταματοπούλος, Ἰπποκράτους 189, Ἀθήναι (708). Τιμὴ τεύχους δρχ. 7.

Ἐτησίᾳ συνδρομῆ, ἐσωτερικοῦ δρ. 70, ἐξωτερικοῦ δολλ. 5. Τόπος ἐκδόσεως:

Ἀθήναι, Ἰούλιος-Αὐγουστος-Σεπτέμβριος 1971. Ἡ διεύθυνσις ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονόηποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.

ρευνα, ὑπάρχει καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς συνεχοῦς ἐπαφῆς τῶν ἐπερχομένων γενεῶν με τὰ ἔθνολογικὰ λαογραφικὰ στοιχεῖα, εἴτε χορευτικὰ εἴτε μουσικὰ εἴτε ὀτιδήποτε ἄλλο εἶναι αὐτά.

Δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἔθνικὴ καὶ πολιτιστικὴ συνέχεια σ' ἓνα ἔθνος ἂν ἀποκοποῦν οἱ γενεὲς ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα τὰ ὅποια συγκροτοῦν τὴν ἔθνικὴν του φυσιογνωμία. Καὶ πῶς θὰ γίνῃ αὐτό; Τὸ πείραμα ἔχει γίνῃ προ πολλοῦ στὸν τομέα τοῦ χοροῦ καὶ τὴν μουσικὴν ἀπὸ πολλὰ πτωχότερα λαογραφικῶς ἀπὸ μᾶς Βαλκανικὰ καὶ Δυτικοευρωπαϊκὰ Κράτη. Παρακολουθώντας τὰ μεγάλα Φολκλωρικὰ μουσικὰ καὶ χορευτικὰ συγκροτήματα, τὰ ὅποια κατὰ καιροὺς μᾶς ἐπεσκέφθησαν, ἔζησα ὅπως καὶ ὄλοι μας σὲ μιὰ διαρκὴ διέγερση, τὴν ἀξύπνηση ὅλης ἐκεῖνης τῆς κληρονομημένης ἔθνικῆς καλλιτεχνικῆς ὑποδομῆς, ἢ ὅποια με τὴν τεράστια δύναμὴ τῆς ξεσηκῶναι εἴτε τὸ θέλωμε εἴτε δὲν τὸ θέλωμε τὶς ἔθνικὲς μας καταβολὰς μέσα σὲ ψυχικὲς καταστάσεις καὶ ἐκδηλώσεις ἀσυνήθιστες.

Τὸ δυστύχημα εἶναι ὅτι γιὰ ὅλα ὅσα γράφω ὑπάρχουν καὶ στὸν τόπο μας οἱ κατάλληλοι καὶ ἐμπνευσμένοι ἄνθρωποι. Μόνον πού δὲν ἐνισχοῦνται.

Κ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ